

Liber Selectarum Declamationum Philippi Melanthonis

Auteur(s) : Melanchthon, Philippus

Présentation

Titre longLiber Selectarum Declamationum Philippi Melanthonis, quas conscripsit, et partim ipse in schola Vitebergensi recitavit, partim aliis recitandas exhibuit

Lieu de publicationStrasbourg

Imprimeur(s)-Libraire(s)Müller, Kraft

Date1541

Les folios

En passant la souris sur une vignette, le titre de l'image apparaît.

870 Fichier(s)

Les mots clés

[Dialectique](#), [Droit](#), [Médecine](#), [Rhétorique](#)

Les relations du document

Collection Déclamations humanistes en langue originale

Ce document a pour partie :

[Eloquentiae encomium](#)□

Citer cette page

Melanchthon, Philippus, Liber Selectarum Declamationum Philippi Melanthonis, 1541

Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Consulté le 22/11/2025 sur la plate-forme EMAN :

Précisions sur l'exemplaire

LangueLatin

SourceBayerische Staatsbibliothek, 4. Po.lat.433 a

Formatin-4

Localisation du documentMunich, Bayerische Staatsbibliothek

Informations complémentaires

USTC[672889](#)

ContributeurPerona, Blandine (édition scientifique)

ÉditeurBlandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Droits

- Fiche : Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN (Thalim, CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle). Licence Creative Commons Attribution – Partage à l'Identique 3.0 (CC BY-SA 3.0 FR)
- Texte : [Utilisation non-commerciale seulement](#).

Source de la numérisation[MDZ Digitale Bibliothek](#)

Éléments d'analyse

DescriptionCe livre comprend un vaste ensemble de compositions oratoires. Le *catalogus* annonce une série d'*orationes*, puis de *praefationes*.

Mots-clés

- Dialectique
- Droit
- Médecine
- Rhétorique

Notice créée par [Blandine Perona](#) Notice créée le 13/11/2023 Dernière modification le 13/03/2024

Cette notice comporte plus de 200 fichiers.

Seuls les 200 premiers sont contenus dans ce document.

Contactez l'administrateur si vous souhaitez obtenir une version complète.

LIBER SELECTA RVM DECLAMATIONVM

PHILIPPI MELANTHONIS, QVAS

conscripsit, & partim ipse in schola
Vitebergensi recitauit, partim
alijs recitandas ex
hibuit.

Adiectæ sunt eiusdem Præfationes in aliquot
illustres Autores,

Omnia recens in lucem edita.

Cum Gratia & Priuilegio,
M. D. XLI.

Mss. III, 659

Comparaui

P. STEPHANUS WIEST ordinem Cisterciensium Professor in Alterspach, Philosophiae et SS. Theologiae Doctor, Sereniss. Principis et Electoris Palatino-Bauarici Consiliarius Eccles. Actualis, Theologiae dogmaticae, Patrologiae, et Historiae litterariae Theologicae in Alma Catholica Vniuersitate Ingolstadtensi Professor publicus ordinarius.

478

951 T

C A T A L O G V S

Orationum.

Ad Paulinæ doctrinæ studium adhortatio	8
De amore ueritatis seu odio Sophistices	12
Ecclesijs opus esse doctrina quâ Philosophia proficere	13
Querela Lazari	32
Historia de diuite et de egeno Lazaro uersib. reddita	40
De exemplo emendati Latronis propugnantis gloriã Christi in cruce	46
De studijs Theologicis	59
Oratio de artibus liberalibus	71
Sermo de corrigendis adulescentiæ studijs	85
Necessarias esse ad omne studiorũ gen9 artes dicẽdi	101
De ordine discendi	125
De utilitate eloquentiæ	133
De studio linguarum	147
De concordia & communicatione studiorum atq; ope- rarum	159
De ingratitudine Cuculi	167
De gratitudine	176
De legibus	185
Res non iudicandas secundum arbitrium iudicis, sed secundum scriptum ius	213
De scripto iure & dignitate ueterum interpretum	218
De dignitate legum	225
In laudem artis Medicæ	236
Alia de dignitate Medicinæ	244
Vita Galeni	252
Vita Platonis	263
Vita Aristotelis	280
¶ Vita	

C A T A L O G V S

Vita S. Augustini	291
Vita Rodolphi Agricolaë	306
Epicedion Erasmi Roterodami	317
Apotheosis eiusdem	331
Vita Sigismundi Imperatoris	336
De Guelfo Duce Bauariæ	346
De Friderico Barbarossa	363
De Henrico III. Imp. ac Rodolpho Duce Saxonie	378
Præfatio in Homerum	385
De Dialectica	407
De dignitate Astrologiæ	413
De Arithmetica	421
Oratio funebris Maximiliani Cæsaris	431
Oratio funebris Friderici Ducis Saxonie	443
Oratio funebris Ioannis Ducis Saxonie	455
Oratio funebris Doctoris Sebaldi Munsteri	460
De laude uitæ scholasticæ	473
De gradibus scholasticis	483
De utilitate examinum scholasticorum	487
Deploratio captæ & direptæ urbis Romæ	501
De affectatione nouitatis in uestitu	513
Vituperatio ebrietatis	528
Encomium formicarum	540
Encomium Sueviæ	559
Encomium Franciæ	573
De miserijs pædagogorum	593
De utilitate fabularum	606

P R A E F A T I O N E S.

Præfatio in Hesiodum	613
Item alia in eundem	619
In Demo-	

O R A T I O N V M:

In Demosthenis & Aeschinis contrarias orationes	635
In Prolemæi magnam compositionem	642
In Arithmetica	645
In Geometria	651
In Tabulas resolutas	662
In Sphæram	667
In Theoricas	677
In Alfraganum	688
In Computum	693
In Galenum	698
In Xenophontem	705
In Officia Ciceronis	712
Alia Præfatio in Officia Ciceronis	716
In Daniele	723
In Turcicam historiam	733
In Rodolphum Agricola	742
In Metricam Iacobi Micylli	747
In Syntaxin	754
In Micylli Grammaticam	762
In Musicam, de passione Christi	766
Alia in Musicam	768
Paraphrasis Præfationis Plinij in historiã mundi	772
Epistola ad Oecolampadium	778
Epistola ad Comitem de Vueda	782
Epistola de Conuentu Augustano	798
Epistola ad Venetos	804
Epistolæ contrarię Pici & Hermolai Barbari	812
Oratio de restituendis scholis	848
Oratio Criticæ cōtra Theramenem ex Xenophonte	860

F I N I S.

iij Clarissimo

CLARISSIMO VIRO DO
CTORI IACOBO MYLICHIO
nobili Medico & Mathematico,
Nicolaus Gerbelius
S. D.

Artaxerxes Rex Persarum, primi Artaxerxis
qui à manu altera longiuscula *μακρόχρα* di
ctus est, ex filia nepos, uir fuit facilitate mo
rum, & eximia quadā liberalitate celebris,
eadem erga eos quibus daret ipse, & à qui
bus acciperet, mansuetudine atq; beneuolentia: cui nihil
unq; tā pusillū aut contemptū oblatū est, quod nō sum
mo cū gaudio & clementia Rege digna reciperet. Nam
cum illi quidam è plebe malum Punicū insigni pulchri
tudine ac magnitudine dono dedisset, incredibile di
ctu qua illud leticia, q̄ suauiter acceperit, quo præconio
industriam atq; ingenium hominis collaudarit, testa
tus, si commodus ei locus tribueretur, facile ingentem
urbem ex pusilla facturum. Alius item *ἄνθρωπος* cum
uideret neminem non gratulari Regi, se uero in parato
nihil, quod tanta maiestate dignum foret, habere, pro
ximum fluuiolum conspiciens, propere accurrit, hau
statq; ambabus manibus aquam Artaxerxi adorabun
dus obtulit. Qua hominis urbanitate & beneficentia
excitatus, ilico phialam auream atq; mille Daricos nu
mos tam iucundo donatori reddi iubet. Quod si, My
lichi doctissime, pro malo Punico, pro tantula aqua tan
tam gratiam retulit suis Rex magnus, suorumq; animū
ac uoluntatem tam clementer agnouit, quid tibi censes
pro tuo munere faciendum esse nobis, quod dona illa
Persica

Perficia, quantiuis ea Artoxerxes fecerit, tam superat, q̃
 à gemmis marini calculi uincuntur: Quanquam enim
 aspectu uix aliud quicquam Punicis malis sit iucundius,
 & iuxta Pindarum ἀγιστον τὸ ὕδωρ, tamen Orationes
 Philippi, quas tu nobis muneri misisti, aliorumq̃ scho-
 læ tuę clarissimorum hominum lucubrationes, longe
 maiore honore atq̃ gratia dignę sunt, quod in illis mul-
 ta præclara ornamenta ingeniorum, atque illud præcia-
 puum τὸ καλὸν καὶ πρέπον, tum etiam singularis illa
 commendatio uirtutum, quibus in omni uita nostra ni-
 hil maius, nihil præstabilius, nihil diuinius esse uide-
 mus, mirifice eluceat. Quę enim in his eloquentia, quis
 succus, quis sanguis, qui Oratorij nerui, nolo prolixius
 referre, cum ampliora & magis illustria sint hæc. Tot
 exhortationes ad uera studia, ad nobiliores disciplinas,
 ad formanda iuuenum ingenia, ad Christianam uitam
 recte instituendam, ad instaurandam pietatem, quę tot
 iam annis à Sophistis & turpissimis sycophantis misere
 iacuit dilacerata. Hęc inquam, Mylichi, cum elegantissi-
 mo muneri tuo insint, atq̃ alia permulta quę se sponte
 sua studioso lectori offerent, sæpe mecum diuq̃ cogita-
 ui, quę dignę tibi pro meritis tuis gratię referri debeant,
 aut possint. Cum enim neq̃ aureę phialę, neque Darici
 numi in facultate nostra sint, & præclara illa eruditorū
 hominum monumenta precium omne superent, desti-
 tutus omnibus uiribus, ad humanitatem tuam atque
 suauissimos mores confugio, quibus fretus, quicquid
 uellem licere mihi putauī. Tibi itaq̃ munus tuum de-
 dico, deq̃ alieno liberalis sum, & si alijs multis, potissi-
 mum tamen hac ratione permotus, quod sciam Philip-
 pum, uirum omnibus honoribus præstantem, adeo tibi
 charum

charum esse, ut nihil eo sit gratius tibi: uicissim te ab illo
tanto opere diligi et amari, ut piaculū esse ducat, si tui qua-
cunq; saltem oblata occasione, non honorifice etiam re-
cordetur. Taceo de alijs harum orationum autoribus, à
quibus pari modo officiose obseruaris & coleris. Quan-
quam etiam tua in me beneficia et merita illud exigant,
ut qualicunque beneuolentis animi significatione tes-
ter, omnia mihi tua benefacta semper gratissima fuisse.
Quoniam autem ut uere dixit Aristoteles, καλὰ sunt τὰ
διδασκάλων πρὸς αἰνέσεις καὶ προσέψεις, omnino mihi
persuadeo, has Illustrum uirorum doctissimas Oratio-
nes studiosis gratissimas futuras esse. De tuo enim can-
dore, deq; perpetua in me beneuolentia tua adeo sum
certus, ut planè nihil dubitem, quin hoc officio meo
tuum erga me atque familiam meam amorem & stu-
dium maximopere corroborauerim. Vale Mylichi hu-
manissime, & me, ut facere soles, ama. D. Martinum

Lutherum, & Iustum Ionam, uiros immor-
talitate dignos, meis uerbis reuerenter

saluta. Argentorati, Calend.

Ianuarij, Anno

1541.

Ad Paulinē

ADHORTATIO

AD CHRISTIANAE DOCTRINAE, PER
Paulum prodita, studium,
Phil. Melanch.

Quidem agnosco, Pauline philosophiae studium vobis commendaturus, rem me conari non paulo maiorem viribus. Quae est enim humana eloquentia, nedum mea, quae possit, vel par esse Pauli laudibus explicandis, vel hoc doctrinae genus adferere: quod, quantumvis magno Christianae Reipublice malo, seculorum aliquot fastidit consensus, quem si usquam alias, certe in literarum studiis, nisi non dolet dediscere quod semel imbibimus, pertinacissime tuesmur. Verum cum in pia causa nullus sit non laudandus conatus, non dubitavi audacius fortasse quam prudentius, sed pie tamen, rem, quamvis impar, egregiam tentare. Nihil aetas, nihil tenuitas nostra dehortabatur, quando non alius lusus hanc aetatem perinde decet, atque quaecumque rerum Christianarum rudimentum. Nam quod noluit Christus noster à se pueros arceri, quasi signo sublato adulescentiam ad sui studium inuitavit. Proinde, nisi nihil huiusmodi votis proficitur, optatim mihi non inimitabilem Periclis, aut Lysiae eloquentiam: Quorum alterius labra Petho insedisse uetus Comœdia testatur: Alterum etiam ille iuxta Apollinis oraculum sapiens Socrates admiratus est. Sed illum
A ipsum

Peculiare
adulescentie
studium,
Christianae
literae.

Precatio.

ipsum uere flexanimum Paulinæ linguæ spiritum, diuinitus suppeditari, & orationem nostram animaturū, & pectora uestra, ad complectendam cœlestem sapientiam, inflammaturum. Quid enim magis conuenit, q̃ de sacris rebus dicturos, diuini numinis opem cœlo deuocare: Vos item mecum communibus optate uotis, ut benignus Dei spiritus radijs suis animos uestros collustrer, & ad hoc philosophiæ genus preparer, quod inauditum esse uiribus humanis, uel hoc inditio est, quod paucis admodum post Paulum contigisse uidemus: recentiores uero Theologos, quos uocant, etiam obscurasse: quod utinam audacius dicerem, quàm uerius. Equidem, ut uelim Paulinam doctrinam non Monachis, aut Theologis tantū istis scenicis, sed uulgo etiam Christiano familiarissimam esse: ita puto ad formandam uitam, nullam sapiendi rationem accommodatorem, nullum certius ad fœlicitatem compendium esse.

Deus. Primum enim ratione quadam & doctrina opus esse, ad instituendam uitam, uel hoc argumento est, q̃ nulla priuatim domus, nulla ciuitas publice, citra legū usum administrari posse uidetur, ut literas in hoc repertas uerisimile sit, quo præscriptis, adeoq̃ duraturis legibus, paulatim gliscenti hominum cupiditati frenum iniiceretur. Exrant uiuendi formulæ, aliæ diuinitus proditæ, aliæ ab ingeniosis hominibus conscriptæ, quale est Hesiodi et Homeri poemata, quales Philosophorū commentarij, quales plerq̃ nobilium ciuitatum leges sunt, quarum memoria, historiartū beneficio, ad nostra tempora propagata est. Verum in his diuinæ leges tanto sanctiores sunt humanis, quanto propius effingūt tum autorem, tum archetypum omnium bonarum rerum, quem

quem non dubium est nusquam certius expressum, quā Leges.
 in ijs literis, quas suis ipse digitis, inestimanda benigni-
 tate, lapideis tabulis insculpsit, precepitque, omnibus pos-
 sibus, ædium uestibulis, fimbrijs item uestium inscribi,
 & scopi uice, ob oculos, interque manus reponi, unde uia
 ræ uniuersæ ratio peteretur. Iam & hoc humanæ leges
 diuinis scripturis uincuntur, quæ Legibus Euangelicæ lites Euanges-
 ræ additæ sunt, quæ Christum generi mortalium exhis- lium.
 bent, qui spiritum impertit, quo humani animi accen-
 si, nihil non cœleste, sua ipsi sponte adflectent: Lex enim
 recti uiam monstrat. Sed honestū animis humanis ille
 Christi spiritus absoluit. Adeo plane fieri nequit, ut so-
 lis legibus adiutus, uitam probe instituas. Neque enim sa-
 tis est uidere quid agas, sed refert uel omnium maxime,
 quæ Euangelij farrago est, scire unde animum petas le-
 gibus fauentem, & honesti amantem, nempe, quem à
 recti amore naturæ genus auocat. Etenim, si solis legi-
 bus humanæ mentes ad uirtutem incitabantur, non erat,
 cur aut filius Dei carnem indueret, aut Euangelicæ lites
 te proderentur. Quare cum ad componendam uitam,
 tum legum, tum Euangelij cognitio necessaria sit, cum
 unicum salutis compendium, sit sacrarum rerum scientia,
 quin omnes certatim animos diuinis literis despon-
 demus: siquidem sua cuique salus esse quàm charissima
 debet. Alia studia, alijs uoluptas, alijs quæstus commen-
 dat, hoc uero pijs omnibus instituendæ uitæ cura, adeoque
 plusquam Diomedea necessitas. Potro, qui è ficticijs
 Philosophorum, aut Theologistarum cōmentarijs uitæ In Theolo-
 formam peti posse censent, quàm irreuerenter, quàm gistas, qui
 impie de diuinis literis sentiant, uestrum esto iudicium. humanas
 Nam si nostris inuentis componi mores humani poter- traditiones
 rant,

A ij

ADHORTATIO

rant, quid erat, cur legem ferret: suisque describeret articu-
 lis, optimus maximus Deus: cur omnibus postibus,
 simbrjjs etiā uestiū insculpi mandaret: idque ne rationis
 nostre censurā & consilia sectaremur. Nam hoc diserte
 additum est, ne nostras cogitationes sequeremur, ubi sa-
 tis indicauit cœlestis legumlator, mendacem, uanum,
 ac futilem esse hominis captum, planeque regendum, ceu
 Theseo filo labyrinthum aliquem. Imo, si per sese ho-
 minum animi ad uirtutem erigi potuere, quid erat,
 cur carne Filius Dei, adeoque æternus sermo, uestiretur:
 cur in uniuersum orbem terrarum euulgari præciperet
 Euangelium? cur æternus Pater tam religiose commen-
 daret orbi terrarum filij doctrinam: inquit: Hic est
 Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Ipsum au-
 dite. Cur sacrosanctam philosophiam maximi homi-
 nes tam studiose literis mandarēt? Et doctrinam suam
 cum tanti uelit fieri cœlestis Pater, quid homunculi no-
 stra iactamus somnia? quid ἀλασκόπου philoso-
 phiam, nugarum regnum, uitæ formam appellamus?
 Quin uidemus, quā insanis Philosophi dogma-
 tis cæcitatem suam testati sint, dum in peruestigan-
 da rerum natura nusquam non hærent, nusquam non
 hallucinantur, dum de bonorum ac malorum fini-
 bus disceptant: ubi hic uoluptatem, ille indolen-
 tiam, hic ἐνθυμία, ille gloriam, Stoicus falso nomi-
 ne uirtutem, Peripateticus multo ineptius uirtutis
 usum adserit. Videbat ipse Socrates, non esse certi
 quicquam in uniuerso philosophiæ genere, cum sapien-
 tiam suam uocaret ἀμφισβήτησιμον ὄναρ. At hominum
 λογολεσχίας etiam diuinis literis nostrorum temporū
 Theologi prætulere, quibus debemus, ut nihil hoc tem-
 pore

Philoso-
 phia re-
 gnium nu-
 garum.

Socratis
 de Philoso-
 phia sen-
 tentia.

pore sint Christianæ literæ, nisi maliciæ quædam fallaci loquelæ, ut ille apud Ciceronem ait. Adeo, quod doctrinæ genus diuinitus ad corrigendas, confirmandas, consolandasq; hominum mentes proditum est, friuolæ, addo etiam indoctę Sophistarum καὶ βίβηλοι κενὸς φωνίαι magna ex parte extinxere. Vel contemni poterat, si quid uulgarium artium interijsser, uerū eam disciplinam intercidere, quæ unā est periclitantium animorum portus & asylum, afflictae conscientiae solatium, quis non deploret? Et his literis antiquatis, quibus solis muniri Christianæ res solebant, quā tyrannidem in omnes hominum ordines Satan exerceat sæuiens, etiam dicere horreo. Quondam prudenter in administrandis ciuitatibus cauebatur, ne publicæ leges ignorarentur, nisi quis æneas decem uiroꝝ urbis Romæ tabulas, aut ligneas Atheniensium ἄξονας nescit. Et sapientissimus Rex Minos, Iouis, ut ferunt, δαριεύς, quotannis leges suas æri insculptas ter circumferti per omnem Cretam uoluit, ne non essent & uulgo notissimæ. Quid memorem, quantum operę Philosophi dogmatis suæ quisq; factionis ediscendis impendant? Pudeat Christianos, quibus solis & Dei & Patris, & Seruatoris sui salutaria placita ferè ignorantur. Et qui tot Regis nostri insignibus nobis placemus, lauacro παλιγγενεσίας, item sacro pane, illud ipsum negligimus, per quod unū proxime ad ipsum accedi potest. Siquidem sermo maximi Patris Christus est. Non alia ratione Christum certius expresserint animi nostri, quā sacrae doctrinæ studio, in qua illius uelut in speculo relucet imago. Carnē æternus Dei Sermo induit, ut & nos significaret diuini sermonis commercio ἀπεθεώσῃ. Id quod elegans quidam

Abho
nesto.

A iij dam

ὁ πρὸς τοὺς

*Farrago
Pauline
doctrinæ.*

*Præclara
Pauline
doctrinæ.*

dam, & pius nascentis Ecclesiæ Theologus restatut, in-
quiens, nos sermone ueritatis genitos esse, ut essemus
primitiæ creaturarum. Quod si Christianarum mentium
alius est Euangelica doctrina, quæ uesania, quæ impie-
tas est, hominum figmenta præferre: Et in sacris uel ma-
xime necessarij sunt ad formandum animum, Pauli com-
mentarij. Nam cum alia uolumina leges præscribant,
alia rerum gestarum historiam narrent, Paulus noster
methodica quadam disputatione eos locos persequi-
tur, citra quos non admodum profuerit leges didicisse.
Nec Prophetarum uaticinia, nec Euangelicæ historiæ
adiri possunt, nisi huius commentarios, ceu amnem co-
mitem ad mare, methodi uice, sequaris. Nam cum in-
tractanda hominis natura, tyrannide peccati, legis re-
gno, absolutæ uirtutis origine, ac propagatione, sacra-
mentis, consistat rerum Theologicarum summa, unicus
Paulus hos locos palam ob oculos mortalium posuit.
Breuiter, redemptionis nostræ gratiam, adeoque Chri-
stum ipsum ignoraremus, si Paulum orbi terrarum Deus
inuidisset. Neque enim Christum nouisse, est historiam re-
rum ab ipso gestarum tenere, sed agnoscere ingentia be-
neficia, quæ per ipsum in orbem terrarum Opt. Max.
Deus effudit, Spiritum scilicet, & absolutæ uirtutis au-
torem, & arrabonem gratiæ, quem antehac nesciebat
mortalitas. Frustra diuinis legibus animum deuoueris,
nisi Christum esse, Paulo magistro, scias eum, à quo spi-
ritus petendus sit amans eorum quæ lege iubentur: de-
inde & qui, si quid præter legem, ut imbecillitas huma-
na, deliqueris, ignoscat. Frustra item Euangelicam hi-
storiam didiceris, nisi historiæ scopos & usum, illo mon-
strante, obseruaueris. Vbi de legis abrogatione, de pec-
cato,

nato, de carne, de spiritu, de filiis adoptionis, de libertate, de seruitute differit, quid aliud agit, quam ut, ceu methodo quadam, uniuersæ scripturæ lumen adferat? Omitto quæ mysteria, quàm sublimia doceat, ubi cœperis in eum attentius oculos defigere. Satis amplum enim fructum feceris, si uel à limine salutaueris. Nam quod ad confirmandas & consolandas conscientias attinget, nemo Paulo, mea quidem sententia, preferendus est. Summa cura esto, ut in hoc discas, quò habeas uitæ formam ac regulam. Etenim si disceptandi & litigandi gratia didiceris, uide quàm facias atrocem sanctissimo uiro iniuriam, qui pacis adsertore, præcone Christi, qui solus uera pax est, tam scœde abuteris. Nam quod quidam Theologica ad scenam, ad uulgi plausum comparant, deplorandum magis quàm insectandū est. Iam & ex Paulo cognoscere licebit, qui fructus longe pulcherri-
 mus est, inter Christianam doctrinā, & Philosophiam proprie quid intersit: quod ut apprime necessarium est cognoscere, quotquot in philosophicis studijs uersantur, ita neglectum uideo à scholicis Doctoribus in uniuersum: qui è Theologia nobis non aliud fecere, quàm illam Græcię hircissantem anum, Philosophiam. De quo discrimine ipse quidem hoc loco dicerem, nisi dehortaretur argumenti difficultas. Verum, hoc uelim omnibus Christianis mētibus persuasum, prorsus aliud esse Christianismum, quàm uel Philosophiam, uel nostrorum hominum Theologiam. Alia ad uirtutem uia est, alius bonorum finis, alia hominis *εὐθυμία*, quam præscribit Paulus, quàm quæ Philosophorum scholis docetur. Miseram Rempub. Christianam, quæ ipsa sui oblita, in alienas scholas detrusa est, imo quæ iuxta scripturam
 ram

Scenici
 Theologi.

Philosophia
 γυμνὸς καὶ
 πρᾶτος.

Pauli elo-
quentia.

Epoda So-
cratica.

ram, contubernio Moabitidum, alienam linguam, ob-
lita patriæ, didicit. Quam calamitatem non uideo cui
debeamus, nisi insanis istis Magistris nostris, qui se im-
peritæ plebeculæ, ementito doctrine titulo, uenditant.
Prætereo quæ accurate formet Paulus omnes hominum
ordines, Principes, Episcopos, iuuenes, senes, matro-
nas: Nam hæc fortasse cōmunia habet cum alijs sacris
scriptoribus. Hanc sibi laudem proprie uindicat, quod
gratiæ originem ac propagationem, adeoque peccati &
legis uim excussit, quos potissimum locos ab eo requi-
res. Atque hæc omnia, quæ graui, quæ dilucida, quæ eleganti ora-
tione persequitur: Breuiter quidem, sed ita ut nihil de-
sit, ut nusquam non satisfaciat. Periculis orationem aiunt
solitam in auditorum animis tenaces quosdam aculeos
relinquere: Huius dici non potest, ut flectat, ut uerset, ut
rapiat, ut inflammet legentis animum. Dolet conscien-
tia, consolatur: Sollicitat cupiditas genialis, uocat in-
uiam, retinet ne frena laxes ægrescenti animo, illum
ipsum ostentat Christum, qui seruet. Denique quicquid
morborum animum fatigat, ab hoc pete præsentaneum
remedium. Neque ulla tam efficax Panacea est, quæ Pau-
lina oratio, nullum aduersus ueneficia tam salutare Mo-
ly, quæ aduersus animi morbos Pauli doctrina. Platoni-
cum Charmiden morbo, nescio quo, leuaturus Socra-
tes, duplex indicat remedium, & radiculam quandam
& incantamentum, censetque parum profuturam radicu-
lam citra incantamentum, seu, ut Platonico utar uerbo,
citra epoden. Porro radiculam interpretatur temperan-
tiam: epoden philosophicā doctrinā, sine qua, quam-
cunque uitæ rationem ineas, incertam & instabilem pu-
tat futuram. Quanto amplius precium operæ facturum
es, si

AD PAVLINAM PHILOSOPH. 69

es, si morbis animi medicaturus, Pauli doctrina utare, tanto quibusuis epodis efficaciore, quanto diuini spiritus uis, humanis præstat omnibus. Sunt animi morbi, tum carnis cupiditas, tum male consciæ mentis pavor, quibus quando nemo, ut Paulus, medetur, non est cur alterius desideres epodas. Nam sæuientem cupiditatem alij per leges coercere student. Hic Christum illū nostrum exhibet, qui in hoc carnem induit, ut expiaret. Neque præcipit modo imperandū animo, sed eum ostendit, qui uires addat periclitanti. Iam uero uel unum profer qui docuerit, quomodo male consciam mentem, id quod plurimum in rebus Christianis refert, consoleris. Non nego esse locos, quibus adflictam conscientiam cōsoleris & in reliquis scripturæ uoluminibus, sed sub obscuris, & quorum nullus usus futurus erat, nisi à Paulo illustrati essent. In humanis doctrinis nego esse in uniuersum, qui sauciæ menti mederi possit. Imò quid agunt aliud scholici doctorculi, quàm ut adflictam conscientiam protus excarnificent & enecent: id quod est cernere in formulis casuum, summis, quas uocant, in satisfactionum aduersarijs, & nescio quibus nugis alijs. Sauciant & male sanæ Pontificum constitutiones, ut iures uerius sanguine scriptas Pontificum, quàm Draconis Atheniensis leges. Quod genus doctorum apte uocat Hieremias aspides, quæ nullo carmine uinci queant. Quanquam bone Deus, nusquam meliorem nauasse operam sibi scholica Theologia uidetur, quàm in conscientia censura. Proinde iuuenes Christo inaugurati, Paulinæ Philosophiæ animos addicite, nisi non est uobis salus uestra curæ. Hinc formam Christianæ uitæ, hinc animorum solatia, hinc rerum omnium tum diuinarū,

*Paulus unus
cus male cō
scie mentis
consolator.*

Peroratio.

B tum

Acade
mie.

tum humanarum iudicium petite. Etenim iuventutem in primis refert, nihil antiquius, nihil prius ducere Christiana disciplina, è qua cen uaticum foeliciter transigenda uitæ paret. Neq; enim fieri potest, ut probe instituas uitam, ut foeliciter transigas, nisi Paulinis literis, aduersum insidias pertinacissimorum hostium Satane & carnis. Reliquas artes omneis uel contemnere licet: Paulina, nisi spem omnem salutis abiecisti, negligi non possunt. Et Episcopos adniti decebat, ut hæc tenerent, non modo qui studiosi uocantur, sed plane uniuersum Christianum uulgus. Decebat Academias nihil maiore cura ac studio docere, q̃ hoc genus pias literas, quas barbara & confusanea disciplina, Philosophiam isti e mentito titulo uocant: forensibus item litibus, & sordida quadam Philosophiæ æmula, Theologia, maiores nostri mutarunt, χαλκία, si dijs placet, χρυσάωρ. Ipse magno animi dolore, nihil aliud uideo Academias esse, quàm templa Tophet, & funestam filiorum Ennon uallem: Nempe, exulantibus Christianis literis. Habuerunt Athenæ ex Ariopago, habuit Sparta pædonomos, qui adulescentiam optimis quibusq; modis formabāt: Et hi quanto foelicius Ethnici iuventutem erudiere, q̃ nostrorum temporum Academiæ? Quin uos ipsi, studiosi iuuenes, rem capeffite, fauebit ita conatibus uestris, ut ætati, cœlestis spiritus: & Christum nusquam euidentius expressum, quàm Paulinis literis, assiduo contemplamini. Nullus Deo gratior cultus, nullum magis pium exemplum, quàm in pias literas uelle transformari. Et res ipsa semel tentata, suis uos illecebris ita capiet, ut deserere non libeat. Nam cum per sese bonarum rerum cognitio iucunda sit, Christianarum etiam salutaris

AD PAVLINAM PHILOSOPH. 27 n

salutaris est, ut nihil dubitem multis nominibus iucunde
 dissimum fore Pauli studium, ubi semel delibaueritis.
 Fama est, Aegyptios, gentem sine exemplo superstitione
 fam, nouo quotannis uere legum ac literatum suarum
 auctori Mercurio quondam solenne sacrum fecisse, mul
 titudinem undique confluentem publica epulatione, mel
 le sicuque operatum. Sacri uetustatem ritus arguit: Nam
 & aureo illo, quod uocant, seculo, publica fere conui
 uia, sacrificia fuere, & opimae deorum hostiae mel ac fi
 cus, quorum usum deinde & in πελάγους mansisse tra
 dunt. Inter epulandum laetę uoces iactari solite, & quasi
 pæan quidam Mercurio cantari, ne utiquam inconditū
 carmen: γλυκὺ ἢ ἀλήθεια. Qua uoce haud obscure de
 clarauit Aegyptus, quā grato pectore Mercurij leges
 & instituta cōplexa fuerit. Eodem pæane magna mihi
 spes est, Pauli doctrinam uos, ubi degustaueritis, cele
 braturos. Cui enim iustius, quā qui Christiana,
 eademque optime & gratiosissime docet,
 decantari queat hic hymnus:

γλυκὺ ἢ ἀλήθεια.

Dixi.

B ij Oratio

ORATIO PHILIPPI MELANCHTHONIS,
de amore ueritatis, dicta ab ipso, cum decerneretur
gradus Magisterij D. Andreæ Vuinclero Vratista. &
alijs quibusdam bonis & doctis uiris, Anno
M. D. XXXV. die April.
XIIII.

Non soleo odiose repugnare amicis: Itaque
modo etiam facile passus sum mihi pro-
uinciam hoc in loco dicendi mandari, &
si plerique alij collegæ nostri ad dicendum
aptiores sunt. Sed cum collegis nostris liben-
ter morem gessi, quibus cum uideris me coniunctissime
uiuere. Amo enim eos ex animo, & quia me cum eis
Repub. coniunxit, & propter ipsorum egregiam do-
ctrinam, & in omni officij genere diligentiam & uirtu-
tem. Tum uero gratificandum duxi his doctissimis ui-
ris, & huic hospiti, qui cum singulari fide & foelicitate li-
teras doceat, non deesse ei studia atque officia nostri ordi-
nis debent. Nam si recte aestimes, amplissime de tota
Repub. merentur isti, qui primam ætatē recte erudiunt,
& ad maximas artes præparant. His igitur ostendere
uolui, me & honori ipsorum fauere, & hæc scholarū te-
stimonia, seu gradus magnificere. Etenim cum plurimū
dignitatis sit in his optimis atque utilissimis artibus, qua-
rum propagatio & defensio collegio nostro commissa
est: multum etiam dignitatis in hoc gradu esse iudican-
dum est, cum in hoc ipso gradu foedus cum Repub. fiat,
in quo hi quibus decernitur, obligant se Reipub. ad do-
cendas optimas artes, & utilissimas humano generi.
Hoc foedere quid potest cogitari honestius aut sanctius,
modo

modo ut hi qui audi sunt hoc honore, magnitudinem muneris sui animo metiantur, & pro uirili tueri studeant: Certe consilium faciendi huius sanctissimi foederis in hoc gradu, est honestissimum atq; humanissimum. Quare digni odio sunt Cynici illi, qui ut ceteros honestos mores, ita & gradus grauissimo consilio institutos, quiq; obligant homines ad defensionem bonarum disciplinarum, aspernantur.

Exposui consilium meum, quare in hanc scenam produci me passus sim. Solet autem hic uel de artium dignitate, uel de studijs uirtutis dici. Hic mos cum ualde mihi probetur, sumpsi & ipse argumentum ex eodem genere. Et quoniam constat honestas disciplinas, leges & religiones, uincula esse humane societatis, facile iudicari potest, maxime necessariam esse ad uitam, omnium bonarum artium doctrinam. Itaque de hac parte non disputabo prolixius: Nam id quidem persuasissimum esse omnibus debet, & monent idem quotidie doctorum uoces & literę. Dicam igitur de una quadam uirtute per necessaria his qui in studijs uersantur, uidelicet, de amore ueritatis, seu de odio sophistices. Etenim nulla uox humana satis eloqui potest, quantum referat, hærete in animis infixum ab ineunte ætate acerrimum sophistices odium. De hoc queso, ut me diligenter audiatis adolescentes, quem iam ætas & magna rerum uarietas erudierunt. Nihil opus est iam dicere, quantum Reipublice cura angat atq; exerceat animum meum. Illud tantum dicam, ut me maiori studio audiatis: uere hoc affirmare possum, me paterno affectu atque amore complecti omnes studiosos, ac uehementer uestris periculis affici. Itaque quod aliàs sæpe monui, idem nunc quoque, quoniam

B iij niam

niam in hoc confessu doctissimorum hominum, oratio plus habere debet autoritatis, obtestandos uos esse duxi.

Ac longe aliud præcipiam uobis, quàm apud Sophoclem Vlysses præcipit Achillis filio adolescenti Neoptolemo, cum docet eum mendacijs circumuenire, & fallere amicum, & quidem multis argumentis declarat, hoc artificium utilitissimum esse in uitæ negocijs. Cumq; adolescens miratur, qua fronte, quo ore mentiri quispiam ausit sciens, respondet Vlysses, nefarie is quidem, sed significans quales sint hominum mores:

Vbicunq; spes lucri est, pudere non decet.

Atq; utinam hæc Vlyssæa Philosophia tantum in priuatis & leuibus negocijs exerceretur. Sed experimur eam peruasisse in grauissimas Regum deliberationes, in scholas, corrumpere artes, & quod est præcipue deplorandum, regnare in Ecclesijs, & obruere religionem. Quare si solidam doctrinam & utilem generi humano expetitis, & hoc uestrum curriculum Deo placere, & prodesse alijs uultis, uehementiss. odium Sophisticum animo concipiendum est. Atq; hac in re primum quid uocem Sophisticen, deinde q; perniciosa sit, considerandum erit. Non enim appello Sophisticen, tantum ridiculas illas cauillationes, quæ pueris traduntur in Dialecticis, ceratinas, & crocodilinas, & similes. Illa uobis cauenda est Sophistica, quæ mirificam sapientiæ speciem præ se fert, & in curia, in subsellijs, in Ecclesia dominatur. Vbi alios piget inquirere ueritatem, alij explicare commodè non norunt, alij per ambitionem de industria nebulas offundunt. Et interim magna autoritate inserunt animis falsas & nocituras opiniones.

Medici

Medici narrant melancholicorum exempla, quorū alius errore mentis putauit se factum esse gallum galinaceum: alius sedit in vacuo theatro, somnians se uidere spectacula. His persimiles uidentur plurimi hebetiores, qui leui aliqua cauillatione decepti, amant absurdas opiniones, & quod est miserandum, his ita blanditur error, ut sibi applaudant, se beatos ducant illa infania. Exempla sunt in scholis & in Ecclesijs plurima. Stoici propter leues cauillationes discesserunt à natura, & suam illam ἀπάθειαν ridicule sibi finxerūt. Longius etiam à natura discedit Epicurus, qui prorsus euerit Physica, tollit efficientes & finales causas, & quidem de his inuentis utriq; sibi mirum in modum placent. Quid nunc Anabaptistę, quàm sunt plane τετυφωμένους ac dementati Sophistica: Sed hos hebetiores omitto.

Alij quidam abundant ingenijs, qui in studijs suis non proponunt sibi hunc finem, ut ueritatem eruant ac patefaciant, sed ut de omnibus rebus prodigiosa uarietate disputent. Et has præstigias summā ingenij laudē esse ducunt. Tales fuerunt olim Academici seu Pyrrhonij potius, qui omnia pariter incerta esse cōtendebant, & ne probabilius quidem alio aliud, ac Geometrica principia etiam euertere conabantur, scilicet, ut acuti, ut copiosi uiderentur. Tales sunt apud Platonem Sophistę Gorgias, Thrasymachus, nec ipse raro ad eundem modum ludit. Hęc ingeniorum licentia plurimum habet periculi. Ea quę amant, amplificanc in immensum: quę non amant, extreme abijciunt: dicunt uicina pro ueris, miscunt non coherencia, distrahunt ea quę coniungi oportuit, perinde ac si centauos ac chimeras pingerent: nihil proprie, nihil diserte dicūt, ludunt ironijs & alijs

& alijs delicijs. Videte quibus coloribus nunc ingeniosi homines pingant abusus Ecclesiasticos, quibus technis ueras sententias obtruant. Quàm multa inueniunt σοφὰ φάρμακα, ut medeantur absurdis opinionibus, quoties in eum locum uentum est, ubi oportet seu uersare dolos, seu certare occumbere morti.

Cum hac Sophistica bellum ἀσπονδον debet esse omnibus, qui & boni uiri perhiberi uolunt, & studia sua referunt ad communem utilitatem. Plato grauissime dicit, dandam esse operam in dicendo, non ut hominū plausus captemus, sed Deo grata dicamus. Quare tota mente, totoq; animo in hunc scopum unum inuecteamur, huc directa sit manus, oculi, cura, ut & eruamus, & q̄ simplicissime ac planissime patefaciamus ueritatem. Hæc enim & Deo nos cōciliat, & maxime conuenit naturæ, & salutem affert Rebuspub. & Ecclesijs. Nec ulla existimemus officia Deo gratiora esse, nihil Reipub. utilius, q̄ hoc studium explicandæ ueritatis. Rectissime enim dictum est illud in legibus Platonis: ἀλήθεια πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ὑγίαι, πάντων δὲ ἀνθρώποις. Veritas omnium bonorum causa est dijs & hominibus. Quàm crebro præcipit Christus de colenda & tuenda ueritate: q̄ sancte cōmendat nobis eius studium: q̄ horribiles pœnas etiam proponit his qui ueritatem uiolant: Porro qui amant sophisticen, & in cæteris artibus ludere consueuerunt, ad eundem modum ludunt in doctrina cœlesti. Iam hic remedia quærenda erant, quibus præmunirentur animi cōtra sophisticen. Sed me uetus uersiculus perterrefacit, qui negat remedium esse contra Sycophantemorsum. Et ita late grassatur hæc pestis, quam uel Sycophanticam, uel Sophisticam pores

cam potes appellare, ut contagium uix usquam possis effugere: Repugnandum est tamen arte aliqua. Primum ingens odium Sophisticæ concipiendum est. Deinde uidendum in scholis, in Ecclesijs, in concilijs, qui nam inquirant ueritatem, qui ludant quadam ingenij procacitate, qui defendant priuatas aliquas cupiditates. Atq; hic assumendum est illud Epicharmi, in quo nerui atq; artus esse sapientiæ dicuntur, *μὲνυσσὸ ἀπιστῶν*. Non statim assentiendum est, præsertim monstrosis & irreligiosis opinionibus, non est præcipitanda sententia. Tempus adhibendum est in consilium, quod uere est ut ille inquit, sapiētissimus monitor. Deinde sit directa mens ad inquisitionem ueritatis, adhibeat methodum, quæ ut Plato inquit, ignis est cœlo allatus, qui præbeat lumē ad ueritatem cernendam. Coherceat se quisque intra septa methodi, nec temere excurrat in alienos locos. Amer proprietatem in artibus, & sibi subinde illud præceptum utile Stoicorum inculcet: *ὁ σοφὸς ἐνθυρῆν μὲν ἔσται*, sapiens proprie loquatur. Magnam uim & hoc habet, multum operæ collocare in ijs artibus, quæ plurimum habent demonstrationum. Nam & Galenus fatetur se penè in amentiam Pyrrhonorū delapsus esse, nisi in Geometria uidisset tantam esse uim demonstrationum. Neq; hoc eo dico, q; putem in diuinis oraculis aut ubiq; requirendas esse demonstrationes: Sed consuetudo methodi prodest studiosis, & format iudicia. Postremo & Rempub. animo intueatur, cōsideret duas esse pestes Ecclesiæ, & Reipub. præcipuas, Tyrannidem & Sophisticen, sed hanc multo nocentiorē Tyrannide. Omnibus seculis Sophistica contaminauit & dissipauit religiones. Et falsas opiniones secutæ sunt facio-

C nes,

nes, diffidia, cædes, bella, imperiorum mutationes, in quibus nihil mali non inest: Spargit enim Diabolus mendacia tanquam semina cæterarum cladum. Quid quod animæ etiam dementatæ ruunt in perniciem? Ac dici non potest, quæ facile saucientur mentes, quanta prudentia opus sit, ne à recto cursu depellantur. Christus minatur atrocissimas pœnas his, qui paruulorum mentes lædunt, & inquit: Vt homini per quem accidit scandalum. Hæc periculi magnitudo maxime debet nos excitare, & curam acuere discendi, ut uera & utilia Ecclesiæ proponamus: Neque enim sine maximo studio, sine multarum rerum atque artium cognitione, sine longo usu formari iudicia de magnis rebus possunt. Ac semper nobis ipsi subiiciamus, cum hæc pericula de quibus concionatur Christus, tum etiam quæ iucunda bonis mentibus sit ueritas, quantum uitæ præsidium sit in omnibus negocijs, quæ digna uirtus bonis uiris, ueritatis amor. Cogitemus Philosophum esse non præstigiatores aut Eurybatum aliquem, sed φιλαλήθην. Sciamus nostro ordini commendatam esse ueritatis defensionem, expendamus quantum sit scelus, hanc stationem, in quam à Republica collocati sumus, deferere. Habent autem interdum illecebras falsæ opinionum, adulantur cupiditatibus nostris, ambitioni, superstitioni, aut alijs. Aduersus has insidias obfirmandus est animus, & illud Euripidis præceptum tenendum, quod Aristoteles proponit his, qui populo concionantur in ciuitatibus: μή μοι τὰ κόμψα λέγει, ἀλλὰ ὡς πόλις δεῖ. Ne plausibilia dicas, sed quibus opus habet ciuitas. Hæc inculcate animis optimi adolescentules: Nam studia uestra non tantum ad priuatas utilitates uestras, sed ad totam Rempublicam, ad gloriam Dei, ad Ecclesiam

ad Ecclesiæ salutem pertinent. Quod cum cogitabitis, maiore cura ad tantarum rerû defensionem animi erûnt instruendi ac præparandi. Atq; has causas in bonis ingenijs plurimum ualere spero, quæ decet profecto maxime & uoluntate Dei, & comminationibus diuinis, & periculis publicis, & ipsa rerum dignitate moueri.

Dixi.

Q V A E S T I O, Q V A R E P L A T O D I X E-
rit, optimum esse statum Reipub. cum qui medius
est inter Tyrannidem & Democra-
tiam, proportionem Geo-
metrica.

Um publica consuetudo mihi necessitas
tem hoc in loco dicendi imponat, peto à
uobis initio orationis meæ, uiri doctissimi,
ne me impudentia aut ingenij fiducia has
mihi partes sumpsisse existimetis. Nam cū
ea sit ætas mea, ut magis aliquanto q̃ adolescentuli iudi-
care possim, quæ sit huius amplissimi cœtus autoritas,
turpissimū mihi esset, si parū uereri uestra iudicia existi-
marer. Itaq; non meo consilio, sed officio me ad dicen-
dum adductum esse statuetis. Semper enim in omni uī-
ta mihi non minor laus est uisa, publicis institutis ac le-
gibus parere, quàm doctrina excellere. Quod cum arbi-
tror uos quoq; uiros optimos & grauissimos sentire,
spero uos consilium meum probaturos esse, quod lau-
datissimæ scholæ consuetudini obtemperandum duxi.

C ij

Cum

Cum autem non possim eloquentia vobis satisfacere, dabo operam, ne cui prolixitas orationis molesta sit. Et ut nouitate tedium aliqua ex parte leuemus, malui quæstionem aliquam agitare, quàm artium encomium recitare, quod eo in genere in hac ingenij imbecillitate nihil reperire potui, quod nõ esset uulgatissimum. Disputabo igitur, quare Plato dixerit eum Reipub. statum optimum esse, qui sit inter Tyrannidẽ & Democratiam medius proportionẽ geometrica. Perliberalis mihi uisa est Platonis sententia, et ad uitam utilissima, quam si sequantur hi qui præsumunt, haud dubie beatissimæ erunt ciuitates. Multum etiam Reipub, cõducit priuatos eam tenere, ut suum locum, suum munus ita tueantur, ne, quantum in ipsis est, pulcherrima illa harmonia geometricæ proportionis perturbetur. Quantam autẽ uim habeat Platonis dictum, in exemplo facilius conspici poterit. In Ecclesia maxime cerni potest, quàm perniciosus sit uterq; status, Democratia & Tyrannis. Quid enim futurum esset, si uulgo licentia cõcederetur, dogmata, & ritus condendi aut mutandi? Tanta est uulgi stulticia, tam cæci ac uarij impetus, ut infinita barbaries & omnium rerum in Ecclesia confusio futura esset. Vidimus exempla quẽdã, nec alia res initio Anabaptistarum insaniam confirmauit, nisi hæc in ijs locis, ubi conuenerunt, Democratia, in qua uulgo homines nefarij, sediciosi, cupidi, sparserunt uaria dogmata, alij per ambitionem, alij incitati alijs cupiditatibus, ut pretextu religionis consequerentur potentiam, diriperent locupletum facultates. Nam in uulgo non solum nulla ratio est, nihil consilij, nulla moderatio, sed etiam plurimi sunt improbi, & ut quisq; pessimus, audacissimus, ac furiosissimus

tiolissimus est, ita plurimum gratia atq; autoritate in uulgo pollet. Hæc notiora sunt, q̃ ut longa oratione opus sit. Rursus & Tyrannis pestifera est Ecclesiæ, cum hi qui dominantur, nō dant operam, ut Christi gloriam ac ueritatem reddant illustriorem, nō consulunt saluti Ecclesiæ, sed suam autoritatem, suas opes defendere, aut augere conantur, ut nunc Pontifices horribili seruitute Ecclesiæ opprimunt, nolunt explicari dogmata, Christi doctrinam patefieri, sanari errantes aut ambigentes conscientias. Relinquitur igitur ut medius quidam Ecclesiæ status optandus sit. Sed hæc mediocritas, nisi Geometrica proportionem constet, statim degenerat uel in Oligarchiam, uel in uulgi licentiam. Est autem Platoni proportio illa Geometrica, cum non unus aliquis dominatur, sed gradus fiunt, & delecti optimi ac doctissimi quicq; plurimum autoritate ualent. Ut si in Ecclesia præcipuas functiones doctissimi & optimi quicq; teneant, nec iaceant pari seruitute omnes boni oppressi, sed gradus seruentur, indocti gubernatores admittant bonorum & doctorum consilia. Non cōfundantur gradus, sed unusquisq; uelut stationem, suum locum tueatur atq; ornet: eruditi iudicent de doctrina, indocti auscultent atq; obtemperent, nec in alienas functiones irrumpant conturbato ordine. Sicut & Paulus grauissime monet cap. 12. ad Roman. cum præcipit, ne immodeste de nobis sentiamus, sed unusquisq; pro suo dono modeste seruiat, suum munus ornet. Hæc est illa diuina proportio, quæ si esset in Ecclesia & in Repub. uere beati essemus. Hoc medium inter Tyrannidem & Democratiam cōstituendum esse sapientibus gubernatoribus Plato dicit. Sed quantum ab hac forma distet Ecclesia, non est obscurum:

C iij Nam

Nam aut iacet oppressa Tyrannide, aut horribiliter dissipatur ac laceratur à vulgo. Nec falso dixit Plato, proportionem illam difficulter inueniri, ac iudicium de ea non esse hominum, sed Dei, sed tamē interdum aliquā eius partē rebus humanis contingere, & si quid boni sit in Repub. beneficio huius proportionis existere. Optandum igitur est omnibus, ut Deus aliquando hanc harmoniam in Ecclesia restituat, & nos qui in studijs uersamur, demus operam, ut munus commissum ornemus, ut ad docendum & iudicandum ueniamus bene meditati ac parati, ut dextre, proprie, & sine confusione dogmata explicare possimus. Assuefaciamus nos ad modestiam, fugiamus πολυπραγμοσύνην, & petulantiam. Hoc modo nostri ordinis seu gradus harmonia correctā, plurimum Ecclesiae boni afferet. Hec dixi, ut Platonis sententiam interpretarer, quae ad illustre translata exemplum, sit magis perspicua. Et praestandum nobis est, ut nō solum intelligamus erudite dicta summorum hominum, sed etiam ut ad nostrum usum ac uitam accommodemus, & extra scholam, ex puluere in solem, & uelut in aciem proferamus. Monet autē nos haec sententia de maximis rebus, uidelicet, qui debeant esse gradus in Rebus pub. & ne harmonia illa turbetur, suum cuiq; munus diligenter obeundum esse: & quoniā unū quoddam systema est, attemperare unusquisq; suā harmoniam ad aliarū uocū proportionē, hoc est, ad aliorū utilitatē & mutuam concordia debet. Quantā haec uim habeant, in Ecclesiae exemplo facile conspici potest. Reliquae sunt multae & graues disputatiōes in hoc loco Platonis, quas omitto, & totā hanc causam diligentius explicandā doctissimo uiro D. Decano cōmendo. Dixi.

Oratio

ORATIO PHILIPPI MELANCHTHONIS,
 pronunciata, cum decerneretur gradus
 Magisterij quibusdam doctis
 & honestis iuue-
 nibus.

Pero mores meos ita uobis omnibus ins-
 pectos & notos esse, ut facile persuadere
 possim, me non impudentia, aut fiducia
 ingenij, aut πολυπραγμοσύνη aliqua has
 mihi dicendi partes iterū sumpsisse. Nam
 cum mandaret eas mihi uir optimus Iacobus Milichius
 Decanus Collegij nostri, qui propter egregiam uirtutē
 ac studiorum & plurimorum officiorum societatem,
 mihi charissimus est, mouebar quadam officij ratione,
 ut morem gerendam esse amici uoluntati existimarem.
 Neq; ego sum adeo Suffenus, aut ridicule mihi placeo,
 ut ignorē plerosq; alios in hac schola esse, & natura ma-
 gis idoneos, & doctrina melius instructos ad dicendū,
 quā ego sum, quibus profecto laudem ingenij & eru-
 ditionis largiter tribuo. Sed nolui uideri morosior in
 recusando, cum hanc operam à me homo amicissimus
 flagitaret. Verum nolo uti longiore excusatione: Nam
 opinor mores meos satis probatos uobis esse. Et hæc
 sunt præcipue ex eo genere, in quo ualet uersiculus:

ὁ πῶς ἐστὶν ὁ πείθων τῷ λέγοντι, οὐ λόγῳ.

qui ait, mores dicentis persuadere, non orationem. Est
 autem optimo consilio institutum, ut in his pompis,
 aut de studijs, aut de laude uirtutum dicatur. Quare ut
 argumentum cōueniens huic loco afferrem, & aliquid
 de dignitate & utilitate harū artium, quas Philosophia
 proficitur

profiteretur, dicerem, institui orationem, in qua ostenderem, Ecclesiæ opus esse liberali eruditione, & non tantum cognitione Grammatices, sed etiam aliarum multarum artium, & Philosophiæ scientia. Quod cum ita esse statuemus, & si aliæ causæ ad dicendum inuitant, tamen bonæ mentes in hunc finem præcipue, & acerrime intueri debent, ut studia ad iuuandam & ornandam Ecclesiam referant: nihil enim bonis dulcius Ecclesiæ nomine, nihil ea carius esse debet. Hæc causa maxime hortari & excitare nos debet, ut summa cōtentione animorum expetamus perfectam doctrinam, ex qua ad Rempub. & ad Ecclesiam utilitas aliqua peruenire possit. Nec uero nobis præceptoribus dignior est oratio de ulla re alia, nec bonis & studiosis quicquam utilius est, quàm animo finem, & quasi metam honestissimi cursus prospicere, ad quam referre sua studia debent.

Ad hæc artium ipsarum dignitas & uis non alibi magis conspici potest, quàm si uideamus, quantum opus sit illis in Ecclesia, quantis tenebris obruat inscitia religionem, quantam uastitatem, quàm horribiles dissipationes Ecclesiarū, quantam barbariem, & confusionem totius humani generis pariat. Hæc si quis considerabit, ita demum existimare poterit, quanta sit artium ac doctrinæ uis & magnitudo.

Et si autem nulla oratio par tantis rebus excogitari potest, tamen cum ab imperitis sæpe serantur de hac re prauæ opiniones, adolescentes monendi & præmoniendi sunt: quod quanquam in scholis fit à præceptoribus quotidie, tamen oratio, quæ hoc loco habetur publico nomine, plus autoritatis habere debet. Est enim omnium doctissimorum uirorum in hoc consensu communis

munis sententia, quam contemnere profecto fuerit atque
rogantissimum. Quate cum & necessaria Reipub. & uo-
bis salutaria dicam, & hæc mea uox cōmunem omniū
uobis sententiam exponat, peto ut me pro uestra huma-
nitate diligenter audiat, & admoniti, non tantū sicut
Vlysis socij Sirenas obstructis auribus præteruecti sunt,
ita uos eorum inepta iudicia, qui non putant Ecclesiæ
admodum opus esse liberali eruditione fugiat, sed
illos ipsos tanq̃ terribilissimas pestes & dira portenta ex-
cremini. Deinde acuat & excitet discendi curam, quod
studia uestra ad Ecclesiam, ad Rempub. pertinent, nec
tantum ex illis priuata utilitas & uoluptas petitur.

Primum enim omnino illas malorum est inerudita
Theologia. Est enim confusanea doctrina, in qua ma-
gnæ res non explicantur diserte, miscentur ea quæ opor-
tebat seiungi, rursus illa quæ natura coniungi postulat,
distrahuntur: Sæpe pugnantia dicuntur, uicina arripiun-
tur pro ueris ac proprijs. Postremo tota doctrina mon-
struosa est, & similis illi picturæ apud Horatium:

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si uelit, & uarias inducere plumas.

Nihil in ea coheret, non initia, non progressiones, non
exitus cerni possunt. Talis doctrina nō potest nō gigne-
re infinitos errores, infinitam dissipationē, quia in tan-
ta confusione alius aliud intelligit, & dum suum quisq̃
somnia defendit, existunt certamina, & dissensiones.
Interim conscientie relinquuntur ambigentes. Et quia
nullæ Erynnes uehementius cruciant animū, q̃ hæc du-
bitatio de religione, tandē odio quodam abijcitur uni-
uersa religio, & fiunt mentes prophane & Epicuree.

Cum igitur tantum habeat mali inerudita Theolo-
gia,

gia, facile iudicari potest, Ecclesiæ opus esse multis magnis artibus. Nam ad iudicandum, & ad recte & dilucide explicandas res intricatas & obscuras, non satis est nosse hæc uulgaria præcepta Grammatices & Dialectices, sed opus est multiplici doctrina: Multa enim assuenda sunt ex Phycis, multa ex Philosophia morali conferenda sunt ad doctrinam Christianam.

Deinde duæ res sunt, ad quas comparandas opus est magna & uaria doctrina, & longa exercitatione in multis artibus, uidelicet, methodus, & forma orationis. Nemo enim fieri artifex methodi potest, nisi bene & rite assuefactus in Philosophia, & quidem in hoc uno genere Philosophiæ, quod alienum est à Sophistica, quod ueritatem ordine, & recta uia inquirat & patefaciat. Qui in eo studio bene assuefacti, εἴη sibi parauerunt, reuocandi omnia ad methodum, quæ intelligere aut tradere alijs cupiunt, hi norunt etiam in disputationibus religionis informare methodos, euoluere intricata, dissipata contrahere, obscuris & ambiguis addere lumen.

Magna & copiosa doctrina ad alteram rem, scilicet, ad formandam orationem opus est, ut norunt omnes uel mediocriter uersati in literis. Sed ut hanc εἴη methodi informandæ nobis comparemus, non minore studio opus est. Nec potest hæc contingere ijs, qui non assuefiunt in pluribus Philosophiæ partibus, in quibus qui non exercentur, etiamsi attigerunt Dialecticam, tamen tantum umbram quandam methodi consequuntur. Nec alij sæpius uitiosa & Sophistica colligunt, quæ isti. Cumque se artifices methodi esse potent, tamen uia deerrant, & sunt, ut Homericæ uerbo utat, ἀλαόσκοποι. Porro non tantum propter methodum, seu ut Plato uocat,

cat,

τα ἀνάγκη λογιζασθῆναι, opus est Philosophia, Sed ut ante dixi, etiam multa assumenda sunt Theologo ex Physicis, ubi ea est singularum partium ratio, ut his, qui solidam doctrinā expetunt, non satis sit pauca quædam excerpere, sed ars integra, quantum fieri potest, cognoscenda est. Magno instrumento destitutus est Theologus, qui nescit illas eruditissimas disputationes, de anima, de sensibus, de causis appetitionum & affectuum, de noticia, de voluntate. Et arroganter faciet, qui se proficitur Dialecticum, si nescit illas causarum partitiones, quæ traduntur tantū in Physicis, & intelligi nō possunt nisi à Physicis. Omnino est orbis quidam artium, quo inter se deuinclæ copulatæq; sunt omnes, ut ad singulas percipiendas, multa ex alijs assumi oporteat: Quare Ecclesiæ opus est toto illo doctrinarum orbe.

Non opinor quenquam adeo insulsam esse, ut non animaduertat, eos qui instructi sunt Philosophia morali, multas partes doctrinæ Christianæ foelicius tractare posse. Nam cum multa sint similia, de legibus, deq; politicis moribus, contractibus, & multis vitæ officijs, adiuuamur, non solū ordine ac methodo in Philosophia, sed etiam rebus ipsis diligenter perceptis: Et si qua sunt dissimilia, multum lucis adfert collatio. Porro ut claudus pilam tenet, ita Philosophiam moralem tractatis, quem Physica destituunt. Iam historie, temporum exacta supputatio, requirunt Mathematicen. Sed & hæc pars cum Physicis coniungenda est. Inde enim uelut ex fonte pleraq; in Physicis oriuntur. Et barbaries quædam est, ut nihil aliud dicam, contemnere illas pulcherimas artes, de motibus syderum, quæ nobis annos, & temporum discrimina conficiunt, & multas res max

D ij

ximas

ximas uenturas denunciant, nosq; utiliter monent.

Nec ego ignoro aliud doctrinae genus esse Philosophiam, aliud Theologiam. Nec ego illa ita misceri uolo, ut confundit multa iura coquus, sed adiuuari Theologum uolo in œconomia methodi. Multa etiam mutuari eum ex Philosophia necesse erit. Si quis huic orationi non habet fidem, is consideret indoctorum Theologiam, & apud se reputet, an expedire existimet orbis terrarum talem confusaneam Sophisticam, ambiguam Theologiam inuehi in Ecclesiam. Et indoctos uoco nō solum rudes literarum, ut sunt Anabaptistæ, sed etiam illos ineptos, qui cum magnifice declamitent, tamen certi nihil dicunt, & quia ad methodum nō sunt assuefacti, & quia fontes rerum nō satis tenent, propterea quia cum in Philosophia non sint instituti, non satis uideant aut quid Theologia profiteatur, aut quatenus cum Philosophia consentiat.

Nihil opus est hic ueteres illos recensere, qui doctrinam Christianam insulsissimis argutijs penitus obruerunt. Eruditam Philosophiam requiro, non illas cauilationes, quibus nullę res subsunt. Ideo dixi unū quoddam Philosophiæ genus eligendum esse, quod q̃ minimum habeat Sophisticas, & iustam methodū retineat: Talis est Aristotelis doctrina. Sed huic tamen aliunde addenda est illa præstantissima Philosophiæ pars, de motibus cœlestibus. Nam reliquæ sectæ plene sunt Sophisticas, & absurdarum & falsarum opinionum, quæ etiam moribus nocent. Nam illę hyperbolę Stoicorum sunt omnino Sophisticæ, bonam ualitudinem, opes, & similia non esse bona. Comentitia est & ἀπάθεια, falsa & perniciofa opinio de fato. Epicurus non Philosophatur,

phatur, sed scurratur, cum affirmat omnia casu extitisse: tollit primam causam, & dissentit in totum à uera Physicorum doctrina. Fugienda est & Academia, quæ non seruat methodum, & sumit sibi licentiam immoderatam omnia evertendi: quod qui facere student, hos necesse est multa Sophistice colligere. Quanquã is qui ducem Aristotelem præcipue sequitur, & unam quandam simplicem ac minime Sophisticam doctrinam expetit, interdum & ab alijs autoribus sumere aliquid potest. Ut enim Musæ cum cantu certassent cum Sirenibus, easque uicissint, ex pennis earum coronas sibi fecerunt, ita & in sectis, & si una maxime probanda est, tamen interdum ex alijs aliquid ueri decerpamus, quo nostra sententia ornetur.

Sed de genere Philosophiæ & sectarum discrimine alias dicendum erit. Mihi ad mores etiam conducere uidetur, eligere sectam, quæ studium habeat non rixandi, sed inquirendæ ueritatis, deinde quæ amet moderatas opiniones, non capter plausus indoctorum, præstigijs disputationum & absurdis sententijs. Harum rerum consuetudo pessima est, & qui eam ad sacras literas affertunt, ibi uero ingentes procellas cient. At hæc simplex Philosophia, de qua dico, primum hoc studium habet, ne quid affirmet sine demonstratione, ita facile effugiet absurdas opiniones, quia hæ non habent demonstrationes, sed tantum præstigijs Sophisticis defenduntur. Postremo in uniuersum propter hanc causam etiam conducit Ecclesiæ eruditio, quia indocti sunt & audaciores & negligentiores. Doctrina frenum iniicit, & ad diligentiam assuefacit. Multa enim eruditio in mentem ueniunt, quæ sunt uicina illi causæ, de qua est pronuncian-

D iij dum:

dum : uident quàm facile sit labi ac decipi, & in alijs artibus affuefacti sunt ad querendos fontes negotiorum, ad explicanda illa que uidentur obstare. Et abeunt studia in mores, quare hæc ipsa diligentia, quæ in inquisitione ponitur, gignit modestiam. Porro audacia cum negligentia cōiuncta, quantū afferat periculi, omnium ætatum exempla in omnibus ciuitatibus & in ipsa Ecclesia ostendunt, quæ ab indoctis temere ruentibus, & anteæ sæpe dilacerata est, & hoc tempore crudeliter dilaceratur.

Itaq; uos, optimi auditores, primum adhortor, ut cogiteris studia uestra uere ad Rempub. & Ecclesiam pertinere: Nam doctrine puritas & concordia, salutem & concordiam hominum, ac præcipue Ecclesiæ conseruat. Deinde uos propter gloriam Dei, quam anteferre omnibus rebus debemus, deinde propter Ecclesiæ salutem, quæ nobis debet esse charissima, obtestor, ut has optimas disciplinas, quas Philosophia continet, conseruandas esse statuatis, & in eas maiore studio incumbatis, ut solidam doctrinam uobis, & utilem humano generi comparetis. Epaminondas interrogatus quid ei in uita iucundissimum accidisset: respondit, Inde se maximam uoluptatem cepisse, quod uiuis parentibus liberasset seruitute patriam, uictis ingenti prælio Lacedæmonijs. Testatus est enim utrunq; sibi maximam uoluptatem attulisse, patriæ salutem, & parentum læticiam, quam illis attulisset filij uictoris uirtus & gloria. Utinã sic erga Ecclesiam affecti simus, ut hanc summam uoluptatem ducamus, uidere florentem & tranquillam Ecclesiam, quæ uerius est patria, quàm illud solum, illi penates, qui nos exceperunt nascentes, & præstare, ut Eccles

ut Ecclesia, hoc est, cœlestes Angeli, & ōniuersus cœtus
 piorum, quem ut parentes uereri & amare decet, ex no-
 stris benefactis solidam uoluptatem capiant. Econtra
 nullos cruciatus acerbiores esse statuamus, quā uide-
 re Ecclesiam dissipatam, & quidem nostris cupiditati-
 bus coniectos Angelos, & cœtum piorum in luctum ac
 dolorem. Non dico hic de præmijs, decet enim nos
 uirtute ipsa moueri, debent apud nos ualere Ecclesiæ
 caritas, & ratio officij, quod Deo debetur. Sed tamen
 non desutura sunt etiam præmia recte discantibus: Deus
 enim inquit: Glorificantes me glorificabo. Et si sumus
 Christiani, hac spe officium nostrum facere debemus,
 ut sentiamus nos Deo curæ esse, ne egeamus nos & li-
 beri nostri. Imo scitote nostra causa, non Tyrannorum,
 non eorum qui pia studia oderunt, hanc totam rerum
 naturam à Deo conseruari, solem oriri, efficere tempo-
 rum uicissitudines, ut agri fiant fœcundi. Recte hoc
 Stoici, Omnia esse Dei: Philosophos autem esse ami-
 cos Dei: Quare omnia etiam sunt Philosophorū. Itaq;
 ingenti animo hæc studia literarum & defendamus, &
 in hac statione diuinitus collocatos nos esse iudice-
 mus, eamq; ob causam & maiore cura faciamus
 officium, & nostri laboris præmia
 à Deo expectemus.

Dixi.

Querela

QVERELA LAZARI, PRONVNCIATA
à quodam Scholastico
Vitebergæ.

Ergrata nobis hæc dicendi cōsuetudo esse debet, nō tantum eo quod Latine lingue exercitium conseruat, propter quod præcipue instituta est, sed etiam quia nobis quidem adolescentibus hic locus imago quædam est Curie, aut Synodi. Hic enim de Repub. de imperijs, de Ecclesia, multa monemus auditores: Sæpe querelas nostras exponimus, sæpe sententias dicimus, perinde ac si in senatu, aut in confesso Synodi oratio haberetur. Ac magnam gratiam Academię debemus, quę etiam si petulantiam, ac maledicetiam lege prohibuit, tamē honestam & piam dicendi libertatem nobis concedit, fortasse maiorem, quā haberet Synodus ulla Pontificum. Vt Poetæ finxerunt Astream fugientem ex urbibus, paulisper adhuc in rure commoratum & concionatam esse agricolis: ita pulsa ueritas ex Pontificum collegijs & concilijs, nobiscū adhuc Dei beneficio philosophatur. Et ex his scholasticis coetibus eius oracula ad aliquas Ecclesias perferuntur. Sed cum hic sæpe aliæ causæ pertinentes ad communem salutē actæ sint, nunc nostram causam agam: Deplorabo nostras miseras, & omnes gubernatores Reipub. de suo officio admonebo, quod nobis, quod Ecclesiæ, in hoc negocio debent. Christus narrat fuisse diuitem quendam, fortassis etiam dignitate præstantem, qui non tantum sine metu egestatis, sine sollicitudine suauiter uixerit, sed etiam splendorem amauerit in omni apparatu, comitatu, ædificijs, quo ho-

quo homines opulenti dignitatē augeri putant. In hoc diuitias, tranquillitatem, ac voluptates, ut fit, secutus est fastus, & neglectio rerum diuinarū, ac pauperum. Quare cum ante aedes eius quispiam pauper, cui Lazaro nomen fuit, iaceret, agrotus, squalens ulceribus, destitutus omnium hominum ope, peteretq; pauxillum cibi, diues sua fortuna ebrius, & oblitus cœlestis mandati & cōmunis naturæ, quæ nos ad certa officia obligat præstanda calamitosus, miserum illum negligit. Cumq; quotidie ad uestibulum iacentem, in magnis cruciatibus uideret, præterijt tamen ferreo animo, non ali, non sanari curat, fortassis etiam arbitratur alienum esse grauitate uiri tanti, alloqui miserum, aut eius causa angī. Interea stipem porrigunt aliqui de populo homines pij, & ulcera canes medicantur, lingua detergunt ac mitigant. Sed post mortem Lazarus donatur cœlestibus donis, Diues ille superbus & crudelis abiicitur in cruciatus æternos. Hanc historiam recitat Christus, ut exemplū uniūersæ Ecclesiæ omnium temporum proponat. Lazarus erat Jeremias sua ætate, quem Principes ac Pontifices non modo superbe contemnebant, sed etiam acerbe oderant. Lazari erant Apostoli, quos toto orbe terrarū omnes potentes tanquam *κατάφωρα* execrabantur. Quærendum igitur & hoc tempore qui referant Lazarum, qui imitentur diuitem. Si uere hoc & simpliciter dicendum est: Nos inopes Scholastici, deinde omnes Sacerdotes, qui uulgo inuisi ac spreti, cum alijs grumnis conficiuntur, tum uero cum uxoribus & paruis liberis fame contabescunt, Lazari sunt. Horum cœtum animis atq; oculis proponite: Nos, inquam, inopes Scholasticos, & illos miseros Sacerdotes cum suis familijs. Quis

E est tam

est iam ferreo pectore, qui sine lachrymis hunc coetum
aspicere, aut cogitare animo potest, cum quidem nulli
in uita munus administrēt prestantius ac coelestius: nul
la militia Deo gratior, ac Ecclesiae magis necessaria esse
Econtra imitatores illius opulenti, qui sunt praecipue
Pontifices, Episcopi, Canonici, Monachi, & horum fa
tellites Tyranni. Hoc agmen totum animis intuemini,
& cogitate ab Ecclesia ingentes ac regias opes Episco
pis & collegijs eorum commendatas esse, quibus alien
di erant pastores pij, ac Scholastici, quae ad piaē doctri
nae & earum artium, quae Ecclesiae sunt ornamento, con
seruationem conferendae erant. His illi ignaui uentres,
Sardanapali, parricidae suauissime in ocio & tranquilli
tate fruuntur. Ac non modo nos defraudant illo mune
re, quod nobis Ecclesia attribuit, sed etiam Tyrannico
fastu nos contemnunt, & summa odij acerbitate aduer
sus nos inflammati sunt, trucidare ac delere nos conan
tur. An non superant etiam illum diuitem, qui tamen
Lazaro lucis usutam non eripiebat, qui locum ad uesti
bulum concedebat. Deinde diues suo patrimonio frue
batur: Episcopi, Canonici, & Monachi, aliena interuera
tunt, eaque turpissime per luxum & libidines dissipant, ac
profundunt, non secus ac sponsi Penelopes Vlyssis fa
cultates dilacerabant. Nec ego nunc de singulorum mo
ribus dicam. Sunt inter Canonicos aliqui modestis in
genijs praediti, sed genus uitae reprehendo. Prodigio
sum est in Ecclesia esse sodalitia, regijs opibus donata
ad hoc, ut ibi homines ociosi saginentur. Haec sodalitia
etiam si ueterem disciplinam reuocarent, tamen Eccle
sia tolerare non debet: Non enim de moribus praecipua
est querela. Illud queritur Lazarus, totam illud uitae ge
nus

nus contaminatum esse idolatria, ac propter hanc negli-
gli pios Scholasticos, ac pastores Ecclesiarum, debi-
tasq; illis mercedes in istis sumptuosis sodalitijs deno-
tari, deleri studia doctrinæ Christianæ, ac aliarum litera-
rum. Non compono satyram, non commemorabo eo-
rum flagitia, quæ uerecunde nominari non possunt:
Nam modesta ingenia non tantum in moribus, sed
etiam in sermone obscœnitatem fugere decet. Nihil di-
cam de cœnis Tyberianis quorundam, qui nudas puel-
las saltare ad epulas iubent. Multa prodigiosa prætereo.
Ac ne fieri quidem potest, quin ocium, opulentia, insci-
tia, contemptus religionis, pariant omnis generis ui-
tia. Maxima pars tantum gulæ & obscœnis uoluptati-
bus dedita est: alij magis strenui, & occupati negocijs
politicis, aut œconomicis, alunt equos, certant sumptu
& splendore cum satrapis: quidam etiam non abhor-
rent à literis, non ut Ecclesiæ seruiant, sed ut aditum ha-
beant ad dignitatem in aulis, inter proceres: nonnulli
eruditionem conferunt ad perniciem Ecclesiæ. Certe isti
generi hominum ac ordini, non est curæ ministerium
Euangelij, nec pastores querunt idoneos, nec discipulos
adiungunt, nec ad hunc usum decidi & abradi aliquid
de suis facultatibus patiuntur: deniq; conspirarunt ad
delendam doctrinam Christianam, accendunt Regum
crudelitatem, ac postea se nominant Ecclesiæ guberna-
tores: imo cōstat omnes sic adfectos esse, potius ut ma-
lint nomen Christianū funditus deleri, quàm aliquid
de tyrannide remittere. Et literas omnes oderunt hanc
unam ob causam, q̃ suspicantur literatis tyrannidem
displicere. Quàm multæ sunt autem in Prophetis cō-
tiones acerrimæ, quæ proprie tale uitæ genus uituperat.

E ij

Memis

Meministis Esaiam, qui inquit: Væ vobis qui mane ad conuiuia surgitis, nec opus diuinum respicitis. Et Ezechiel: Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, ocium, & manum egenti nō porrigebant. Nullum autem hodie genus hominū duriorē fortuna conflictatur, q̄ pastores Ecclesiarum, & Scholastici amantes doctrinæ Christianæ. Similis concio est apud Zachariam: Ecce pastor erit, qui deseret gregem, & carnes pinguium comedet. O pastor & Idolū. Sed has Propheticas & cœlestes cōnationes securissime derident illi Sibaritæ. Verum est enim quod Cato dicebat: Venter caret auribus. Nec tamen interea prorsus extingui cœlestem doctrinam Christus patitur, sed habet ipse quoq; suum cœtum pauperum, qui Euangelium & discunt, & propagare student. Aduersus hos etiam si omne genus crudelitatis exercent diuites illi, qui tenent Ecclesiæ opes, tamen eis non deest hospitium, & uel canes, id est, de populo aliqui, eos complectuntur, adiuant, lenire grummas cupiunt. Habent & custodes Angelos, qui uiuentibus & morientibus adsunt. Hæc affirmant oracula cœlestia, & comprobant ipsi euentus: Seruat enim Deus suam Ecclesiam, frementibus illis hypocritis, qui sanguinem piorum exorbere cupiunt. Sed non tantum institui querelam, præsertim cum hæc uulnera Ecclesiæ nemo non deploret: Remedia querenda sunt. Quæ utinam salubria & ἀνώδυνα monstrare possem. Sed uere inquit Demosthenes: Reprehendere qui libet potest, dare consilium pauci possunt. Cum autem hæc Scholastica consuetudo, ut initio dixi, concedat nobis, ut de Ecclesia, tanquam in Synodo, sententias dicamus, monstrabo, ut uocat Demosthenes, τὴν ἐννοίαν

ἡγὼ δὲ καὶ αὐτῶν *ἡμῶν*: Nec si in Synodo in suffragium eun-
 dum erit, aliam sententiam dicam. Bona ingenia ad-
 hortor, ut deserant illa impia sodalicia, polluta idola-
 tria, sicut præcipit Deus: Fugite idolatriam. Deinde hoc
 addo, Reges & Principes debere hæc officia Deo, ut im-
 pios cultus tollant, ad pios usus, ad alendos pastores,
 ac Scholasticos, transferant facultates Ecclesiarum. Hanc
 sententiam non ipse nunc fingo, diuinitus tradita est in
 sacris literis, & multa habet luculenta Principum & Sy-
 nodorum testimonia, quæ uetant res donatas Ecclesie,
 ab ociosis & ignauis deuorari, qui non sunt usui Eccle-
 siæ. Extat lex Theodosij in Codice, quæ diserte prohi-
 bet, ne fruantur redditibus hi, qui cum titulos functionum
 Ecclesiasticarum habeant, officium non faciunt. Tule-
 rat legem Theodosius, ut facultates Ecclesiasticæ, quas
 Donatistæ tenebant, transferrentur ad pias Ecclesias.
 Nouum exemplum odiose calumniabantur Donati-
 stæ, uociferabantur alienum esse à pietate, facultates
 aliorum appetere, propter certamina de doctrina nemi-
 ni facultates eripiendas esse. Sed Augustinus Theodo-
 sij decretum recte defendit, affirmat illas possessiones
 donatas fuisse Ecclesijs pijs, & ad piæ doctrinæ conser-
 uationem. Has cum impij ac hostes ueræ doctrinæ tene-
 rent, fuit Imperatoris officium, dominis restituere, hoc
 est, ueræ Ecclesiæ. Nec magis licet Idolatricis collegijs
 huius ætatis, res donatas ad ministerij Euangelici con-
 seruationem tenere, quàm Regi Babylonio licuit in con-
 iuiuium proferre sacra uasa templi Hierosolymorum.
 Quid horum in quæstionem uocari potest? Si Episco-
 pi tuentur impios cultus, si ueram doctrinam opprimunt,
 ut palam faciunt, falso titulum usurpant Ecclesiæ. Ac

E ij Regum

Regum officium est, facultates Ecclesiasticas transferre ad cœlestis doctrinæ præcones, ad eos qui gloriam Dei uere ornare student. Utinam Principes intelligerent, hanc rem ad officium suum pertinere, quorum præcipuum est munus, religionem ornare, defendere Ecclesiam. Hæc sunt uere heroica, propter quæ Deus imperat societate nominis sui bonis Principibus, ut ait: Ego dixi Dñi estis. hoc est, res diuinas custodientes, Euangelium, pios cultus defendentes, gloriam Dei, aduersus Diabolum, qui spargit impias opiniones, qui incendit tyrannos ad exercendam sæuitiam. Non tantum corporibus nostris seruit Magistratus, sed multo magis gloriæ Dei. Quod si essent alicubi, qui palam Epicureas opiniones profiterentur, an non Magistratû oportuit summa sæueritate in tales animaduerrere? Non est contemnendum præceptum, quod inquit: Blasphemus morte moriatur. Et rursus: Non usurpabis nomen Dei uane. Harum legum custos cum sit Magistratus, haud dubie abolere impios cultus debet, restituere pios, & ministris Euangelij stipendia dare, quæ ipsis in Ecclesia constituta sunt. Nec putent se leuiter peccare Principes, si id officium negligant: Nam apud Esaiam uocantur nutritores Ecclesiæ. Et Aggeus ac Malachias sæuere obuiurgant populum non soluente pensiones debitas templo, ac Sacerdotibus: & minantur sterilitatem, ac famem, nisi liberalius soluant. Cum igitur iniuste teneant hæc stipendia Episcopi, Canonici, & Monachi, cum pastores pios, & horum coniuges & liberos fame perire sinant, cum defraudent Scholasticos, cum studia deleant, Deus postulat, ut Principes ueræ Ecclesiæ & studiorum curam suscipiant, & illas pestes Ecclesiæ remoueant

ueant ab administratione. Prospicere debent Principes, & ut in presentia alantur boni pastores, & ut posteritas habeat eruditos viros, idoneos ad Ecclesias regendas. Historiæ ueteres commemorant, mirificum fuisse luxum Sibaritarum, qui quidem ita creuerat, ut præmia etiam turpitudini, & inuentoribus nouarum uoluptatum constituta essent. Sed tantam discipline corruptionem Deus non diu tolerauit. Itaque exitium ciuitatis uaria prodigia denunciarunt. In his spectrum fuit: Iuno ueniens in forum clara luce, & uomens magnam copiam bilis & sanguinis, quo prodigio significatum est fore, ut breui ciuitas euomeret suas delicias, & sanguinem bonorum, quos tyranni iniuste trucidauerant, Paulo post Sibaris deleta est. Ita euoment tandem Episcopi, qui nunc Sibaritarum more uiuunt, rapinas & sanguinem piorum Sacerdotum. Monachus quidam in concione publica, audiente imperatore Carolo, dixit, Deum non futurum propiciam, nisi totum cubitum lauet in sanguine Lutherano. Perhorresco referens hanc uocem auditu crudelem. Quæ enim fuit unquam adeo fera barbaries, in qua tanta immanitas, tanta sitis extitit ciuilem sanguinis, quanta est in istis hypocritis, nulla de causa, nisi quod non applaudimus omnibus eorum opinionibus, quarum multas ipsi fatentur esse impias, & erroris plenas, & defendunt eas tamen quadam peruicacia, quod existimant labefactari auctoritatem, si quid mutent. Talia qui dicunt, utrum Ecclesiæ gubernatores, an furie & Erynnes rectius dici debent? Sed Deo dabunt poenas, qui solet insignibus exemplis manifestum religionis contemptum punire. Interea uos commilitones adhortor, ut Lazari exemplo forti animo presentes ærumnas feratis.

Aderit

Aderit nobis Deus, nosq̃ alet, ut scriptum est: Iacta curam tuam in Deū, & ipse te enutriet. Nec deterreri uos à rectis studijs, à pia sententia finite, uel inopiæ, uel aliarum ærumnarum metu. Quidam languidioribus animis præditi, deficiunt à Christo, & adiungunt se hostibus Euangelij, nec uident, q̃ miserum, q̃ turpe sit, assensari Tyrannis. Hesiodi uersiculus extat, qui præceptum grauissimū cōtinet, quod sæpe inculcant & Prophetæ:

μηδὲ κακῶν ἑταροῦ μηδὲ ἐσθλῶν νεκισθῆναι.

Nefias socius improborū, nec conuiciator honestorū. Hic uersiculus admoneat uos, ne ad societatem eorum uos adiungatis, qui cū ueritate belligerantur, ac ne adplaudatis conuicijs, quæ dicuntur aduersus piam doctrinam. Hæc petulantia habet tristes exitus.

Deum autem rogemus, ut honesta

& pia studia gubernet

ac tueatur.

HISTORIA DE DIVITE ET DE EGE
no Lazaro, Lucæ 16. reddita uersibus
à quodam studioso
Alb.

Rbs antiqua fuit fama celeberrima quodā,
A Solymis clarum nomen adepta uiris:
Imperijs florens & sancto gentis honore,
Vix capere ut laudes qui uerit ipsa suas.

Hic quidam ueteri regum de semine natus,
Nam generis summum creditur esse decus,
Multiplici gaudens cultu rerumq̃ potente
Ornatu, ingentes diues habebat opes.

Nullius

Nullius ampla boni deerat cui copia : quicq;
Possedit culti iugera multa soli.
Et quæcunq; animo ferrent noua gaudia molli,
Delicias studium quærere semper erat.
Quicquid & in tota pulchrum aut spectabile terra,
India quæ mittit, Parthia quæ uetulit,
Ille sua congesta domo gazaq; tenebat,
Et cura hæc illi maxima mentis erat.
Huicq; uolupatum naues luxusq; ministræ,
Verrebant plenis æquora lata notis:
Vecturæ ad domini lautas noua munera mensas,
Munera uix ulli cognita facta prius.
Hic quoq; cum faceret lata conuiuia mente,
Hospite cognatos exciperetq; domo,
Ipse suos sæpe est miratus pectore luxus,
Alta gerens tacita gaudia mente sua.
Namq; ibi regalis ex omni parte paratus
Expositi tota connituere domo.
Attria splendebant auratis ampla columnis,
Cœlesti qualis fulget ab arce nitor.
Strataq; erant aulæ Pario de marmore facta,
Et nitidum primo limine stabat ebur.
Ipse etiam dominus pulchro spectabilis ostro,
Regali ornatu conspiciendus erat.
Et tinctas Tyrio gestabat murice uestes,
Regia quæ prisco tempore pompa fuit.
Ergo ita dum uiuit nulli splendore secundus,
Indulgens Baccho delicijsq; suis:
Illius ante domum foribus biparentibus altam,
Qua tenet ad dominum maxima porta uiam,

F Lazarus

Lazarus infirmo uix languida corpore membra
Sustentans, panem supplice uoce petit.
Et simul ad dominum liuentia brachia tendens,
Ossa graui scabie debilitata trahit.
Vtq̃ est inualidus, limen procumbit in ipsum,
Nec stando corpus sustinere pedes.
Cum ueluti magno torrentur uicta calore,
Atq̃ ipsis ingens ossibus ignis inest,
Altaq̃ per totum serpunt contagia corpus,
Et uires præbent materiamq̃ malo :
Interea inflantur calido tumefacta cruore,
Et tanquam nodi singula membra rigent.
Non aliter primis foribus miserabilis hæret
Lazarus, exiguæ dum stipis orat opem.
Nil ualuere preces eadem tam sæpe petentis,
Immites aures obstruit ille magis.
Quæ possent lachrymæ truncos & saxa mouere,
Ponderis hoc penitus nil habuere loco.
Sicigitur tristi uita est cum morte soluta,
Perditus ante fores dum iacet ille fame.
An subeat facinus cuiusquam pectora tantum,
Non ferat ut miseris, quam sibi ferret opem ?
Ergo canes etiam nostræ rationis egentes,
Officio uincant pectora nostra suo ?
Qui iam non duri, non aspera corda gerentes,
Lingebant artus Lazare sancte tuos.
Et fluit inde salus, ubi copia nulla iuuandi est,
Atq̃ ibi cessat, ubi est copia diues opum.
Sed tamen illa suo tandem quoq̃ fine probantur,
Amborumq̃ sequens exitus acta probat.

Lazarus

Lazarus æthereas moriens successit in arces,
Inq; Abrahæ sentit gaudia multa sinu.
Nam chorus angelicus uinclis & mole solutam
Corporea mentem uexit ad astra piam.
Regna sed ille Erebi subiit manesq; profundos,
Tormina sub tristi dæmone sæua ferens.
Sed nos hac monitos uoluit sub imagine **Christus**,
Erudiens isto pectora nostra modo,
Sensibus ut teneant imis mortalia corda,
Atq; alta secum mente reposita gerant,
Qualis in hoc mundo sit fors & uita piorum,
Ingentiq; animo tristitia cuncta ferant:
Quantaq; crudeli lateant in corda uenena
Horum, qui sanctæ nil pietatis habent.
Iussit & euentus amborum discere, namq;
Quisq; suæ mortis fine probandus erit.
Iam sic ante fores deserta Ecclesia Regum
Luce carens omni, Pontificumq; iacet.
Hic sibi quærit opem, quam non tamen inuenit, inde
Innumeris premitur sed magis ipsa malis.
Pontifices ipsi sanctorum cæde triumphos
Iniusta titulos sæuitiaq; parant.
Incenduntq; odijs Reges, acuuntq; furorem,
Ut contra moueant impia bella pios.
Doctores etiam nullo curante fideles,
Enecat inuisos undiq; dira fames.
Ingenuæq; artes, morum uitæq; magistræ
Contemptæ, iusto prorsus honore carent.
Inde parum docti spargunt mala dogmata multi,
Qua non pernicies grandior esse potest.

F ij

Talía

Talia dum patitur lacerata Ecclesia damna,
Auxilium Regum sedula uoce rogat.
Pontifices etiam precibus uotisq; fatigat,
Ne iaceat tantis obruta tota malis.
Verum hi duricia silices adamantaq; uincunt,
Et duro innatum pectore robur habent,
Nonq; pijs animum inducunt succurrere fessis,
Quos semper solos aspera damna premunt,
Quin etiam ferro mactant crudeliter omnes
Qui ueræ quicquam religionis habent.
Nec tamen ipse suos ex omni parte relinquit,
Atq; aliquos saltem seruat alitq; Deus.
Nam uelut Angelici curant te Lazare cœtus,
In mediaq; tibi morte pericla leuant:
Custodes etiam tales Ecclesia missos
Imperio Christi, sentit adesse sibi.
Agmina sic seruant Elisæum ardentia uatem,
Hostica cum solus castra ducesq; capit.
Cum Rex Heroas raperet Chaldaeus in ignem,
Quod statuæ nollent impia thura dare:
Angelus inq; rogo flammisq; uoracibus ipsos
Defendit, cœlo iussus adesse uiris.
Angelus & dura soluit te compede Petrum,
Omnia cœlesti sunt tibi tuta duce.
Atq; ut lingua canum lambendo urentia lenit
Vlcera, & exigua mitigat arte malum,
Sic aliqui Reges, quibus est Ecclesia curæ,
Qua possunt illam parte iuuare student,
Et laceros ægri medicantur corporis artus,
Et pascunt magna cum bonitate pios.

Ergo

Ergo cum Christo regnum immortale tenebunt,
Hic requies fessis grata laboris erit.
Nam quia te coram rerum pater optime cernent,
Perfusi capient gaudia luce tua.
Et sunt ad flatu diuino pectora iustis
Enthea læticiæ plena futura nouæ.
Qualem nulla potest mortalis dicere lingua,
Hæc homines utinam cernere dona queant.
Non illis unquam ueniet metuenda senectus,
Deniq; nil atrox mors ibi iuris habet.
Non metuent sæuis mixtos Aquilonibus imbres,
Sponte dabit fruges terra inarata suas.
Vndiq; perpetuo florebut omnia uere,
Nec faciet solitas frigida bruma uices.
Aurea sic illis multoq; beatior ætas,
Et ueniet nullos uita habitura metus.
Sed qui sacra Dei uiolant iura Tyranni,
Horribiles pœnas tunc sine fine luent.
Tunc scelerum ultrices curæ æterniq; pauores
Urgebunt furijs conscia corda mali:
Inq; Aetnæ fauces alios immittet erynnis,
Qua uolat indomito plurimus igne globus:
Demergetq; alios stygij sub fluminis undas,
Fervida quas atra de pice spuma tegit:
In uultu ostendent crimen pallorq; fugæq;
Credite, non leuis est uindictis ira Dei.

F I N I S.

F iñ

De exem

DE EXEMPLO EMENDATI LATRONIS
 nis propugnantis gloriam Christi in cruce, Des
 clamatio recitata à Ioachimo Moller
 Hamburgensi.

Ultis de causis semper in conspectu nobis
 crux Christi esse debet: Quanquam enim
 hic pulcherrimus orbis, dierum ac noctium
 gratissimæ uices, anni circuitus, Solis & cæ
 terorum syderum mirandi cursus, terre fer
 cunditas, denique tota rerum natura nobis ad agnoscen
 dam Dei uoluntatem ac præsentiam proposita est, ta
 men multo est illustrius testimonium ingentis & ueræ
 erga nos beneuolentiæ Dei, supplicium filij, quod illum
 perferre nostra causa uoluit. Itaque ab hoc pignore diuini
 amoris nunquam oculi deiiciendi erant. Hic discendum
 quam horribilis sit ira Dei aduersus hominum scelera,
 cum nulla eam uictima nisi filij mors placare potuerit.
 Hic & magnitudo consideranda est misericordiæ, quod
 filium pro nobis piaculum fieri uoluit, ac propter hanc
 tantam hostiam certam salutem promisit. Hæc capita
 sunt cœlestis sapientiæ, quæ ibi nobis proponuntur: De
 inde accedunt alia multa. Cumque omnes Christi gestus
 aliquid significant, præcipue illa epitalis certaminum
 ipsius, Ecclesiam de multis maximis rebus admonet.
 Non temere pendet inter duos latrones, quorum alter
 est maledicus, alter ex latrone fit propugnator Christi.
 Multa docet nos cum ipsum spectaculum, tum maxime
 duorum altercatio, & Christi uelut agonotheatæ concio
 interposita, quæ ut ipsi latroni salutaris fuit, ita non ad
 ipsum tantum pertinere iudicanda est. Euangelij uox
 est com

est communis omnibus pijs omnium etatum, quę quidē
 dulcissimam consolationem proponit. Itaq; hanc
 imaginem animo intuens, & illam grauissimam dispu-
 rationē cogitans, uideor mihi uidere Ecclesiam omniū
 ætatum, audio omnium Prophetarum & Apostolorū
 conciones, quarū summa in illo breui colloquio com-
 prehensa est. Eri autem nō dubito plerisq; uestrum has
 ipsas res melius esse notas ac meditatas, q̃ mihi, tamen
 cū hoc loco dicere iussus essem, & me pericula horum
 temporū his diebus de hac imagine admonuissent, li-
 benter hoc argumentū elegi, ut exēplo latronis, qui se-
 miuiuus ac laceratus, tamen gloriam filij Dei tuetur, &
 meum animum confirmarem, & adolescentes ad idem
 decus excitarem. Nec id argumentum alienum est ab
 hoc loco, aut his temporibus. Diu iam Pontifices exer-
 cent immanem sæuitiam in membra Christi, ac nunc,
 ut uniuersam Ecclesiam deleant, inflammare ciuile bel-
 lum conantur, Christum omnibus probis onerant,
 multo rabiosius quā latro maledicus. Applaudunt
 Pontificum furori Reges, & præcipui uiri omnium or-
 dinum, quadam inani utilitatis umbra capti. Adsentan-
 tur his docti, ut Silenus Cyclopi in antro, ut est in fabu-
 lis Euripidis. Et ut horū seruiant cupiditatibus, stylum
 aduersus Christum acuunt. Aliqui saniores dolent ui-
 cem Ecclesię oppressę horribili tyrannide, sed minis po-
 tentam perterrefacti iacent, ut Apostoli dilapsi erant, cū
 Christus afficeretur supplicio. Tali tempore, & si nos
 quidem priuati, oppressi tyrannide, parum prodesse Ec-
 clesię possumus, tamen imitemur exemplum seminiui
 latronis, qui conuicijs respondet, & gloriam Christi sua
 uoce quantum potest, cum iam animam inter dentes
 teneret,

fol. 51.

teneret, defendit. Cum igitur hæc oratio maxime conueniat huic tempori, quaeso ut non solum æquo animo historiam latronū audiat, sed etiam excerpatis exempla uobis utilia, & animos excitetis ad imitandam uirtutem pij latronis, qui & fide hunc medium Iesum supplicij socium, agnoscit esse autorem uitæ perpetuæ, & fortiter eum aduersus latronem conuiciatorem propugnât. Repetam igitur totius spectaculi significationem paulo altius. Duo latrones pariter affecti supplicio cū Christo, significant uniuersum genus humanum destinatum esse morti propter peccatum. Hic igitur nō duos tantum latrunculos pendere cogitabitis, sed omnes homines omnium ætatum. Cogitabitis & illud, omnes esse latrones: Multa enim sunt & atrocia singulorum scelera, multi adiuuerunt mala consilia aduersus pios suscepta: Deniq; omnes aliquo modo manus attulimus filio Dei. Porro cum in media morte uersaremur, filius Dei nobis donatus est, ut uictima fieret pro nobis, ac placata patris ira, aboleret peccatum & mortem, & redderet uitam æternam. Id beneficium offert & impetrat omnibus, quos erratorum pœnitet, quiq; ueniam ab ipso petunt, & freti ipsius promissis, liberationem expectant. Hic iam distrahuntur hominum iudicia ac uoluntates. Maxima pars aspernatur hoc beneficium, præsertim cum uideant Christum perinde ut cæteros calamitatibus communibus conflictari, rapi etiam ad supplicium, interfici. An Epicuræi ab hoc cadauere pendente in cruce peterent aut expectarent nouam & perpetuam uitam: qui in tanta confusione uitæ, casu omnia ferri arbitrantur, nec statuere possunt, Deo humana curæ esse: Rident igitur tanquam poemata aut aniles ne-

nias

nias omnia testimonia, quæ Deus & de sua uoluntate, & de immortalitate omnibus ætatibus ordine tradidit, & tandem misso filio, & post mortem reuocato in uitā, confirmauit. Hic ille sarcasmus est maledici latronis: Age liberator egregie, tibi & nobis salutem reddito. Sic impij & si sunt in media morte, tamen non sentiunt malorum magnitudinem, non quærunt causam ærumnarum, nō metuunt Dei iudicium, ludunt etiam deridendis religionibus, & cum offecturæ sunt ipsorum commodis, delere Euangelium conantur, & expromunt impietatem ac scæuitiam aduersus Christum & eius membra. Vt tunc latro uirulentis ironijs exagitabat filium Dei, ita uideris impios ludere omnibus ætatibus. Ac ne putetis nouum fuisse exemplum. Alius est hostis Christi multo infestior, scilicet Diabolus. Is primum odio Dei auulsit ab eo primos parentes. Is similibus ironijs in paradiso miseram mulierem fefellit, cū promitteret fore similē Deo: Eritis, inquit, sicut Di. Idem calumnia toti habet fascinatas impiorum mentes omnitempore falsis de Deo persuasionibus. His abutitur tanquam organis, ad explendam infinitam odi sui acerbisatem aduersus filium Dei. Latro igitur, ut cæteri impij, actor est harum ironiarum, sed ille superbissimus spiritus hostis Dei, est earum poeta.

Quām misera est autem seruitus, organum esse tanti furoris ac tanti odi aduersus Deum: Talis est uita Neonis & impiorum omnium, qui cū in cruce pendeant, hoc est, sint in media morte, nam uoluptates eorū non sunt diuturnæ, tamen liberatorem aspernantur. Et confirmat errorem Diabolus, qui postquā mentibus eorū offudit densiores nebulas, postea pro libidine sua illis

G abutitur

abutitur, accendit in eis odium Dei, & sœnitiam aduersus membra Christi. Non igitur liberantur à morte, sed ruunt in æternos cruciatus, cum quidem iam bis latrones sint, habent cõmunia scelera toti generi humano. His addunt contemptum beneficij Christi, & crudelitatem, quam in Christum & eius membra exercent. Huius impij agminis uniuersi *ἐκὼς* est maledicus latro. Nunc de altero dicam, qui emendatus significat Ecclesiam, quæ est altera pars generis humani, quæ & ipsa latrocinio contaminata est, ac destinata morti, agnoscit se habere peccata, & calamitatibus ingentibus ac morti obnoxia est, ut cæteri homines. Sed redditur ei post mortem noua & perpetua uita, lux, sapientia, iusticia, & læticia. Hæc quomodo fiant, ex hoc colloquio discamus, quod, ut ante dixi, omnium Propheticarũ & Apostolicarum concionum summam complectitur. Agnoscit sua peccata hic latro, & ingenti motu animi confugere audet ad liberatorem. Audierat de hoc socio supplicij Iesu, quid docuisset: audierat eum testimonia doctrinæ suæ non uulgaria exhibuisse, & senserat eum iniuste, scelere Pontificum raptum esse ad supplicium. Audierat & quasdam eius uoces in cruce, quas animaduertat non proficisci à uulgari homine. Videt naturam rerum, terræ motum, subitas tenebras solis de eo testimonia ædere: Quare statuit hunc uere esse liberatorem, & Christum. Hac fide excitatus, inquit: Memento mei Domine, cum ueneris in regnũ tuum. Considerate autem, quàm miranda lux in hoc latrone fulserit. Non deterretur sceditate supplicij & morte Christi, quo minus iudicet eũ esse promissum liberatorẽ. Deinde longe aliter de Messia sentit, q̃ uel Pharisei, uel Apostoli, utrique expectas

expectabant imperia & opes. Hic latro iam Prophetas interpretatur, docet Messiam liberaturum nos esse à ueris & æternis malis, à peccato, à perpetuis cruciatibus, ac regnaturum non in hac calamitosa uita, sed post hanc uitam, ubi fruemur Dei consuetudine, liberati ab omnibus erroribus & miserijs. Videtis hanc esse summam, & sententiam omnium promissionum, quæ Patribus & Prophetis traditæ sunt. Lucet ergo in latrone uera fides: & fidei proprium est petere ueniam propter ipsum liberatorem filium Dei, nec deterreti nostris delictis, quominus ad eum confugiamus, ac beneficium eius expectemus. Latro agnoscit sua scelera, non adfert ad Christum benefacta aut merita, sed sentit hunc esse hostiam pro omnium delictis: uidet uoluntate Dei, huius tantam pœnam irrogatam esse innocenti, ut fiat hostia pro toto genere humano. Talis fides certo impetrat promissa à Deo. Quare Christus clara uoce eum absoluit à culpa, ac promittit ei nouam & perpetuam uitam, cōfirmans iam interpretationem promissionum Prophetarum: Hodie, inquit, eris mecum in paradiso. Corpora relinquebant, & tamen unā futuri erant in cœtu piorum Angelorum ac Prophetarum, qui Dei consuetudine fruuntur.

Audistis duas perspicuas Euangelij conciones, de beneficijs Christi, de reconciliatione, de uita perpetua. Latro petit ueniam fretus non benefactis suis, sed Domini clementia & sacrificio. Christus promittens ei ueniam, & uitam perpetuam, restatur hæc beneficia hoc modo credentibus dari. Possent hæc multo uberius exponi, sed cum apud eruditos habeatur oratio, nolui esse prolixior: dixi summam Euangelij in his concionibus com

G ij

prehen

prehensam esse. Hortor etiam ut exemplum imitemur, ac simili fiducia ad filium Dei confugiamus. Hæc est, ut scitis, doctrinæ summa, de iusticia fidei, seu de regeneratione, & aditu ad uitam æternam. Videamus reliqua. Ne fieri quidem potest, ut Ecclesia sit sine cultu Dei, sine sacrificijs, sine bonis operibus, sine certaminibus. Ideo enim Deus restituit genus humanum, ut inter homines ipsius noticia luceat ac celebretur: Quare cultus & officia certa postulat. Num hæc neglexit latro emendatus, num quia pendebat nudus ac uinctus, nulla officia Deo præstitit? Ille uero præcipuos honores Christo tribuit, quos Deus in primis flagitat: agit pœnitentiam, agnoscit suum scelus, recte sentit de hoc liberatore, nihil deterritus illa miserabili specie morientis, inuocat eum. Hæc sunt uere pia opera. Accedit & dimicatio. Quanquā enim pendet semiuiuus ac laceratis membris, tamen uenit in certamen cum conuiciatore, quo seuerè castigato & obiurgato, defendit Christi gloriam. Hæc est confessio, quam quanti faciat Deus, sæpe monet scriptura, ut cum ait Christus: Qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor eum coram patre cœlesti. Breuiter indicaui bona opera emendati latronis. Nunc quaeso ut uniuersam Ecclesiam eius temporis consideretis: Filius Dei pendet in cruce, non iam ostendens potentiam suam admirandis factis ut antea, quare deridetur ac despicitur ab impijs. Apostoli seu dubitatione, seu metu dilapsi erant. Multos auditores mouit & illud quod dicitur: Exitus acta probat. qui cogitabant hunc nequaquam Messiam esse, cum in tanta calamitate uideretur à Deo desertus & abiectus esse. Sola reliqua est Maria mater, in qua lucet fides: Hæc expectat aliam catastrophem: Nec

Nec enim spectatrix esse poterat huius supplicij, nisi si-
de animus erectus fuisset. Sed quia Apostoli & ceteri
homines tacent, iam tota rerum natura incipit concio-
nari, & testimonio suo filium Dei ornare, & in tanta Ec-
clesiæ trepidatione, ne desit concionator, excitat Deus
latronem de sublimi concionatorem toti orbi terrarum.
Hic latro testatur hunc Iesum esse promissum liberato-
rem, & autorem nouæ & perpetuæ uitæ. Desinant iam
Pontifices, Episcopi, Monachi gloriari, suos cœtus, quos
uocant Ecclesiam, errare non posse, cum uideant tan-
tam Apostolorum trepidationem. Sed quoniam histo-
ria mortis Christi haud dubie significat præcipue cala-
mitates Ecclesiæ postremi temporis, latronum concer-
tatio quædam est imago certaminum huius temporis.
Conuiciantur Christo Pontifices, Canonici, Monachi,
& horum satellites Tyranni, qui & si exiguo tempore
fruuntur suis uoluptatibus, tamen re ipsa pendent in
cruce impij latronis, breui pœnas scelerum daturi. In-
terea cū ante finem mundi renouare doctrinam & con-
fessionem Deus uellet, excitauit, doctis & timidis cessan-
tibus, Germanos milites, homines sine hypocrisi sa-
pientiæ aut iusticiæ. Non potest enim dissimulari aut
negari multos articulos doctrinæ Euangelicæ ita reput-
gatos esse per hos, ut satis appareat diuinitus hanc lucē
Ecclesiæ redditam esse. Idem igitur in doctrina nostrarum
Ecclesiarum traditur, de reconciliatione & de fide,
quod ibi sentit latro. Nec pudet nos hunc audire Apo-
stolum, cuius sententiam & fidem Christus perspicuo
testimonio approbat. Utinam Christum etiam simili fi-
de inuocemus. Etsi nihil dubito multos esse, in quibus
similis fidei scintillæ ardent. Non enim dubitandum

G iij est, in

fol. 47.

est, in eo cœtu esse membra ueræ Ecclesiæ, in quo recte traditur Euangelium, & abolita est εὐσεβομανία. Et nostris Ecclesijs non desunt testimonia Spiritus sancti: Videmus enim, quanta constantia multi pij supplicia perferant. Meminimus honestas matronas luctatas cū terroribus mortis, egisse Deo gratias, quod agnouerint Christi beneficia, & magna tranquillitate animi, dum recitant laudes ac hymnos Deo, spiritum exhalasse, ut satis appareret in eis cœlestem leticiam inchoatam esse, antequam è corpore discederent. Addit Deus & alia testimonia, quod mirabiliter seruat has Ecclesias: Aspernantur ueram doctrinam hostes nostri, & deesse testimonia miraculorum seu prodigiorum clamitant, cum ipsi nec recte facta, nec miranda habeant. Vt Christus nunc pendens in cruce, non ostendebat potentiam suā. Nihil inusitati conspiciebatur in latrone, præter illam pietatem, quam ridebant ἄθεοι. Ita nunc Ecclesia infirma est: Et tamen mira res erat, illa ipsa latronis emendatio. Talia miracula non desunt his temporibus. Sed si uolunt audire aduersarij sua prodigia, pauca commemorabo. An eum cœtum putemus Ecclesiam esse, qui flagitiosas libidines tanta pertinacia defendit, ut interficiat eos, qui sunt hortatores, ut anteferant honesta coniugia? In qua unquam barbarie auditum est interfici homines propter reprehensas uagas libidines, propter laudem coniugij? Prodigia quæruntur: Hæc prodigiosa turpitudine est certum testimonium, totū illum cœtum contaminatum εὐσεβομανία, periurijs, libidinibus, parricidijs Ecclesiæ, agitari à Diabolo. Possem alia Pontificum prodigia multa recitare, quæ nunc omitto: ac redeo ad illum Apostolum de sublimi concionantē & defendentem

dentem gloriam Christi. Non poterat seminiuus ac ligatus pietatē suam declarare iam alijs officijs, gubernare Ecclesias, & late spargere doctrinam: Hoc unum poterat, castigare conuiciatorem. Ita nos, cum habenas Reipub. teneant aduersarij, cum toties frustra rogauerimus Reges, ut de concordia deliberent, cum reuocare eos ab errore non possimus, hunc tamen cultum Deo præstemus, lingua & stylo celebremus Christum, refuteamus aduersarios, taxemus impias eorum leges, ac hypocritin, ut pñ admoniti caueant, ne eorum societate polluantur. Tot iam annos omnia moderata consilia repudiant Pontifices, tantum de cæde cogitant, faciunt impia & sacrilega fœdera: Quam ad rem? ad defensionē manifestæ idolomania, periuriorum, flagitiosarum libidinum, ac parricidiorum. Hæc uera esse, ne ipsi quidem negare possunt. Nec ullius tanta est eloquentia, hæc ut excusare uel in speciem queat. Tonet licet ac fulmina torqueat Pericles, ut dicebatur, tamen in hac causa ueritas ita perspicua est, ut non possit τὸν ἡτῶ λόγον κρείττω ποιῆν. Viderint igitur pñ, ne se ad tantorum scelum societate adiungant. Cogitent exemplum emendati latronis, ostendant uoce, literis, & cæteris officijs, se toto animo ab illa gigantea impietate abhorreere, se nolle ministros esse furoris illius Diaboli. Nam illa scelera non ab humanis ingenijs, sed uere ac proprie à Diabolo oriuntur. Est quidem in magnis cruciatibus latro, qui Christum ueneratur. Sed cogitare, quanta sit beatitudo, tenere certam spem uite æternæ. Ita nos & si multis exercemur ærumnis propter confessionem, tamen hanc ducamus esse magnam fœlicitatē, quod absumus à consilijs Pontificum, à Diaboli fœdere, qui ut Deum contumelia

contumelia afficiat, ut quàm plurimos perdat, incendit Pontifices, agitat Tyrannos, ut stabiliant *ειδωλομασ*
νίαν & cætera flagitia. Nihil potest dici atrocius, quàm
 quod inquit Paulus: Si quis aliud Euangelium docet,
 anathema sit. Omnes diras atq; imprecationes comple
 xus est uoce anathematis. Et repetit uerbo tristiore ean
 dem sententiam alibi: Si quis non amat Dominum Ie
 sum Christũ, sit anathema *maranatha*. Quo nomine
 intelligit certam speciẽ anathematis, ob quod prorsus
 deleri, & è medio tolli necesse est, ut parricidas, & pro
 pter quod Deus toti rerum naturæ irascitur, terra fruges
 negat, sol refugiens sistit currus, amittit splendorem, de
 niq; quod contagio suo nocet toti generi humano, ut il
 le inquit in Tragœdia:

Discedite à me, ne umbra mea noceat bonis.

Est enim uox Paulina facta ab hærem motha, quod si
 gnificet rem deuotam, ac destinatam exitio & morti: ni
 si quis mauult esse hærem & hatta, quod est peccatum
 seu scelus, ut Græci dixerunt *καθάρματα*, seu *ἀλάστορας*.
 Sicigitur Paulus nos de hostibus Christi sentire iubet.
 Et sæpe repetitum est hoc præceptum in concionibus
 Prophetis, quod quidẽ si quis contemner, re ipsa com
 petiet Erynnas ac furias uagari per omnes complices,
 adflare etiam mediocribus peiores impetus, implicare
 eos erroribus & horrendis calamitatibus. Has pœnas
 & considerare p̃ij & cauere debent. Quanquam enim
 parricidæ illi aliquandiu florent, ut Dionysius, Nero,
 & similia portenta aliquandiu regnarunt, tamen exitus
 fuerunt tragici. Et interim multi pœnas dederunt fami
 liaritatis ipsorũ. Pendent unà omnes Tyranni in cruce
 maledici latronis, & si cruciatus nondũ omnes sentiũt.
 Nemo

Nemo sanus libenter uersatur apud eum, quem scit in-
iustam cædem fecisse. Quanto magis isti fugiendi sunt
quorum mentes contaminate sunt idolomania, lingua
periurij, manus imbutæ cruore piorum, cætera membra
côsporcata libidinibus. Ac ut de alijs obscurioribus fee-
leribus non dicam, quis sanus uolet se parricidiorum socie-
tate pollueri, quæ ab istis fiunt quotidie? Quàm multi
docti & pii ab Episcopis & Monachis ubiq; terrarum in-
terficiuntur? Aiunt nihil sæuius esse Pantheris, et tamẽ
sæpe leguntur in circo quasi reuerentia quadam peper-
cisse sanctis Pantheræ. Has superat rabies Fabri, Mezen-
tij, Nauseæ & similium, qui adeo non parcunt ullis, ut ei-
uile bellum accendi, & tot nationes deleri, tot honestas
matronas, tot infantes iugulari, uastitatem Ecclesiarum
effici cupiant æternam: uerum est enim illud Poetæ:

Alta sedent ciuilis uulnera dextræ.

Ut autem maledicum latronem castigat alter noster Apo-
stolus, ita hæc flagitia singulis temporibus à pijs, & præ-
sertim eruditis fortiter taxanda sunt. Quod ita demum
grauiter & uere facietis, si eruditione instructi eritis, ut
Paulus inquit: Sit sermo uester sale conditus. Non ut sco-
pulos aut littora feriant undæ ingenti tantum sonitu,
ita solo clamore certandum est: Erudite refutandi sunt
aduersarij, ut aliqui sanentur, boni confirmetur, ut in
latronis obiurgatione grauissimæ insunt sententiæ, de
gubernatione diuina, de prouidentia, quibus Epicureas
in altero persuasiones refutat. Apud Aristophanem lex
dicitur certaturis, ἐλεγχε καὶ ἐλέγχε. Causa cum causa
congregiatur, ueris argumentis certetur, dicatur πρὸς
ἐπ' αὐτόν, & reuocetur antagonista intra metas. Videtis
enim quàm uarias rimas querant nunc ad elabendum,

H quantum

quantum technarum & Sophistices excogitent ad elu-
dendam ueritatem. Antagonistas habemus, astutos, in-
tentos, instructos literis & eloquentia, ac dimicantes
non de lana caprina, sed pro focis suis, hoc est, de opi-
bus, dignitate, uoluptatibus, quarum rerum causa acerr-
imæ cōtentiones inter homines existere solent. Vos con-
tra uere pro aris pugnat, hoc est, uobis cōmendata est
defensio puritatis Euangelij & gloriæ Christi. Hæc mi-
litia non cōcedit uobis ocium, sed postulat acerrimum
studium cognoscendæ cœlestis doctrinæ, flagitat ani-
mum non mollem, non detrectantem certamina. Hæc
ut sepe multumq; cogitetis, uos etiam atq; etiam adhor-
tor, ut officium uestrum recte intelligatis, & agnoscatis
uobis non leue munus à Deo mandatum esse, uosq; in
extremo iudicio spectantibus omnibus hominibus atq;
Angelis, ratione administrati muneris reddituros esse:
ubi etiam hic noster latro inter iudices assidebit, & stre-
nuos milites Christo commendabit, de ignauis ac de-
sertoribus supplicium sumi peret. Quare nūc date ope-
ram adolescentes, qui huius Signiferi tyrones estis, ut
uos diligenter exerceatis ac præparetis ad uera certami-
na, in quo gloriam Christi aliquanto post defendere
uos oportebit. Hunc honorem Deus flagitat, ut heri in
uersiculis significauit:

Vult adsertores laudum nos esse suarum,
Idq; magis poscit, quàm noua thura Deus,

D I X I.

Oratio

ORATIO INVESTITIONAE DOCTORIS
Theologiae, de studijs Theo-
logicis.

I ego aut quadam foelicitate ingenij, aut doctrina atq; eloquentia, uel usu & exercitio, aut quacumq; mediocritate oratoria essem paulo instructior ad declamandum e publico suggestu, summis uiribus hic incumberem, ut Theologica studia (de quorum dignitate hic pro more dicendum est) omnibus redderem quam commendatissima. Nunc cum uobis mea tenuitas non ignota sit, initio rogo, ne, si forsan ubertate, copia illa, & splendore orationis, cui eruditissime aures uestrae assuetae sunt, quem hic locus illustris & argumentum grauiissimum deposcere uidentur, destituar, existimatio- nem id sanctissimae professionis Theologiae, quam mi- rificis laudibus, diuino aliquo ore, alicuius uere disertis, omni omnium linguarum sono, in caelum tolli oportuit, apud uos imminuat. Meam, meam scitote esse cul- pam, si rem caelesti preconio dignam, frigido encomio celebraro, aut non his, quibus meretur summarum lau- dum insignibus, ornauero. Theologicam professionem nostis esse eiusmodi doctrinam, quae in Ecclesia docetur & discitur uera cognitio sapientiae & uoluntatis Dei. Scriptura enim sancta, quam a Patriarchis, Prophetis & Apostolis accepimus, quam non humana uolunta- te, sed (ut Petrus ait) Spiritu sancto inspirante, prodide- runt sancti Dei homines, quae totum hoc doctrinae ge- nus (quod Theologiam uocamus) complectitur, tota eo tendit, ad hunc scopum directa est, ut incomprehensibilem

H ij bilem

bilem illam, & infinitam bonitatem ac misericordiam Dei doceat nos cognoscere, ut in hac uita primum in uerbo & promissionibus diuinis fide apprehendamus cognitionem sapientiæ & uoluntatis Dei. Deinde & in omnibus creaturis, cœlo, terra, mari, & hac tota mundi machina, adeoq; proprii corporis nostri mirabili opificio, infinitam illam, & immensam Dei bonitatem, quotidianamiracula, & præsentiam diuinā, operumq; eius magnitudinem, & , ut Paulus inquit, multipliciter uariam sapientiam Dei animaduertamus, quod ipse scilicet non sit Deus à longe, cui non sint curæ res humanæ, (sicut imbecillitas humanæ rationis peccato originis corruptæ somniat) quemadmodum & Homerus Poeta, de Ioue apud Aethiopas conuiuante, eam hebetudinē humanarum mentium taxat, sed Deus admodum nobis præsens, sicut Hieremias Propheta inquit. Et in hūc quidem finem ab initio mundi, uerbū suū dedit Deus, in hoc scriptura sancta prodita est, ut quotidie in cognitione Dei crescamus, ut subinde, quod toties inculcat Paulus, magis ac magis proficientes in cognitione uoluntatis diuinæ, lætemur in Deo, præsentiam eius in mirificis operibus adoremus, & reuereamur, ut per fidem & spiritum, gustum quendam percipiamus uitæ æternæ, ut tandem eluctantes ex tot fluctibus, & periculis regni, mortis & Diaboli, emergamus ad perfectam cognitionem Dei, utq; tandem Deo ipso, quod maius quiddam est, quàm humana mente concipi hic potest, uita, gloria, claritate, ac beatitudine æterna perfruamur. Et hic quidem finis est bonorum, hoc est illud summum bonum, illa uera & omnibus numeris absoluta sapientia quam requirimus, illa sola & perfecta beatitudo, de qua

de qua extra uerbum Dei inquisierunt Philosophi & sapientes mundi. Sed Deus passus est eos errare longe à Deo in uis suis, ut Paulus in Actis inquit. Vere autem illius religionis, & Theologiæ, & solidæ illius sapientiæ inuentor & autor, non est Mercurius aliquis, non heros quispiam clarus, non Philosophus excellens, sed ipse creator omnium rerum Deus, uiuus & uerus, ut Esaias inquit: Qui condidit cœlum, & stabiluit terram &c. Et Theologia hæc uera, non est eiusmodi cognitio, aut scientia, comparata solum ad uitam hanc momentaneam *ἡμετέροισιν* strepitum rerum, & umbratile *χρῆμα* huius mundi. Quemadmodum architectura, aut similes artes, tantum ad huius uitæ usum comparatæ sunt, quas pauci quidam perdiscunt, sed ad hanc cognitionem ueram Dei, ad hanc sapientiam percipiendam, omnes homines super terram, totumq; genus humanum creatum est, atq; illa diuina mens hominis, illa elegantissima corporis humani, omnium organorum, ac membrorum constructio, non in hoc est condita, ut solum artes illas, quæ non nisi huic mortali uitæ & corpori seruiunt, exerceat, sed ut infinitam illam sapientiam & bonitatem Dei cognoscat, & magnitudinem & uarietatem & mirificam illam in omnibus uim atq; potentiam operantis Dei contemplant, in Deo & omnibus operibus Dei lætetur, & summa exultatione & alacritate gratias agat, sicut Christus ipse Dominus noster breui & grauissima sententia dicit: Hæc est æterna uita, ut cognoscant te uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. id est, hæc est uita illa, salus illa, & beatitudo, in hoc tota uis est infinitæ, immensæ, & æternæ consolationis, & fœlicitatis, ad quam homines conditi, & à Deo uocati

H iij sumus

sumus, ut in hac uita animi nostri erudiantur per uerbum, & concepto Spiritu sancto, illuminentur subinde magis magisque uera cognitione Dei, ut hic in Ecclesia incipiat renouatio & restauratio collapsæ nature, regnum cœlorum, & iusticia, & uita æterna: ut tandem in futuro seculo, perfecte latemur in Deo, læticia quadam inenarrabili, & glorificata, ineffabili torrente omnium bonorum Dei, adeoque perfecta κοινωνία, & communione (quæ in hoc tempore super omnem captum est humanarum mentium) diuinitatis perfruemur. Sciamus igitur Theologiam non esse eiusmodi quandam cognitionum culam, quæ huic mortali uitæ tantum ancilletur, cuiusce modi sunt reliquæ artes, quæ suam tamen laudem, durante hac uita, habent, sed eiusmodi quandam diuinitus proditam sapientiam, ad quam percipiendam, homo initio conditus, propter quam diuinæ particula aure (ut Poeta inquit) & illud pectus cœlestium rerum capax, illa mens cœlo ducens originem, nobis indita est. In quacunque ergo uitæ genera uaria tempestas huius uitæ conijciat homines, siue Iuris prudentie, siue rei Medicæ, siue rei militari dent operam, siue in Philosophico ocio, siue Repub. uersentur, tamen nisi ea, cum Theologia coniuncta habeant, sciant se à diuina & cœlesti origine degenerasse. Quantumcunque ergo in tempestuoso mari huius uitæ circummetremus, sæpe etiam naufragemur, dum hic sollicitudine uictus torquetur, hic siti gloriæ, tamen in hoc portu acquiescendum est, tamen nisi initium, medium, finis humanarum rerum sit Theologia, iam homines esse desijmus, & uita est non hominis, sed beluarum. Nulla usquam ergo occupatio dignior homine, nulla liberalior, nulla scientia aut cognitio excellentior

cellentior, quæ cognitio uera Dei & religionis. Propter hanc initio Adam conditus est ex gleba & puluere terræ: propter hanc Eua ipsius Dei creatoris mirifico opere ex costa masculi sculpta & ædificata est in formosam fœminam. Et si forsan primum auditorem scholasticum, simul & Doctorem Theologiæ requirimus, hunc sciamus magnum parentem fuisse Adamum, qui ipsum Deum magistrum habuit, qui ante lapsum perfolus Spiritu sancto, uere illuminatus fuit Theologus, quo uiro hic sol nihil aspexit post ipsum Christum præstantius. Si enim Adam non fuisset lapsus, tunc omnes posterius, & homines ex eo orti, *φύσας* fuissent Theologi: tunc uidisses totum orbem terrarum nihil aliud esse, quæ spaciosam quandam ac frequentissimam scholam Theologicam, in ipso paradiso, quasi in horto quodam, aut porticu Philosophica, mirabili amœnitate, passim consedentibus, obambulantibus tot discipulis, quorum *συμφιλόσοφοι* essent Angeli, quorum dominus & magister esset ipse Deus: uidisses masculum & fœminam in summa castitate, & puritate dulci quadam, & sincera *σάργη*, uera quadam & perfecta suauitate uitæ & morum, de Deo & operibus Dei differere, confabulari: uidisses homines ex partes calamitatum, ærumnarum, tristitiæ, ignaros funerum & sepulchri, liberos à tot terroribus Diaboli, ab omni tristitia, metu, pauore, & miseria, in perpetuo gaudio Spiritus sancti, admirabundos quotidie de operibus Dei, iucundissimum in modum colloqui. Non fuissent tenebræ hæ, tot mœstæ cogitationes & curæ humanarum mentium, quæ nunc sunt, sed omnia plena luce, uita, hilaritate, læticia ineffabili: Et eiusmodi cœlestia poemata ac cantica de Deo & operibus Dei (cuiusmodi uix sumus

nix summis Patriarchis, Daudi, & similibus canere po-
stea datum est) tum bimuli infantes, & Habel paruulus
in cunis, inter ipsa crepundia cecinisset. Nam nisi è cœ-
lo generosa illa & nobilis natura hominis, per peccatū
originis & horrendum lapsum Adæ, cum in corporis,
tum animæ uiribus corrupta esset, & lumen illud huma-
næ mentis hebetatum, tum mira quadam acie mentis
& oculorū, motus illos cœlestes, solis, lunæ, aliorumq;
syderum ratos immutabilesq; cursus tam prope Adam
esset intuitus, quàm nos cursum in terra, aut nauim in
mari gubernari uidemus. Et non solum cognouissent
tum primi illi parentes, quòd Deus creasset cœlum, ter-
ram, mare, & omnia quæ in eis sunt, sed & mira quadā
perspicacia intellexissent, ipsum perpetuo esse præsentē
omnibus hominibus simul, & animantibus dare uitā
& halitum, atq; ita animi & corda eorū iucundissimis
affectibus gaudiij & ineffabilis læticiæ inatlassent, de
Deo, de minimis maximisq; operibus Dei, tum quidē
tanta certitudo, tam firma *πληροφορία* de Deo fuisset in
mentibus humanis, ut quoties Adam sub aurora orans,
aut Eua mane ornans se ad proximi fontis speculum, so-
lem orientem uidisset, summa cū uoluptate cogitasset:
En iterum nobis sydus illud, quod quasi figulus cande-
labrum finxit patet & Deus noster. Deinde Cain & Ha-
bel paruuli, & adhuc in cunis reptantes, aut alacriter cit-
cumuolantes porius, quoties herbam aliquā odoram,
quoties uiolam aut rosam, quoties pomū generosum,
botrum aut uuas aspexissent, non sine iucundissimo sen-
su infinitæ & inperscrutabilis bonitatis et sapientiæ Dei,
cogitassent: Hęc sunt dona nostri illius Patris, hic odor,
hic succus, opera sunt cœlestis dextræ: huius botri uel
unum

unum pampinum ego nō possem fingere. Et tū Adam & Eva cœlesti quadam, beata, & suauissima conuersatione, non aliter atq; tenelli filij sub blando parente, in summa fiducia erga Deum, in summa certitudine et dulcedine cordium, illum Deū uiuum & uerū suum agnouissent conditorem, nutritorem, parentem, & admodum perspicua cognitione intellexissent, quomodo tot magnifica & præstantia opera, tot excellentes creature, mera quotidiana miracula, mera specula essent, in quibus fulgor infinitæ bonitatis & potentia Dei redditur. Nam hæc pulcherrima rerum machina in hoc condita est, ut sit æterna, mirifica, & indelebilis pictura, in qua Deus & opera eius cernantur, sicut Paulus ad Rom. i. dicit. Multa sunt admodum se signate dantia, & expressa uestigia diuinitatis, in hac tota uniuersitate rerum, pulcherrimum hoc & spaciosum, & tot astrorum luminibus distinctum cœlum, ingens illa moles terræ, & mirifica eius efficientia, & in omni genere crescentium fecunditas, infinita penè magnitudo maris, & inclusio aquarū eius, ut Psalmus ait, quasi in utre, tot uolucres, tot genera animantium & piscium, tot herbæ, tot remedia, tanta in succis, odoribus, uarietas, quos una & eadem terra profert, quæ omnia ex uno eodemq; subolescunt puluere, & incomprehensibili ac occultissimo auctu nascuntur. Hæc quidem satis magna testimonia sunt, quod hic mundus non casu extiterit, nec ex atomis conflatus sit, ut quidam Philosophi sentiunt, sed æternam quandam & infinitam esse sapientiam, quæ hæc omnia mirifice architectata sit, quæq; eodem elegantissimo ordine conseruet ac gubernet, ut Paulus quoq; in Actis testatur, quod Deus ideo in tota creatura ita uestigia sui, in singulis penè floscu

nè flosculis, singulis penè arborum folijs reliquerit, & sese depinxerit, ut cognoscamus eum non longe abesse ab unoquoque nostrum, & penè in nostro proprio corpore, in pane & uino sic è terra producto palpabilem esse. Et hæc quidè omnia, si peccato natura non uitiata esset, omnes posterius Adam, masculi iuxta ac foeminae, clarissime cognita habuissent, atque ita totum genus humanum ab Oriente usque ad Occidentem, fuisset gymnasium quoddam pulcherrimum & frequentissimum scholarium Theologiae: nisi quod discrimen forsan fuisset donorum, sicut stella à stella differt claritate. Verum postquam primi illi patres nostri decepti *παυροῦ* & Diaboli, qua non desinit insidiari regno Dei, lapsi sunt, illa diuina & excellens natura hominis horribiliter corrupta est, debilitata, & fracta in uiribus corporis & animae. Atque illud uitium originis late in omnes posteros Adæ propagatum est, ut iam in omnibus mortalibus, antequam inserantur Christo, horribilis sit cæcitas, ut neque Deum tam clare cognoscere, neque in ulla creatura Dei præsentiam & diuinam operationem ita cernere possint, atque ab eo casu schola Theologica, quæ aliàs per totum fuisset diffusa orbem terrarum, ab Oriente usque ad Occasum, celebratio nominis Domini coacta est in angustum, adeo ut inde ab Adam & Patriarchis, omnibus temporibus, uera Ecclesia pusillus grex fuerit. Ante quidem horribilem illum lapsum sic habituræ erant res humane, quod Deus ipse domestice plane & paterne, sicut Psalmus ait, gubernasset homines, ut tenellos filios tractans. Ibi sincera cognitio Dei, purus cultus, ardentissimus amor uerbi & uoluntatis Dei, summa & in dies crescens, admiratio operum Dei fuisset, ibi dulcissimus affectus,
erga

erga Deum, purissima Theologia, omnia plena ueritate, omnia plena iusticia, summa uoluptas, inuocare Deum, appellare tantam & cœlestem illam maiestatem, Patrem, laudare Deum, rimari, & expendere opera Dei: Verum post lapsum Adæ, in illa prima, & aucta etiam, & florenti ætate orbis, præ qua nostri nouissimi temporis effœta senectus, podagra, & senilis tussis est mundi, apud maiorem & potentio rem partem hominum omnia repleta idolatria, errore, & ex illo ad flatu Diaboli nihil contemptius, nihil aspernabilius esse cœpit uero, sancto, & sincero cultu Dei, ueraq; Theologia. Nam post illud immane & horribile totius generis humani damnum, uera cognitio Dei, & uerbi diuini, & illa uestigia paradisiaci gymnasij manserunt in paucis. Nam cum Adam post lapsum erigeretur rursus, oraculo uiuificæ promissionis diuinæ, de semine illo benedicto Christo transmissum quidem est hoc lætum, & æternæ consolationis uerbum, & Euangelium ad posteros. Sed tamen intra parietes in angulis, tantum in familijs Patriarcharum, apud Habel tantum, illud lumen Theologorum, apud Noë parentem alterum generis humani, apud Sem uere magnum, uereq; augustum Melchizedeck, quasi margaritum preciosum, custoditum, conseruatumq; est reliquo toto Cainico, et Nimrotico mundo & ante & post diluuium, insaniente rabie infiniti erroris, idolatriæ, abominationis, reliqua tota colluue hominum tumultuante bellis, cœdibus, rixis, contentionibus, hominibus inter se flagrantibus uiperino plane odio, omni genere acerbitalis & crudelitatis. Sunt ergo reliquæ doctrinæ omnes, & Philosophia tota, adeoq; ipse Decalogus, conscriptio legum & statutorum, medicina,

dicinæ, fomenta, ligamina, & remedia affecti, morboſi
& leproſi corporis mundi, & unilnerati generis huma-
ni, quibus non opus fuiſſet in uita hominum, ſi illius
lapſus, & tanti mali hæreditaria contagio non corri-
piuiſſet poſteros, aut ſi poſt lapſum omnes homines Ha-
belica fide uerbum & promiſſionem Dei audire & reti-
nere potuiſſent. Verum Theologia illa pura, eſt doctri-
na, & profeſſio, ad quam integra natura initio condita
eſt, ad quam creati, in cruce precio magno redempti, re-
ſtaurati, & in æternū tandem glorificandi ſumus. Theo-
logia, inquam, eſt illa profeſſio, per quam Adam, Ha-
bel, Noha, Sem, & ſimiles ſummi homines ſub ſole, cū
iam totum genus humanum eſſet poteſtati Satane ſub-
iectum, aliquatenus in hac etiam uita ex regno mortis
eluctati ſunt in uitam, & è peccato & tenebris, ad origi-
nem paradifi & regni cœleſtis. Proinde cum nulla ſit
Philoſophia excellentior, nulla ſapientia ſublimior aut
præſtantior, q̃ Deum & opera eius cognoscere, omnes
homines ſummo ſtudio adniti, & in hoc incumbere de-
bent, ut quamuis Iuris ſcientia, Medica arte, et ſimilibus
hæc uita carere non poſſit, tamen omnibus his rebus, &
hoc toto mundo utantur, quaſi non utantur, & totum
uitæ curſum eò inſtitutum & eò directum habeant, ut
per ſtudiū ueræ religionis, exercitium uerbi Dei, ad hæc
primæ creationis, & cœleſtis generoſitatis redeant ori-
ginem. Sit ſane Theologia, cum aucupio & occasione
pecuniarū careat, cum uentos & fumos illos mundanæ
glorię nō habeat, contemptibilis corā hominibus, at q̃
ingens & infinitus theſaurus eſt corā Deo. Et q̃uis ueræ
Theologiæ Doctores & diſcipuli, ſiue Patriarchas, ſiue
alios ſanctos reſpiciamus, Habelicis perpetuo ſubiecti
ſunt

sunt periculis (ut Satanæ odium nunquam cessat) duris certaminibus, & varijs agonibus confluentes cum diabolo, & mundo, & quamvis impij perpetuo teneant titulum Cain, hoc est, possessoris, q̄ regna possideant, quærant opes, fruantur uoluptatibus, habeant ingentem gloriam, & quidem prætextu iusticiæ persequantur Ecclesiam, ut Cain in fratrem Habel sæuiebat: Tamen omnes honesti & pii homines, præcipue adolescentes, cuiuscunq; sint ordinis, quodcunq; tandem ingrediantur studiorum iter, siue bonarum artium, siue iuris prudentiæ, hunc honorem debent habere Deo, ut sacris literis, & Theologiæ studiosis (sine qua ad finem, in quæ creatus est homo, perueniri non potest) honorem summum habeant. Et nos, quibus mandatur prouincia docendi Euangelij, tametsi uocationis, & rei tantæ magnitudo merito nos sollicitos detinet, ut in timore Dei res tantas administremus, tamen gratias ex corde Patri cœlesti agere debemus, quod relictis in sua cæcitate tot Epicureis, tot acerbis hostibus Euangelij & religionis, tot hypocritis, & Phariseis superbis, tot admiratoribus obstinatis huius seculi, nobis infirmis & indignis Euangelij lucem, & aliquas tamen scintillas spiritus Christi dederit, has primitias, hunc arrabonem cœlestium bonorum & æternæ uitæ, omnibus opibus, omnibus mundi regnis pluris estimemus. Habeant sibi suam præclaram beatitudinem, & illa gaudia, qui sine Deo, sine religione, carnalium cupiditatum rabie incitati, anhelant toti ad commoda & uoluptates huius mundi, & præ illis totam Theologiam, totumq; Euangelium non unius assis faciunt, non cassa nuce emptum sibi uelint. Quicquid sit, uel experientia ipsius mundi testatur, illos uer-

I iij sati in

fari in incerto & lubrico, ut Christus ait: Quid prodest tandem, si unus homuncio potiatur rerū, terra marique potens sit, totumque denique mundum unus habeat, si animæ iacturam faciat: Ego uero hic hortor omnes pios animos, potissimum adolescentes, propter quos maxime hæ pompæ in Gymnasijs, ad cōmendandam dignitatem literarum & religionis adornantur, ut inde ab ineunte ætate assuefaciant se ad reuerentiam & amorem religionis, utque de hac sanctissima professione (& si Theologi homines sint) magnifice sentiant & loquantur. Nam & secundum præceptum Decalogi hoc postulat, ut nomen Dei ab omni creatura maximi pendatur, & adoretur: has uero prophanas uoces, tanquam uenena spicula Satanæ fugiant, quibus Theologiæ, aut Theologorum nomen ironijs acerbis exagitur, que animos teneros efferre, & contemptu religionis in omnem reliquam etatem imbuere, & ueneno Satanico incautos, ut non facile eluatur postea, inficere solent. Satis enim negotij habent, satisque certaminis hi qui suspicijs & oratione indefinenter contendunt, ut in amore religionis maneant, tantum abest, ut non sit periculum, si quis more Cynico in risum iocumque uertat res tantas, in quarum digna admiratione uix magnis certaminibus se retinent, imo à Deo retinentur, qui uere sunt sancti, uereque pii.

Dixi.

De aribus

DE ARTIBVS LIBERALIBVS ORATIO,
à Philippo Melanchthone Tubingē
habita, Anno 1517.

EGREGIA VIRTUTE VIRO IOANNI
Stofflero Iustingensi, Mathematicum pro-
fessori, Phil. Mel. S. D.

Et monem de liberalibus artibus habui nu-
per, uir clarissime, pro more istorum, qui
in Philosophorum scholis rhetoricantur,
eum dicere uisum est tibi, cū quod eiusce-
modi sit argumentum, quod adserere no-
mini ipse tuo iure queas, tum q̄ hoc munere pietatem ti-
bi meā probare cōtendam. Etenim debeo humanitati
tuę, nō quantū agnosco, sed quantū agnosce me cupio:
cupio autē quantū decet. Iam quę te non decent omniū
insignia laudū, qui tot annis, tanto studio Mathematū
abstrusa recludis, qui tanto studiosos omnes, atq; adeo
me fauore cōplecti, eoq; ceu stimulo ad gloriā excitare
soles. Id quod sensi tacitus, cū interpretādi Arati munere
nos onerares. nihil ardentius, nihil maiore uoluptate
unq; cœpi, & spero rem casurā nō infœliciter, modo tu
adspires porrō. Vertimus aliquantū operis latino carmi-
ne, neq; uero quo ueteres modo, qui imitati potius q̄ in-
terpretati uidentur. Tu interim, dum illud absolutū fue-
rit, hanc habere oratiunculam officiosi animi testem: for-
tasse lautio rem uoles, & magis elegantem, sed fieri ne-
quibat, is est rerū aceruus. Breuib; confudi plurima, &
uereor ne nō decora sit uarietas, perinde atq; id est quod
Lucianus ait: κάμηλος γὰρ ἀέγυπτιοισιν. Vale. Tubingē.
Egregius

Gregius animi uir Plato Athenæus & sapientia nomine uenerabilis, in disertatione quam Erastus seu de Philosophia inscripsit, Socraten ait ingressum in Dionysi Grammatici, spectasse illic genijs elegantissimis nobiles pueros, & ex ijs fortè duos ultro ac citro contendentes: Esse quædam de Anaxagore uel Oenopide scitis controuersa uidebantur. Sic enim in ludo illi orbes pingere, flexuras ductare, uersilibus punctis finire, & artificii manu uariebatas undiq; lineolas imitauer. Hæc, uti solebat, penito cõtemplatus animo senex, cuiusdam è familiaribus puerorũ adsedit, blande illum officio cubiti admonitam scitatus: Quid hoc, quod meditentur adolescentes tanto studio & cura? Num honestũ ac magnum? Continuo iste nugari, nescio quæ, cognitu sublimia & quasdam Philosophias garrere. Socrates contra impudentiã demiratus hominis, contatur, num ergo turpe ducat id quod agit iuuentus philosophari. Aderat ibi quispiam non malus uir, is improbe dolens responsum Socrati, & autoritate tanta uiro, & de sapientie studijs modesta roganti, commodum interuenit: Socrati ait, mittendum hominẽ sordidum, squalentibus obrutum uoluptatibus, & indignum plane, qui cũ Philosophiæ disputatio communicetur. Prudenter ille quidem non ad omnes pertinere sacrosanctam rem, sapientiam arbitratus, ἀμύνητον iure solenniũ interdixit. Idem ego propemodum acturus, num arduares, num pulchra, num laudanda Philosophia, eos mihi auditores dari cupio, quorum ita sint affectæ mentes, ut sponte orantem sequi certent. Si quis ea barbarie, ea immanitate, ut splendore ac pulchritudine sapientiæ trahi non possit

possit, iam relegatus esto, iam quasque cycladas aut gyaras malis, quam ardentis Philosophiæ uultus. Neque uero hic facundia luditur peregrina ferrugo, neque fastus ingenij. Ipsa sese res genuina facie bonis mentibus probare solet, quo sit, ut & aperta magis ac simplex mea sit futura oratio. Artes primum dependemus ad ministras Philosophiæ. Deinde illam ipsam quoque si uisum fuerit, quæ maius aliquid cõmuni hominum sensu spirans, caput inter nubila cõdit: Ea est uox Dæmonij. Omnẽ isthunc locum, opinor & hoc anno, mense Iulio, concione quadam à nobis explicatũ cognostis. Hoc tum erat studio, cum è suis fontibus deriuare artes, ut animi naturæ ostenderem insita earum initia, scilicet hanc faciem prima lux & quæ integra mentibus humanis fœnerat. Dein ut imperiti naturæ iudices, ut abhorrentes à ueterum historijs, qui unam gentem, aut unũ fortasse Marryan, primitijs artium dignantur. Nam ut eadem gentibus omnibus, atque adeo omni cœlo æqui bonique ratio, ijdem iusti fontes, sic eadem ubique naturæ scientia, modo par studium accedat, & ut in summa dicam, rex Iuppiter omnibus idem. Grandia hæc tum, nec ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ei loco. Sed exporrigo frontem adulescentiæ dicturus. Quædam iucundiora, quædam etiam clariora prioribus feram in medium. At interim, si quid ab humanitate uestra, optimi uiri, pietas mea, uel à uobis adulescentes nunquam non officiosa uoluntas emereri potest, quæso non solo argumenti nomine, uerum & mea ipsius causa, paricũ cæteris Oratoribus uestris loco pari gratia habete.

Constans & uetusta fama est, natum Ioue Mercurium, quum ad Aegypti flumina puer à Nymphis aleretur, ut erat indoles festiua, per lulum iocumque solitum

K plerumque

pleraq; conſtituentari, Deas uaftricie fallere, nouas artes,
 noua opera miranda poſteris effingere. Eximia eſt, que
 gentibus inde aliquot inter ſacra fuit Lyra, id enim fabu
 lis callido nomē inuento proditur. Factam aiunt è con
 cha quā forte fortuna iam in ſicco deſtituerat Nilus in
 alueum regreſſus : Teſtudinē uocant notiori uocabulo.
 Feſtiuum proſecto naturæ opus. Oblongula eſt, ut reli
 qua taceam, & capite quaſi in orbem ſinuato, ac ob id
 apta manibus habendo. Quod cū in ripa ludens puer
 obſeruaffet, utilem ratus oſtraci figuram, adit propius,
 aridam cædit, ſonat ea & neſcio quid blandius, ſtatim
 Deus arripit lætabundus, bene pulchræ rei ſperans, pel
 lem neruo culmis inſigit, chordas adſtruit ſeptem, in
 tendit chely, experitur cantu organon, ἀντορχήλιον mi
 ratur, interq; manus & brachia uerſat, placetq; iam non
 auctori tantum, ſed ipſis etiam Dijs nutricibus: Cœpit
 eſſe laudatū & ſelectis numinibus: Donatur Apollini.
 Nec longo poſt tempore Phœbus operam nauans ho
 minum gratiæ, chelin dedit Orpheo muneri. Fuit ἐν τῷ
 χορδῳ, Homero ac Pyndaro magnis teſtibus, dum
 Orpheus Calliopæ ſtudio de Muſarum numero duas
 adiiceret reſticulas. Poſt Orphei fata, aiunt alij ad Mu
 ſæum gnatum ueniſſe, alij fatidicam in Leſbon delatā,
 atq; inde à Terpandro in Aegiptum patriam, gratiſſi
 ma munera, diuinorum conſcijs ſacerdotibus. Ibi eſſe
 cœpit Aegypto ſacra, quam pleræq; ſecutæ nationes, iti
 dem coluere Mercurij chelin. Nomen inde factum ſy
 deri, Lyra, quo res ætati poſteræ foret anguſtior. Hec eſt
 Lyræ celebrata nobilitas tot gentibus, tot liberis. Quor
 ſum uero hæc? quid de una ſibi tantum Lyra placet an
 tiquitas? Quæſo mihi paulisper aurem commodate,
 rem

rem explicabo nō uanus. Poetica mythos uno eodemq̃
iucundo inuoluchro, & populari quidem, primas ar-
tium origines, primosq̃ authores tenet. Mercurius Ioue
natus, Iouis mens habetur ijs, qui ueteris Philosophiæ
periti sunt. Lyræ de testudine, non falsa mundi imagi-
ne, sic in re parua ludit natura, πολυδαίδαλον fecit, chor-
dis ornauit septē: Est enim ille sacer habitus numerus.
Septem hæ sunt artes, ut agam historica fide, supera de-
fluxæ mente, quibus omnis naturæ scientia comprehen-
ditur. Iam & præsidēs Musæ totidem, quæ duæ reliquæ
septeno choro ius omnium sibi uendicāt. Ecce Dei ma-
nu fabrefactam Lyræ, ecce Deum munus, Artes. Mihi
uero iam de naturæ scientia, non Demonij uoce res est,
putoq̃ nostris ingenijs propria, rationis usu contingit.
Ea est in oratione partim, partim in rebus. Scientia rerū
prior, sed nos uulgari more dicemus. Quæ ad sermonē
spectant, ingeniorū puerilium exercendi habētur initia.
Grammatica prima, cui quoniam elementa literarū de-
bemus, nulla ex parte non est necessaria: quid enim atti-
net longius immorari palam concessæ rei, q̃ utile mor-
talibus repertum, literæ, ἀσβέστοι memoriæ custodes, po-
pularis regulæ sermonis, ut mittam cætera. Huic acce-
dit proxima Dialectica, subtilis differendi ratio, nam id
indicat nomen literaturæ comes, complexa quicquid
hoc omne, quo se aliqua uis effert ingenij: ac si licet hoc
audacius paulo, sola mihi omnium mater artium habe-
ri posse uidetur: Tantum abest, ut dignū docto speres,
ut pectus ad sapientiam formare quo uis modo queas, si
Dialecticon politias, uanissime omnium, quisquis es
contempseris. Neq̃ enim ille mercium pater Oceanus
tantum opum, tantum diuitiarum orbi conuehit unius

K ij ueris,

uerso, quantum artium una cyclopediæ, Dialectica. Et attingerem ex ijs aliquot, ni passim id sonarent scholæ: at si uultis tamen, ostendam usui fuisse uel summis ingenijs. Vir animi sagax Aristoteles, ut hunc nominem, in quem opinio hominum consentiens multis iam seculis conspirauit, quæso quid præstat ubiq; uel aptius uel eruditius Dialectica? potestq; illa quasi Delphico gladio, ut omnium sensa nunquam non penitissime confodiat. Inuenit, disponit, Dialecticæ debet, ipsa enim quid quæq; res, quid cuiq; cohærens, & quo ordine, pulcherrime distinctis filis notat. Iam si Platonicos huc accire datur, quantus inter illos eminet Augustinus, qui dialexi ceu Mercurij alis, ita Platonici uim animi excelsum uocant, humana superans, diuina proximus attigit. Non audio quosdam male feriatos homines, qui cum ἀγράμματοι & ἄμουσοι literas uulgo iactitent, hoc habent primum, ut à Dialecticis q̄ longissime absint. Age belleridetur hæc tota sex à Socrate, non in Gorgia tantū & Lache, sed omnibus penè dissertationibus Platonis. Habet Grammatica ut docte loquaris, hæc ut uere, ut discriminatim, ut certū, ut solidum, quod enthymemata, syllogismi, theses, finitio, partitio commodū exhibent. Et sincera sunt & firma, quæ in hanc aleam cōueniunt, minimeq; fucata. Dædali statuas quondam suspexit antiquitas, nō de adsciticia specie, ut Pausanias ait, sed ingenua quadam forma, cui plane γνήσιον hoc erat, admirandam referre ipso decore maiestatem, & propemodum illud melioris seculi θεῖον. Fortassis & de nostris Dialecticis tale quiddam licebit, Stoicos dico, aridi sunt acieiuni sermonem, fœcundi sensa: uerū hæc aliàs. Omnino de ipso sciendi amore Dialectica inter primores

primores artium recenseret non temere solet. Quare uas
 leant ἀντίτεχνος suis complicitibus, τοῦτον τὸ βαρβαρὸν
 γένος, ut cum Euripide dicam: liberum est enim cuiq;
 aut bonum esse aut malum. Vos qui Philosophiæ no-
 men dedistis adolescētes, qui boni esse, qui sapere dex-
 træ menti, qui prodesse olim Reipub. contenditis, in
 elementa Dialecticæ incumbite. Nullo pharmaco ma-
 gis aut uegetum aut acre, nulla harmonia reddi potest
 ingenium elegantius. Bias rogatus, quid esset cuiq; in-
 ter prima dulce, respondit, quid proprium. Est autem
 uel maxime propria homini ratiocinatio, διαλέξις, con-
 templatio cuiusq; diligens. Iam quæso quid eo suauius?
 Varium Poetæ Proteum fingunt, omnium sibi rerū uul-
 tus formasq; aptantem. Quo nimirum commento in-
 telligentia nostræ metamorphosin in omnes rerum spe-
 cies significant. Discernit autem species rerū unica Dia-
 lectica, perpetua & inconcussa ueri scientia. Quam uel-
 lem hæc pluribus agere liceret per horam, quo magis
 perspicue uobis Dialectica probaretur. Sat fuerit adie-
 cisse, Neminem à conditis literis unquam ullo sapien-
 tum iudicio, inter candidatos studiorum cuiusq; gene-
 ris censum, huius expertem. Sed aurem Cynchius uellit
 oranti, & admonet superesse Rhetoricam. Quid uero
 illa? Pars Dialecticæ, quosdam argumentorum locos
 populariter instruens. Et de Grammatica, Dialectica,
 Rhetorica, Logicis artibus tantum. Chordæ illæ tres in
 chely symphonæ, Musarum trium ludus: Polymneia,
 cui nomen est à memoria, literas habet. Euterpe Dia-
 lecticam, quod mira sciendi cupidine rapiantur, qui
 in contemplatione degunt. Melpomene forū de-
 mulcens, Rhetoricam. Quæ rerum est cognitio, pendet

K iij omnis

omnis è numeraria, quã uocant Arithmetica. Si enim, ut uisum Platoni, aliqua rerum prima notio inserta est natura mentibus hominum, qua liceat uti, uel ad uniuersalium contemplationũ principia agnoscenda κατὰ πρόληψιν, ut doctus uir Epicurus uocat, uel ad uestigandas singularium partes, quæso quæ est alia, quàm ordinis, quàm numeri regula: qua uidetur in unoquoque, quid primum, quid extremum, quid unum, quæ multa. Quæ ut non temere solent magistra ferula disciet, ita natura prius percepta tenemus. Latran aiunt, quisquis ille fuit, Pythagoræ Doctor, dixisse animam numero matrem esse. uidelicet, quo significaret congenitam numerandi scientiam animis mortalium. Et licet de puerorũ rudibus ingenijs periculum facere, an non primum est, quod scire uidentur numerus, par, impar luditur, item cubus primus & postremus. Quamobrem in erudiendis pueris à numero auspicandum censet Plato, quo ex cultis ijs quæ natura insunt seminarijs, recipi cætera promptius queant. Et Pythagoras omnẽ philosophandi rationem è natura mentis humane cognatoq; studio deriuans, principia Philosophiæ numeros posuit. Tum qui præstiterẽ quondam sapientia magni uiri, τὸ ἀριθμεῖν numerare, pro philosophari dixerunt. Abenzoar nosse inquit omnia, qui sciat numerare. Et Neocli Plato quærenti, cur homo sapientissimũ animal, respondit, quoniam numeros calleat. Jam quæ archana uenati maiores è pari ac impari, quæ sublimia ex uno, duobus, tribus, quatuor, quinque, sex, septem, & rursum ex horum congressibus, dies defecerit explicare conantem. Accedunt ad numeros literæ, sortes, ænigmata, nomismata, & huiuscemodi non paucę commerciorum notæ. Nec est ut

est ut Syros aut Phœnicas memorem uobis authores numeri. Eadem generi hominum ratio idem hoc ubiq; præstat, ut signet, discernat, iudicet, quæ usuræ ueniunt è numeraria. Sequuntur eam ponderum ac magnitudinum mensuræ, planæ, solidæq; figuræ, æqua, iniqua proportio, quæ ferè capita Geometriæ sunt. Hinc admirandæ hominum generi machinæ, acut Eudoxi, Archytæ, Mænechmi, Archimedis, Boetij automata prætereā, quantum bombardæ, nostrate inuentum, bellicis contulit: Addo Plasticen, & quæ nascitur è perspectiuis Picturam, utrunq; ciuitatum uel pulcherrimum ornamentū. Huius generis sunt celandi, scalpendi artes, & inter eas Calcographica, ætæq; Germanorum scribendi formulæ. Hic artium nexus, hæc origo mechanicon duabus principibus artibus Arithmetica & Geometria, hic usus est utriusq; per tot manuarias operas. Quod si ad animū transferas, Dij boni, quæ suauitas, quod nectat offundetur contemplanti, imò quæ lux sese ex illo rerum chao aperiet: isthæc mentem sensilibus hærentem, auellit seducitq; ad intelligibilem æternamq; naturam. Sic Plato ἀγρίῳ φιλοσοφῆσαι, & δεῶν ἀνὶ γρομφῆναι cōmodum afficta notatione dixit, id est, semper æternam ueri naturam intelligendo uersare. De Arithmetica Geometriaq; obiter: in colophone ac fastigio artium, Musica & Astronomia locantur. Age quid Musica laudatius: elegantis ea harmoniæ ratio, siue organicam, siue naturalem uelis. Insignis utraq; honore poematū, id quod alia sum acturus oratione. Plerisq; gratior Musica orbe artium aliarum, quod hæc ad contemplationē pariter moresq; conferunt. Erigunt aliæ ad cœlestia mentes nostras, hæc una cœlo superos ad humana deducit: quo argumento ueteres

ueteres arbitror musica signa passim Deum statuis ap-
 pendisse, quasi illis Dñ conciliati nobiscum uersentur.
 Confert moribus, q nulla res familiarior tranquillandis
 animantiũ affectibus. Scitis de Orphei Lyra quid?
 & quæ Pythagore gentis instituta fuerint, ὧδ' αἶς ἔχ' ἡδὺς
 πρὸς λῦγαν. Ex ea factiōe Clinia celebris uir, modestissimæ
 me usus disciplina magistri, quoties animo turbabatur
 quacunq; causa, statim ad Lyræ properabat: rogatus
 aliquoties, quid hoc? nihil respondit præter hanc uocu-
 lam πρᾶνονομαι. Atq; hi sunt proprie Musarum soni, qui
 ad honestam uitæ constitutionem, qui ad uirtutem per-
 tinent: Succedunt Musicæ saltatoriæ artes, Arcadum in-
 uenta, sed longior est res, q̃ à nobis agi modo possit. Re-
 liqua cyclopedæ Astronomia est, numeros, magnitudines,
 motus, harmoniam, id est compagem superi atq; inferi
 orbis, dimensa, syderum effectiones ac influxum
 complexa, Medicinæ parens, fati conscia. Arithmetica,
 Geometria harmonica ancillarijs disciplinis commu-
 niter utitur. Longius hanc quadruuĩ seriem duxissem,
 sed hora deficimus, agitq; rem eam publicis scholis
 quotidie Iohannes Stoffler Philosophus, autoritate, fide,
 literisq; Mathematicum uenerabilis. At hæ quatuor
 artes, quatuor item in Lyra Mercurij chordulæ, suum
 quæq; stridens, prima se Terpsichoræ debet, ordinis ac
 numeri artifici, habet enim à choris nomen Dea. Secun-
 da Thaliæ, quoniam florebat exulta γεομετρῶν commo-
 dis uita. Musicam Erato iucunda regit affectio. Emi-
 net inter socias clarissima in Homericæ Dianæ modum
 Vrania, principem astrorum scientiam decora referens.
 Septem chordas numerari adulescentes audistis, nec
 discretæ Lyra uoces redduntur, plures quatuor, tres ora-
 tionis

tionis funiculi communes quadruo. Quatuor aliæ chordæ rebus suis discrepant. Non confingo licenter hæc auditores, ut illi Atticorum κοροπλάθοι: Platonicis quoque ueteribus ratio sapiendi talis fuit, autore Plutarcho. Et de quaterno Lyre systemate quæ disputavi, Terpantri sunt, ait ille:

*ἡμεῖς τοι τετραγνήων ἀποσείσαντες αἰοιδίην
ἐπ' ἑπτάων φόρμιγγι νῆες μελιδήσομεν ὕμνους.*

Septena iam forte chely noua carmina uatem,
Quatuor & distincta modis panxiffe iunabit.

Iam ne, quæ Mercurij sit Lyra tenetis, quot chordæ, quot artes? Et Musas artium præsides appellare sum solitus. Ille uero quid? Congenitus hominum animis ardor & strenua sciendi cupido. Testis antiquissimus uates Orpheus, qui Musas hymno canens, inquit:

*πάσης παιδείης ἀρετῆν γεννώσας ἀμειψτοῦ
δρέπταται ψυχῆς, διανοίας δὲ θοδότησαι.*

Hoc est, si uenerandam Orphei maiestatem carmine licet nostro imitemur:

Munera uestra Deæ uirtus & gloria uerax,
Quasque artes agit humanæ uis feruida mentis,
Vos animi dulces etiam ueneramur alumnas
Aeternum recti quibus inseuistis amorem.

Censæ artium numero Musæ septem, duæ supersunt, Cleio & Calliope, quibus æquum in omnes literas ius: historiæ Cheio, Calliopæ poemati præficimus. Omnis generis scripta usurpant historia & poema, nec alij maiori fruge opera uel leguntur authores, quam Historici ac Poetæ. Adulescentes animos è uulgarium studiorum forde euellunt, locoque referunt excelso, iam uiris digna spirantes. De Artibus hætenus, quæ organa sunt, & quasi

L quædam

quædam præludia magnæ illius Dijs genitæ sapientiæ, quibus instructæ mentes hominum, Dei numen cœlis demissum excipere queant. Nec fas puto de illa plura commentari, quisq; secum bonus uir anxie cogitet, quæ illi *γνῶσιν ὑλὺμποιο*, ut Callimachus ait: Ipsa est quæ in medio artium choro cōmunis omnibus desidit, omniū rerum certa scientia. Sic Apollinem prudens antiquitas in medijs Musis pinxit uniuersitatem omnem cithara temperantem, ut est apud Orpheum:

πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτω Αρμόζῃ.

Capita artium, nomenq; *τῆς σοφίας*, ut licuit, breuissime attingi, nō in hoc uersatus, ut magnifice laudarem. Egre gie nobilis pictor Timanthes Cyclopem in tabula, uti ferunt, breuicula dormientem delineauit, eius cū esset magnitudinem expressurus, iuxta Satyros thyrso pollicem monstri dimerientes fecit. Quomodo nos angustis ingenijs homines ingentia molimur, Philosophiæ laudes, nec ferè nisi dormientis sapientiæ oras cōtingimus. Equidem cum temperarem mihi à laudibus, quas multi multas ineptissime effutire solent, hoc egi tantum, ut q̄ honestæ res essent artes, quippe sacræ, intelligeretis. Tum ut admonerem iuuentutem, easdem Musas esse, quas hodie uocant artes. Proba ratio est, cur uelim adulescentes hoc omnes rectissime norint. Passim prostant Musæ in poematis, uitio indoctorum interpretum, qui rem multo dignam studio negligunt, & quantum consilio, iuuentæ operas uani distinent. Idem Mercurius est pueri, qui animus nobis, *ὅντος ὅθι δ' εὐσοφάκος*. Eadem Musæ, deinde & eadem chordæ, quæ artes, animi cum habitu suo consonantia, Lyrae harmonia. Iam quis est è uobis, qui non hactenus rerum honestate capiat? Con-

ueniebat

ueniebat fortasse ut inhortaret uos ad uirtutem, sed uestra iam sponte currentes. Agite exempla uobis magnorum hominum, qui me circumfidunt capite, agite intenti spem patriæ longe pulcherrimâ, ante oculos, ipsumque animi sensum ponite, quo nihil esse optandum uobis, nihil contendendum, præter honestas literas, præter uirtutem cognoscatis. Nullis delicijs, nullo errore hominum, regia uia excedite: nulla uos cupido auellat infamis à uirtute. Infamem adpello, quæ aliena sit à studijs literarum, atque ab ijs, quibus addicti sacris omnes estis. Eleganter admonet dialogo Lucianus, qui fluctus illi abhorrentes à uirtute Musisq̃: eum quando Caspar Currer, bonorum studiorum amantissimus iuuenis, Latinum fecit, haud granatim referâ. Lucunda est fabula. Sic enim Venus natum compellat: Quid ò Cupido cæteros Deos subegisti omnes, Iouem, Neptunum, Apollinem, Iunonem, matremque ipsam me, sola uero abstines Pallade, ac aduersum istam nulli facularum ignes, uacua telis pharetra, tu denique inermis arcu pilisque cares? CVP. Pertimesco ipsam mater, horrenda est enim, ac torua aspectu, admodumque uirilis. Itaque quoties intento eam arcu iaculoque peto, coccussa me galea excutit, ex terret, caduntque manibus continuo sagittæ. VEN. An non erat hac Mars formidabilior? & hunc tamen armis spoliatum expugnasti. CVP. Imò ille lubens me recipit, inuitatque. Minerua uero obductis supercilijis obseruat semper. Ad eam si quando aduolaui temere, facibus aduolutis, ait ista: Per Iouem, si me puer adortus fueris, te transfodiam, aut arreptum pede in tartara conijciam, uel ipsa te dilanians discerpam. Tum acribus in tuetur oculis, & circum pectus gestat imaginunculam

L ij quandam

quandam uiperis capillorum uice comatam. Hanc ue-
 hementer equidē formido, perterret enim me, fugioq;
 quoties adspecto. VEN. At qui Mineruam quidem
 metuis, atq; huius gestamen gorgona, qui Iouis fulmē
 non expauescas? Dein autem Musæ cur nullis queunt
 abs te uulneribus confici, suntq; quod aiunt, extra tela,
 num galeas & hæ incutiunt, aut gorgonas obijciunt?
 CVP. Ipsas ego reuereor mater, castæ sunt, & semper
 aliquid curę molientes, cōtinuo cantu occupatæ. Sæpe
 igitur adsum illis suauitate carminis delinitus. VEN.
 Sinito & illas, quod uenerandę sint scilicet: Dianam cur
 non uulneras? CVP. In summa nequaquam possibi-
 le est adsequi eam, semper per montes fugientem, quin
 illa suo quodam flagrat cupidine. VEN. Quo gnate?
 CVP. Venatu quidem ceruorū ac hinnulorum, quos
 insectatur ut capiat, ac iaculo figat, ac prorsum tota rerū
 eiusmodi studio tenetur, tametsi fratrem eius iaculo po-
 tentem, ac eminus ferire solitum. VEN. Scio gnate,
 sæpenumero arma expertum tua. Hæc fabula est pro-
 futura moribus uestris, si frequentem animo
 agitaueritis: Sic enim & nuge
 seria ducent.

Dixi.

Sermo

SERMO HABITVS APVD IUVEN-
tutem Academiae Vittenbergensis, de corri-
gendis Adulescentiae studijs,
Authore Phil.
Mel.

EXIMIA PIETATE AC DOCTRINAE
uiro, Domino Othoni Beckman, Iuriconsulto,
Canonico Vuitenberg. Philippus
Melanchthon
D. S.

Non parum refert ad uitae tuendae rationes,
 quo genere literarum rudis aetas initio for-
 metur, cum ob alia multa, tum hoc maxi-
 me, quod nihil efficacius est ad mutanda inge-
 nia, moresque hominum literis: Nam ferè
 semper talis est unusquisque, qualem studia faciunt. Nec
 mihi bonae literae, nisi quae mentis bonae sunt, videntur.
 Itaque praestat optimis iuventutem erudiri, mores enim
 optimos optimae literae conferunt. At uideas hodie pas-
 sim in Germania tale quoddam genus iuuenilium stu-
 diorum tractari, quod non modo sit ad omnem reli-
 quam uitam inutile, sed omnino etiam perniciosum.
 Etenim deserta praedae a quibus nescio nugis ingenia cae-
 terum foelicia occupantur ac franguntur, Philosophiam
 ipsi uocant. Non hoc dico, quo à Philosophia studio-
 sos auocem, sed hunc philosophandi ordinem ac du-
 ctum non probo. Nec enim angustis adeo finibus circun-
 scripta est Philosophia, ut philosophari nihil aliud sit
 quam nugari. Maxima eius pars contempta iacet, ea ui-

L iij delictet

delicet, quæ sola humanitatis nomine maioribus nostris digna uisa est. Adulescens quispiam ad Xenocratē adductus, percipiendæ Philosophiæ gratia, cum nondum quidquam cyclicorum attigisset, sapientiæ factis prohibitus est. Sic enim ait Xenocrates :

Οὐτὸς πρὶ ἐμὲ πόντος οὐ κναφθήσεται.

O nos foelices, si recta studia deum fauore renascantur, quæ iam ferè caput exerere in Saxonibus cœperunt. Proinde iuuentutem nostram sermone nuper habito inhoratus sum, ut ad bonas literas letis animis adspiret. Atq; hoc unum egi paucis, ut intelligat quæ nam sit Barbaricorum, quæ bonorum studiorum ratio. Neq; dubito, cui satis utrunq; genus cognitum est, conaturum totis uiribus, ut ea parte præstet, quæ & optima est, & ab optimis probatur. Quæ enim uesania fuerit, immenso labore, cura, nugas emere? Orationem tuo nomini Orthodotissime dedico *δόσις ὀλίγαν τε φίλιν τε*. Debemus enim tibi, quicumq; literas profitemur, atque adeo ego multis sanè nominibus, quem pluribus quotidie soles officijs cumulare. Hoc igitur munus qualecunq; est, si de animo æstimes meo, amplissimum ac plachetissimum accepisti. Vale. Vuittembergæ

Mense Octobri, Anno

1518.

Næ ego

AE ego plane uidear impudens, atq; mei
 prorsum oblitus, in hoc cœtu Mag. D.
 Rector. Eximij Principes Academię dicturus,
 quem cum alijs & ingenium & umbratile
 studiorum genus ab huiusmodi theatris,
 & hac plausibili Oratorum quasi curia auocet, absterres
 re modo cum primis rei quam acturus sum difficultas
 potuit, ni me cum pietas in recta studia, tum officij mei
 rationes inhortentur, quo bonas literas ac renascentes
 Musas, quam quòd maxime commendatas uobis uni-
 uersis uelim. Illarum enim causam suscepi tutandam,
 aduersus eos, qui uulgo sibi in scholis doctorum titulos
 ac premia, Barbari barbaris artibus, hoc est, ui & fraude
 arrogarunt, & haftenus ferè maliciosi ingenijs homi-
 nes retinent. Germanicam iuuentutem paulo superio-
 ribus annis alicubi conatam in hoc foelix certamen lite-
 rarum descendere, iam nunc quoq; non pauci, uelut è
 medio cursu, commento plusquam Thracio reuocant:
 Difficilius esse studium literarum renascentium, quàm
 utilius: Græca à quibusdam male feriatis ingenijs arti-
 pi, ac ad ostentationē parari: Dubiæ fidei Hebræa esse:
 Interim à genuino literas cultu perire: Philosophiam
 desertum iri, & id genus reliquis conuicijs. Cum isto
 grege indoctorum congressuro, quis non intelligat uel
 Herculi non uno Theseo opus esse: Adeo suscepto ne-
 gocio non parum æquo dicar audacior. Ut interim si-
 leam uix posse hanc à me provinciam administrari, ci-
 tra modestiæ periculum, qua dispeream, si quid unquā
 rerum humanarū prius duxi. Ardeo enim amore recti,
 & quum studia uestra uehementer iuuari adulescentes
 cupiam, fiet ut quædam liberius q̃ isti uolent, dicam. At
 quando

quando me huc siue ratio (ita enim uideor mihi) siue casus aliquis impulit, uolo hanc mecū, Clarissimi uiri, causam habere uos cōmunem, quorum industria, consilij operaq; sit, ut passim à situ & squalore adserantur literæ, natiumq; nitorem ubiq; recepturæ sperentur. Placuit igitur paucis commonere iuuentutem illustri Academiæ nostræ, ut quantum ad summam præclari instituti uestri attinet, intelligat, quæ sit renascentium studiorum ratio, quæ illorum quæ Barbari maiores nostri è Scotis in Galliam, è Gallijs in Germaniam inuexerunt, ut ordine ac ductu generis utriusq; cognito, ipsi iudicetis, utrum maiore commodo, periculo minore, liceat amplecti. Adq; id hoc omnis oratio mea incumbet, uti spem uobis elegantis literaturæ (de Græca & Latina loquor) faciam. Scio enim in ipso iam uestibulo plerosq; nouitate rei, si nō deterreri, certe angi. Præstabat autem orationis argumentum, & quasi filum, ab ipsis studiorū fontibus, & omnium seculorū literatis institutis ducere: sed ea scenæ alterius erunt. Iam quod attinet, breuibus Barbara studia cum synceris committam, docebo quibus auspicijs Latina discenda sint, & Græca tentanda. Interim quæso dicentem benigni audite, id quod à uobis uel singulare meum erga uos studium, uel ipsa literarum dignitas impetrabit.

Annis ab hinc opinor octingentis, orbe prope uerso à Gotthis commoto, & à Longobardis deuastata Italia, simul cum Romano imperio Romanæ literæ sunt intermortuæ, quod unà belli furor & bibliothecas exciderat, & Musas ocio, ita ut sit, negato extinxerat. Scitis enim q̄ non conueniat cum sapientiæ studijs, atq; adeo ciuiliū rerum cultu Marti, quem fingit Homerus nos
ster cum

ster cū Pallade acerbis odijs conflictantem, *μαινόμενον*, ut ipse ait, *τυκτόν κακόν*, quo fere tempore Gregorius, quem isti Magnū, ego præsultorem *καὶ διαδύχον* Theologiae pereuntis uoco, ceterū eximia uir pietate, Romanam Ecclesiam administravit, & in foelicissimi seculi casum, quoad potuit, docendo scribendoq; sustinuit. Sub id ætatis nemo, ut uideretur, nostrorum hominum fuit, qui aliquid insigne scriptum ad posteros dederit. Verū hætenus in Scotis atque Hibernis literas diuturna pax aluerat, clarebantq; hi cum alijs quibusdam, tum maxime uenerabili Beda, Græce & Latine haud uulgariter perito: adhuc in Philosophia, Mathematicis, sacris sic erudito, ut cum uetustis quoq; conferri posset. Interim frigebat Italia, frigebat Gallia. Germania ut semper armis q; literis instructior erat, eaq; tum potissimum in Italia sæuebāt: nondum enim uniuersa Christum profitebatur. In hunc rerum statum Carolus natus, cum fines Romani imperij pacasset, ad instaurandas literas animum adiecit. Nam & ipse præter multarum rerum cognitionem, plerasq; disciplinas, quæ scholis debent, expeditas & compertas habebat. Alcuinum ex Anglia in Gallos duxit, quo authore, Parisij literas profiteri cœperunt, auspicio certe lato. Nam puræ adhuc erant, & accedebat Græcarum rerum mediocris petitia. Ea nobis ætas Hugones, Richardos, & alios non pessimos scriptores ædedit. Philosophia, non uti nunc, ex Aristotele petebatur, sed totam sibi adseruerant Mathemata, quæ magnæ curæ tum literati omnes habebant, id quod indicant ueteres Monachorum diui Benedicti bibliothecæ: è quibus nemo clarus extitit, qui non opere Mathematico sit eruditionem suam egregie testatus. Deinde

M usu res

usu res acta est, incideruntque homines quidam, siue libidine ingeniorum, siue amore litium ducti, in Aristotelem, eumque mancum, & lacerum, & qui alioqui Græcis obscurus, καὶ τὸ λοφία similis uidetur, Latine sic redditum, ut etiam Sibyllæ furentis coniecturas exerceret: Huctamen incauti homines impegerunt. Sensim neglectæ meliores discipline, eruditione Græca excidimus, omnino pro bonis non bona doceri cœpta. Hinc prodire Thomæ, Scoti, Durandi, Seraphici, Cherubici, & reliqui proles numerosior Cadmea sobole. Accedit insuper, quod non solum cōtempti ueteres studio nouorum, sed omnino si qui in eam supererant ætatem, ceu in Lethen ablegati perierunt, ut dubites num alia re argutiarum authores plus nocuerint, quàm quæ ueraciter tot millia ueterum scriptorum ad internicionem usque aboleri passi sunt. Talibus deinde semel iuris diuini ac humani potestas facta est, ex horum decretis iuuentus erudiebatur. Proinde in scientiam Iuris ac rem Medicā pariter posthac sæuitum est: Oportebat enim similem præceptoribus discipulum esse, ut aiunt uulgo κακὸν νόγον & κακὸν ὄνον. Hæc ratio studiorum annos circiter trecentos in Anglia, in Gallijs, in Germania regnauit, ut ne quid interim dicam immodestius. Quàm perniciofa, conijcere licet propemodum ex his quæ dixi, atque ut plane intelligatis, animum aduortite. Primum, desertis ueterum disciplinis, quando audax ista commentandi & philosophandi ratio inualuit, simul Græca contempta, Mathematica deserta, Sacra negligentius culta sunt. Quo malo, quæ sæuior pestis esse potuit? Certe nulla uulgarior unquā fuit. Nam cum ad eam usque ætatem, & Philosophia tota Græca fuisset, & sacrorum Latine

tinæ literæ, præter Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, nullæ insignes extarent, & Græcorum usum uernaculum sacra Occidentis magna ex parte eatenus habuissent, fieri non potuit, quin Græcis contemptis, unà quidquid commodi studijs humanis Philosophia confert, confert autē longe plurimū, deinde cura sacrorum sensim interiret. Hic casus uere Christianos Ecclesiæ ritus ac mores, ille studia literarum labefactauit. Aequius forsan alterius ruina ferri potuit. Nam & lapsantes literas, incorrupti Ecclesiæ ritus, facile instaurare poterant, & bonis literis, si quæ saluæ mansissent, liberum erat, ruinosos Ecclesiæ mores corrigere, animos hominum iacentes excitare, confirmare, & in ordinem cogere. At uero siue fato, siue nostro uitio euenit, simul bonæ literæ nō bonis, prisca pietas ceremonijs, hominum traditionibus, constitutionibus, decretis, capitulis, extrauagationibus, glossis *δευτερώτων* mutata est. Neq; retulit quod Nicena Synodo Patres tam prudenter cauerunt, *τὰ ἀρχαῖα ἐθνικὰ κατέλειπον*. Audacius hæc uideat alicui, q̄ ex usu uel ætatis uel studiorum meorū: uerū, ut sic dicam, res uestre, ingenui iuuenes, postulant, Nam ut quidam segnius cum bonis artibus in gratiam redeant, nimirum in causa est, quod nondum quisquā eos libere admonuit. Iam igitur cognoscite, quæ nam sit illa Barbarorum commentandi ratio, quæ è quibus manarit fontibus audistis. Artiū genera omnino tria sunt, *λογικόν, φυσικόν, ποικίλον*. Logicum uim omnem ac discrimina sermonis tractat, & cum per ipsum in illa superiora sit iter, primum formandę pueritię rudimentum est, literas docet, proprietatem sermonis aut regulis adstringit, aut collatis autorum figuris, indicat quid

M ij obserues

obserues, id quod ferè Grammatica præstat. Deinde cum paulo progressus fueris, iudicium animis comparat, quo metas rerum, ortus, fines, ductum, sic agnoscas, ut sicubi quid inciderit exacte tractandum, omnia quæ ad institutum pertinent, quasi in numerato habeas, & artis adminiculis ita sensus auditorum capias, ut dissentire temere non queant. Hæ partes illius sunt, quam nos Dialecticam, alij Rhetoricam uocant: Nominibus enim uariant authores, quum ars eadem sit. Atq; hic docendi ordo quondam fuit, quum uigerent adhuc literæ, donec in bullatos quosdam Magistros incidimus, qui scitis qua mole commentariorum Grammatica primum opprefferant. Sed quando ea reuixerunt, de Dialecticis uideamus, quæ adhuc ex Tartaretis, Bricot, Peruersore, Eckijs, Copulatis bursæ montis, Exercitijs taurinis & caninis, & alijs huius farinae petimus. Licet hac parte mihi liberius agere, nam & iisdem ego annos iam sex perpetuos pene detritus sum. Et quum rem probe meditatam habeam, non erit difficile mihi suis eam coloribus pingere, ac declarare, nō esse *διαλεκτική*, quæ isti amulsi, incitiæ Magistri profitentur. Primum Dialectica, ut dixi, methodus quædam est omnium questionum compendiaria, *διαλεκτική τε καὶ διακριτική*: qua constat ordo & iudicium cuiusq; rei tractandæ, ut in quoque uideamus, quid, quantum, quale, quur, quomodo: Si simplex sit, sin complexum, uerum ne an falsum. Simplicium discrimina, notionesq; isti per loca senta situ cogunt, noctemq; profundam. Complexorum doctrine, quas tenebras nō offuderunt argutijs? Quales sunt: Genus est species, Nullus & nemo mordent se in sacco, Parisijs & Romæ uenditur piper. Arcent foro suo quæ non assequuntur

assequuntur. Librum *κατηγοριῶν* aiunt Dialecticę tabu-
lis non censerī, quum inde omne artificium inuenien-
di, ceu ē fonte fluat, & *κατηγορίαι* nō sint nisi *μῆλοσ* &
quędam simplicium. Et hic argutantur: Num singula
genera generaliss. realiter (ut uocant) discrepent, atq;
de eo nondum inter Scotistas ipsos conuenit, multo mi-
nus, cū factionis diuersę nominibus. Analytica poste-
riora, cum sint disponendi series, ac ut Simplicius Peri-
pateticus ait, canon ac amussis artificiosę disputationis
inter Metaphysica nostri retulerunt, Nempe quo rem
per se non admodum difficilem, ac mire utilem studijs
honeste tractandis, & difficilem & inutilem redderent.
Hocine est illud docere quod iactant? Hęcine sunt si-
ne quibus pensum arti cuiq; suum reddi nequit? Hęcine
sunt, quę tam splendidis Philosophię titulis auctio-
nantur? At quanto minoris didicissent recte sapere, q̃
desipere. Sed cohibeo animum, ne quem uel bonorum
nimia libertas offendat. Vos à me adulescentes hoc
unum agi putetis, utilius quàm quod olim tractabant,
studium uideri renascentium literarum. Equidem ali-
quot noui recti iudicij uiros, quibus cum sæpe rem ean-
dem contuli, prorsum nostrę sententię, omnibus cal-
culis adstipulantes. Amicus mihi quispiam est non uul-
garis, sub quo primum puer præceptore in Sueuis Tubin-
gę Dialecticis merui annum unum aut alterum, hæte-
nus ut fratre semper familiaris. usus, Franciscus Stadia-
nus, eruditione ac uite genere tali, ut à bonis ac doctis
omnibus certatim diligi mereatur: Is Analytica poste-
riora Sueuicę iuuenturi anno superiore prælecturus, à no-
bis Themistij libellos, quos Latine reddidit Hermo-
laus, accepit. Addidi quędam è Philopono transcripta,

M iij neq;

neq; enim Græca omnia satis mihi probantur. Admonui in super illic ab Aristotele Rhetorica doceri. Legit, re legitq; & quo est iudicio, protinus ad scopum aduortit animum, ibi re penitus cognita, & pro fœlicitate ingenij sui aucta illustrataq; tot notabilibus, acceptionibus, distinctionibus exauctoratis, causam integram, ueluti recuperatorio iudicio restituit, scholę simpliciter ac candidè summam rei τὸ ἄλφα καὶ ω traditurus. Adhęc male precatus nugis, obnixè à me contendit, Aristoteli purgando socias manus adijcerem: Conaturum omnia se se pro uiribus, uti artium elementa uindicta Barbarorū liberarentur. Primi nominis studia, à sordibus recipi non posse, nisi purgatis adulescentiæ rudimentis. Id fere quęq; in summis posse, quod in infimis assueuerit. In summa, omnia sibi de grandioribus polliceri, si exercendę iuuentę ratio melior iniretur. Placuit amici consiliū, & negocium unā literarium suscepimus, Dij reliqua secundent. Nunc quęso uos quanti facitis huius uiri iudicium, cum in alijs disciplinis οὐ πῶτε γὰρ, tum in hoc genere summa cum laude annos opinor decem uersati. Hoc egero uobiscum teste, atq; eo sanè iurato, non esse in his uulgatis stromatis, quod probari cuiquam præter personatos quosdam professores, γὰρ μᾶλλον ἢ φιλοσόφους, queat. Iratas habeam Musas, ni hęc ita damnem, ut pro eis meliora fœlicioraq; uos amplecti uelim. Alio qui liberum per me cuiq; fuerit, quorsum uel usus uocet, uel ingenium trahit sequi. Sat scio nullum fuisse sæculum, neq; Græcorum neq; Latinorum, quod non sit egregie nugatum philosophando, ueteres aliquanto q̄ noui fœlicius. Quare afferas ad ea studia, oportet, animum acrem & curam, deinde Magistrum adhibeas boni iudicij

ni iudicij, qui seligat quænam & quatenus discenda
sint. Dolet enim sanis esse qui persuaserunt sibi, nisi hæc
nugalia didicerimus, non fore ex usu, quidquid studio-
rum affectemus. Modestus uir Socrates erat, qui cum
opinionem sapientie uulgo coleretur, dicebat, hoc unum
se scire, quod nihil sciret: illi contra hoc unum nesciunt,
quod nihil sciunt. Atque utinam foeliciter eos aliquando
ἐμῆς ὁ λόγος uirga sua demulceat ut expergescant, ut
desipere se agnoscant. Vt euagarer longius, ipsa mei rei
indignitas perpulit. Volo enim fidem studiosis factā,
aliud quoddam literarum genus utilius esse, quàm sit
quod Copulata iactāt, atque hæc in Rhetoricis nostris lon-
gus. Quin uideamus, & hoc facile nescit, hac enim se
commendatione diuendunt: quasi uero angustis adeo
finibus contenta uirtus esse debeat, ut quod cuique procli-
ue sit aggredi, continuo idem honestum sit. Quantum
ætatis homini datum est, nedum adulescentiam, insu-
munt, ut Euripos omnes, sic enim Nazanzenus uocat,
Aristotelicos exhaustiant, id quod nescio an unquam
alicui cōtigerit. Subinde enim quod exhaustitur influit,
foelicius id quidem quàm quod de Danaïdum dolijs
ferunt. Adde quod cum se ueri scientiam meditari glo-
riantur, plurimū opere fallaciis nectendisq; dolis lingue
nauant, ut festiuiter ludit Isocrates cū ait: Οἱ προαποινυτῶ
μὲν τὴν ἀλήθειαν ζητῶν, ἀνθ' ἧς οὐ γὰρ ἀρετὴ τῶν ἐπαγγελ-
μάτων, ψευδῆ λέγειν ἐπιχερῶσιν. Deinde ex tot factio-
num diuersis opinionibus, uix unam aut alteram, quæ si
bi constet, reperias. Solent enim, ut ex ueteribus Theo-
logis quidam primi nominis dixit, in omni humano
dogmate falsis uera, ueris falsa misceri, καὶ τ' ἀληθὲς
πολλοῖς ψεύδουσιν ἐγκεῖν πλεον, ut Dionysij uerbis utar.
Ibi uero

Ibi uero quanto agas negocio, quibus auditorem persurgis trahas, dum sententię Doctoris inter se conueniant, nimirum ut candida nigris: at nil refert, cadat, an recto stet fabula talo, modo clamarum sit fortiter. Quanto satius erat hic uel τὸ ἐπὶ νέῃ nouæ Academię amplecti. Vereor ne molestū sit uobis audire tam inconditas nugę, alioquin exemplis hæc comprobarem non paucis. Interim partium studijs disceditur, aluntur odia, friget humanitas, & cum à literis nihil abesse debeat longius rancore, nam communia erant Musis & Gratijs quondam sacra, horum studia, quęcunq; sunt, uel sola nutrit inuidia. Sic imbuti, quum ad sublimia, Theologiam, Iuris scientiam, aut rem medicam, effœtis iam annis pedem mouent, quid aliud defectis ingenij uiribus, quàm quod in ludo consueuerunt, agant? Nugantur ergo bis pueri senes, quanquam si cui paulo fœlicior est genius lusisse pudet, sed nō incidere ludum. Porro uobis Adulescentibus uestram gratulor fœlicitatē, quibus benignitate optimi ac sapientissimi Principis nostri Friderici, Ducis Saxonię, Electoris, contigit longe saluberrimis erudiri: fontes ipsos artium ex optimis authoribus hauritis. Hic natiuum ac syncerum Aristotelem, ille Quintilianum Rhetorem, hic Plinium tantum non ditissimū pædę, ac ueluti quoddam copię cornu, ille argutias, sed arte temperatas docet. Accedunt sine quibus nemo potest eruditus censerī, Mathematica, item Poemata, Oratores, professoribus non proletarijs. Hęc si cognoueritis quo ordine tractanda sint, certo scio, & facilia, & admirandi profectus uidebuntur. Puerilia studia quę appellant *πρὸς γυμνάσια*, Grammatica, Dialectica, Rhetorica eatenus discenda sunt, quę ad dicendū ac iudicandum

dicandum instructus, fastigia studiorum nō temere affe-
 tes. Iungendæ Græcæ literæ Latinis, ut Philosophos,
 Theologos, Historicos, Oratores, Poetas lecturus, quas
 qua te uortas, rem ipsam adsequare, non umbram rerū,
 uelut Ixion cum Iunone cōgressurus, in nubem incidit.
 Hoc quasi uiatico comparato, per cōpendia *κῆρυκτος*,
 ut Plato ait, Philosophiam accede. Nam in ea sum pla-
 ne sententia, ut qui uelit insigne aliquid, uel in sacris, uel
 foro conari, parum effecturum, ni animum antea hu-
 manis disciplinis (sic enim Philosophiam uoco) pru-
 denter, & quantum satis est, exercuerit. Nolo autem
 philosophando quenquam nugari, ita enim fit, ut com-
 munis etiam sensus tandem obliuiscare. Sed ex optimis
 optima sēlige, eaq; cum ad scientiam naturæ, tum ad
 mores formandos attinentia. In primis hic eruditione
 Græca opus est, quæ naturæ scientiam uniuersam com-
 plectitur, ut de moribus apposite ac copiose dicere
 queas. Plurimum ualent Aristotelis Moralia, Leges Pla-
 tonis, Poetæ, atque ij sane, qui & optimi sunt, & in hoc
 legi possunt, ut animos erudiant. Homerus Græcis fons
 omnium disciplinarum, Vergilius ac Horatius Latinis.
 Necessaria est omnino ad hanc rem historia, cui si au-
 sim, me hercle non inuitus uni contulero, quidquid
 emeretur laudum uniuersus artium orbis. Hæc quid sit
 pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non, plenius ac
 melius Chrysippo & Crantore dicit. Hac nulla uitæ
 pars, neq; publica, neq; priuata uacare potest. Huic ad-
 ministratio rerum urbanarum domesticarumq; debet.
 Ac nescio an minore incommodo mundus hic noster
 sole, animo uidelicet suo cariturus sit, quàm historia, ci-
 uiliam negotiorum ratio. Consensu maiorum nostrorū

N rum

rum celebratum est, Musas ex memoria natas esse. Eo, ni fallor, significatum, ex historia omne artium genus manare. Complector ergo Philosophiæ nomine scientiam naturæ, morum rationes, & exempla. Quibus qui recte imbutus fuerit, ille uiam sibi ad summa munijt. Causas acturus habebit unde diuitem rerum ac amplam orationem condar: Ciuitatem administraturus, unde æqui, boni, iusti formulas petat. Nimirum hæc Philosophiæ commoda Demostheni clarissimo Oratori uisa sunt, quæ tam accurate eam adulescenti cuiusdam commendarit: νόμιζε δὲ reliqua ipsi in Erotico legite. M. Cicero nusquam non dedit Philosophiæ primas, & audistis opinor, quid ille in comparatione Seruij Sulpicij, & Q. Sceuolæ Juriscons. quendam σοφόν Romani cognominarunt, admirati uberem in eo Philosophicatum rerum scientiam. Verum quod ad sacra attinet, plurimum refert quomodo animum cõpares. Nam si quod studiorum genus, sacra profecto potissimum ingenio, usu & cura opus habent. Est enim odor unguentorum domini super humanarum disciplinarum aromata: Duce Spiritu, comite artium nostratum cultu, ad sacra uenire licet. Sicut ad Herculianum Synesius scribit: ἐρρῶμύως εὐθυμῶς διαβίωνς φιλοσοφία χρώμενος ἐς τὸ θεοῦ πολλῆς ἰδέσθαι ἀξιαγάσε. Id si cui non uidetur, cogitet præter cætera & orachalcum à Tytijs in templi Solymi fabricam collatum esse. Itaque cum Theologia partim Hebraica, partim Græca sit, nam Latini riuos illorum bibimus, linguæ externæ discendæ sunt, ne ueluti κατὰ πρόσωπα, cum Theologis agamus. Ibi se splendor uerborum ac proprietas aperiet, & patefcet uelut intra meridia cubilia uerus ille ac genuinus literæ sensus. Proxime cum literam percepimus, sequemur

quemur elenchum rerū. Faceffent iam tot frigide glossu-
lae, concordantiae, discordantiae, & si quæ sunt aliæ in-
genij remore. Atq; cum animos ad fontes cōtulerimus,
Christum sapere incipiemus, mandatum eius lucidum
nobis fiet, & nectare illo beato diuinæ sapientiæ perfun-
demur. At cum in uineis Engaddi cyperum legerimus,
occurreret sponsus saliens super montes, & transiliens su-
per colles, ductos in palatia Eden שמואל בן נחמיה succo
liquido, fragrante, impios animos diffluente inunger,
ac morte osculi dignabitur. Illius membris inserti uiue-
mus, spirabimus, uegetabimur, Sion contemplantēs, &
silentio κρυφισμένω Salem adorantes. Hic cœlestis sa-
pientiæ fructus est. Eam igitur cōpurissime non interpol-
latam nostris argutijs colamus. Id quod cum aliquo-
ties inculcat Paulus, tum in Epistola ad Titum sedulo à
Christiani hominis doctrina exigit, ἀδιαφθορίαν inte-
gritatem, hoc est, ne lubrica sit fides. Deinde σεμνότητά
mundiciem, hoc est, ne alienis literis improbe sacra con-
taminemus. Opinor quod futurum sciebat, si sacris pro-
phana miscerentur, fore, ut simul prophani affectus,
odia, studia factionum, scismata, iurgia, confertim succe-
derent. Proinde qui diuinis initiari uolet, Adam illum
ueterem exuat oportet, ut incorruptibilem Adam in-
duat, hoc est, humanos affectus, ipsumq; callidi serpen-
tis iugum supera uirtute frangat, excutiat, ut in gloria
Domini transformetur in abyssum abyssus. Hoc sanè in
causa erat cur dicerem usu literarum destitutam Eccle-
siam, uetam ac germanam pietatem traditionibus hu-
manis alicubi mutasse. Postquam hominum commen-
ta placere cœperūt, & amore operum nostrorum uicti,
pro manna Beelphegor gustauimus, homines nō ἵκετε
N ij esse

esse cœpimus. Hæc uelim ita dicere uidear, ut sentio. Sentio autem omnino aliud nihil, q̃ quod Euangelicæ ueritati Ecclesię decretis probatur, eritq̃ mihi quod Hebræi dicunt צנה וסדרה אמיתי. Iam ne obscure intelligitis, quantum sit in renascentibus studijs momenti, quantum ad excolendas bonas mentes conducant. Quem non miserescat superioris ætatis, quæ tam clara luce studiorum deserta, in orci tenebras, & nescio quas fæces literarum incidit. Quem non tangat ingens nostri seculi calamitas, quod & uetustis authoribus nostratum incuria orbatum est, deinde quod hi quoque lucri fecissent ex bonis, ni perijissent illi desiderati. Superest igitur, Iuuenes, ut audiatis, quanquã ita se res habeat, & difficilia sint, quæ pulchra sunt, tamen ita uincet industria difficultatem, ut longe minore impendio bona q̃ mala uos sperem affecuturos. Deligunt uobis præceptores uestri quæ ex usu est scire, frivola secerant, atq̃ ij Latina quidem, simul cum Latinis Græca disci, & debent, & facile possunt. Modo succisuias aliquot horas Græcis date, ego saxo studio ac labore meo, ne opera uos uestra frustretur. Statim enim ab initio difficultatem rei Grammaticæ optimorum authorum lectione temperabo, ut quod illic regula, hic exempla doceant. Accedet obiter in authoribus interim quod ad mores, uel rerum secretarum scientiam pertinet: omnia si contuleritis, pulcherrime absoluent orbem studiorũ. Erit enim curæ mihi, ut pro re quæ uidentur diligenter admoneam. Homerũ habemus in manibus, habemus & Pauli Epistolam ad Titum. Hic spectare uobis licebit, quantum sermonis proprietates, ad intelligenda sacrorũ mysteria, conferat: quid item intersit inter interpretes

Grace

Græce doctos, & indoctos. In alijs nota mala pro bonis ducantur, in hoc negotio diutius citra iacturam ineptire non licet. Capeffite ergo sana studia, & quod à Poëta dictū est, animo uoluite: Dimidium facti qui cœpit, habet. Sapere audere, ueteres Latinos colite, Græca amplexamini, sine quibus Latina tractari recte nequeunt. Ea pro omnium literarum usu, ingenium alent mitius, ac elegantius unde quaq; reddent. Paucis annis prodire in lucem, qui uobis & exemplo & stimulo sint: Videor enim uidere mihi tacitus aliquot locis reflorescere Germaniam, planeq; moribus & communi hominum sensu mitescere, & quasi cicurari, quæ Barbaris olim disciplinis effera, nescio quid immane solita est spirare. Proinde locabitur operam, non modo commodo uestro, eoq; ad posteros propagando, sed omnino gloriæ non intermorituræ Principis omnium consensu optimi, qui nihil adserēdis bonis literis habet potius. Equidem quod ad me attinet, nihil nō connitar, ne defuisse uel pientissimi Principis uoluntati, uel studijs uestris optimi Auditores uidear. Atq; hoc me nomine uobis Clarissimi uiri, Academiae Saxonicae Principes, addico ac deuoueo, uestrum erit adulescentiam meam bonis literis consecratam, minime malis artibus imbutam, deniq; in fidem uestram sedulo commendatam, benigne officioseq; tueri ac conseruare.

Dixi.

N iij Necessa

NECESSARIAS ESSE AD OMNE STV
diorum genus Artes Dicendi, Phil.
Mel. Declamatio.

SIMONI GRYNEO SVO PHILIPPVS
Melanchthon S. D.

Su comperimus, eam esse optimarum rerum conditionem, ut uulgo ferè fastidian-
tur. Nam cum literis nihil neq; melius, ne-
que pulchrius habeant humana, tamen
uix paucos, diuino haud dubie beneficio
nuper restitutæ, admiratione sui cepere. Etenim quod
Pindarus optimam rerum aquam, & pulcherrimam
possessionem aurum esse cecinit, næ ille, nisi multitudi-
nis auribus inseruisset, rebus omnibus literas anteculisa-
set. Neque enim quidquam est cuius uel usus latius pa-
teat, uel dignitas harum amplitudinem superet. At ea
est uulgi amentia, ut non aliud perinde contemnat, atq;
elegantiorum literaturam: eamq; cum uiderem hoc po-
tissimum tempore nostris sordere, breui declamatione
laudauì. Institueram equidem pro eo acres merebatur
ἐπίδελφον copiosiores. Sed cum immorari non lice-
ret, malui qualicumq; oratione reuocare in uiam stu-
diosos, q̄ causam literarum, ut Græce dicam, διαγέρε-
σθαι. planeq; accidit, ut cum amphora, iuxta Poetam, in-
stitui cœpisset, currente rota urceus exierit. Verum quid
quid hoc est operis, tibi, mi Simon, propter incredibile
amorē tuum erga meliores disciplinas, dedicare uisum
est, ut uel tuo exemplo nonnullos ad literarū studium
inuitem. Vale. Vitemberge.

Quem

Vemadmodum Hesiodo dolet, nescire mortales, quantum & Malua & Albucum adferre cōmodi rebus humanis queant, tametsi uiles herbæ, ita nos quoque non nunc primū querimus ignorare adulescentes, quantum momenti habeant ad solidam eruditionem parandum dicendi artes, quæ in speciem nihil profitentur eiusmodi, cui uulgus adplaudat, cæterum utilitate facile res humanas omnes uicerint. Neq; enim usq; quidquam est in tota rerum uniuersitate, unde ad mortales ampliora commoda, quàm ex hoc artium genere redeant. Sed cum earum precium iuuentus ignoret, fit, ut plerisq; sordeant, minimeq; digne iudicentur, quibus discendis operam nauent. Præclarum est Philosophum dici: magnificum, Iurisconsultum audire: Theologico nomine, nihil hoc tempore ad uulgus plausibilis est: dicendi artium, tanquam Megarensium, nulla ratio habetur. Propterea uisum est hoc loco ostendere, quæ res maxime nobis earum studium commendare debeant. Atq; hic mihi uel Pericleam uim optarim, dum stultam iuuentutem in uiam reuocare contendo, quæ elegantiorum literaturarum partim errore contemnit, quod ad reliquas disciplinas comparandas inutilem esse censeret, partim inertia fugit. Est enim & literarum, perinde atq; aliarum bonarum rerum ea natura, ut sine summo labore nemini contingant. Notū enim illud est, Difficilia esse, quæ pulchra sunt. Quanquam qui rationem subduxerit, quantulo negotio, quantū lucri faciat, qui commodorum magnitudinem ob oculos posuerit, hunc nullæ res quantumuis duræ, ab harum artium studio deterruerint, quas, nisi cognoris, ne dicti quidem potest, q̄ infelicit

πρόο
à simili.

**Propositi-
tio.**

**Argumen-
tum à defi-
nitione.**

citer reliquas disciplinas tractaturus sis. Proinde æquis animis audite, quæ me rationes adduxerint, cur elegantiorē literaturam rebus humanis plane necessariam esse iudicem. Primum, nemo tam uecors est, qui non uideat nobis certa quadam loquendi ratione opus esse, qua dilucide explicemus animorum nostrorum sensa, quacumq; de re uel publice uel priuatim agendum est. Fortasse ridiculum fuerit hic disputare, q̃ necessarius homini sermo sit. Nam qui literas contemnunt, neutiquā uideri uolunt homini sermonem adimere, sed orationis cultum adspernantur. Proinde quantum referat, certam loquendi rationē teneri, paucis indicabimus. Nam qui recte rem æstimare uolet, is intelliget, non ita multū interesse, mutus sis plane, an artem ad dicendū non adhibeas. Neq; enim fieri potest, ut quæ sentis, sic exponas ut intelligi queant, nisi arte loquendi facultatem & pares & confirmes. Vsu enim compererunt prudentes uiri, nihil esse difficilius, q̃ dilucide ac perspicue de re quampiam dicere. Primum enim nisi uim pondusq; uerborum dicendo tueare, orationem tuam qui adsequetur auditor? Nam cum usu, uelut numi, uocabula probentur, receptis utendum est, quæ, quia eloquentes homines, quasi per manus posteris tradidere, obscuritate nascant. Superiore seculo, cum sua quisq; uerba cuderet, & peregrina Latinis misceretur, eiusmodi conflata est oratio, quæ ne ab illius quidē ætatis hominibus intelligi potuit. Tantum abest, ut posteritas adsequatur. Quis enim Scotum, aut huius farinæ alium scriptorē hoc tēpore intelligat? Deinde uix exercitatissimi præstiterint, nec ubi structuram orationis ac phrasin uiolent: quæ si uitiata fuerit, necesse est orationē obscuriorem reddi. At hic q̃ multa

multa efferunt improprie etiam eruditi? Quoties absurdis ac ineptis metaphoris sermonem obscurant? Quis enim Apuleium, & huius sumias ferat? Sed recte Apuleius, qui cum asinum representaret, rudere quàm loqui maluit. Postremo, ut uerba phrasinque satis noris, difficilimum tamen est, suo quaque loco distribuere, alia deprimere, alia attollere, quædam breuiter adstringere, alias euagari liberius, quædam dissimulare ac tegere, alia promere, ut tanquam inter umbras lumina extent ac emineant. Est enim eloquentia omnino amplius quiddam, quam tumultuaria uerborum congeries. Verum uideo errore labi iuuentutem, quæ cū nesciat eloquentiæ cum uim tum naturam, nō arbitratur precium aliquod operæ fore, cur eam sibi maiore studio contentioneque parer, & laudari à nobis professorculis putat uulgari more, quemadmodum sua ungenta solent Pharmacopolæ: nec optimorum prudentissimorumque hominū auctoritate commonetur, qui ad illius studium una uoce adulescentes & communi classico inuitant. Miseram hominum conditionem, quando, ut quæque res optima est, ita longissime à conspectu nostro recessit, minimeque agnoscitur. Nec dubitarim ego, quin si oculis cerni posset eloquentiæ dignitas, mirabiles, ut ille ait, amores sui exciteret. Sed cum casu iuuentus, non ratione uiuat, temerario quodam impetu ad ea delabitur, quæ uulgo maxime celebrantur. Quare si quis est non imprudens rerū æstimator, is apud se expendat, primum nihil esse, cuius usus latius pateat, quàm sermonis commoda. Omnis hominum societas, ratio uitæ instituendæ publice ac priuatim, conquirendorumque omnium quibus uitā tuemur, denique commercia omnia sermone cōtinentur. Deinde

O per suas

Excursus.

persuadeat sibi neminem adposite ac dilucide de ulla re dicturū esse, nisi qui arte quadam, imitationeq; optimorum & magna cura orationem ea lingua qua publice utimur, formarit. Quod ubi animaduernerit, haud dubie nihil prius, nihil antiquius habebit discendis loquendi artibus. Siue enim consilio alij iuuandi sunt, siue docendi, siue tuendum est dogma aliquod, siue de iure, æquo ac bono differendum est, nihilo plus efficias, q̃ in scænis mutæ personæ solent, nisi arte elaboratam orationem attuleris, quæ res obscuras tanquam in lumine collocet. Non ignoro esse, qui elegantiam à recte loquendi ratione separant, nec referre putant, modo rem indicent, qualicunq; oratione utantur. Qui si rem propius inspexissent, neutiquam adsciticiū & superuacaneum ab eloquentiæ professoribus fucum requiri iudicaret. Ipsa orationis puritas, natiaq; facies elegantia est, quam nisi tueare, non modo non uenuste aut inquitate, sed improprie, obscure, ac inepte dixeris. Et quem admodum in fingendis corporibus ea demum elegantia est, ubi iusta proportionemembra omnia inter se cōsentiunt, si quid secus facias, monstrosū erit, ita cū germanam orationis speciem noua compositione deformaueris, monstrosam plane ac ineptam facies. Picus in Epistola qua barbaris Philosophiæ scriptoribus patrocinatur, ludens, credo in *αλόφω* argumento, & elegantiam à recte dicendi ratione separat, & explicati res qualicunq; oratione posse censet. Huic equidem nihil succenseo, qui barbariem non magis ex animi sententia tuetur, q̃ febriū Fauorinus laudabat. Hoc miror, esse quibus tam friuolæ argutiæ serio persuaserint, nihil referre, quomodo loquamur. An uero recte corpus imitatur

bitur pictor, si nulla ratione penicillum regat, si temere feratur manus, nec ducantur arte lineæ: Ad eum modum nec animi tui sententiā alijs ob oculos posueris, ni proprijs & illustribus uerbis apta uocum compositione, iusto sententiarum ordine utare. Nam perinde atq; corpora coloribus, animi sententiā oratione repræsentamus. Quare necesse est dicendo certam aliquam imaginem arte concipi, quæ discernat inter se tanquam uultus sententiarum. Flagitium est, si quis uia ignaro deuiam semitam monstret: At qui recte dicendi cura uacant, quoties lectorem à uia abducunt: quoties unius uerbi abusu ludificantur: Non semel imposuere in Philosophia, in sacris literis solœcismi nostris interpretibus. Quis enim omnium Pauli sententiā in Corinthijs adsecutus est, ubi Grilli isti elegantiae contemptores, uerterunt: Ex multis facierum personis &c. Quæ Augustinum tempestas aufert, quo minus propositum teneat, in enarrando eo quod est apud Ioannem τὴν ἀρχὴν ὁ καὶ λαλῶν ὑμῖν: Hoc genus extant innumera passim, ubi mediocriter etiam eruditos barbarismi fefellerunt. Adeo non quouis orationis genere lectori satisfeceris, sed cura studioq; paranda facultas est, qua animi tui sententiā perspicue aliorum oculis subijcere possis, omniaq; commode quæ res poscit, eloqui: id est enim eleganter dicere. Quin igitur helleborum propinamus ijs, qui uenustatē orationis fastidiunt, adeo à communi hominum sensu alienis, ut ne quidem, quid loqui sit, intelligant. Peperit elegantiam necessitas, quod & barbara omnia incerta sunt, & quæ oratorijs ornamentis illustrata sunt percipiuntur. Nam in hūc usum adhiberi schemata Fabius scripsit, neq; unquam ueram speciem ab utilitate recte

O ij diuidi

diuidi sentit. In sacris libris, ut interim prophanos omit-
tam, quid queso desideras Rhetoricorum Schematum?
At his opinor non usuri erant Prophetæ, si nihil ad rem
facere iudicassent. Videris qua ratione uobis eloquen-
tiæ studia commendem, quod nec exponere, quæ uolu-
mus ipsi, nec quæ à maioribus recte scripta extant, intel-
ligere possimus, nisi certam dicendi normam perdidis-
cerimus. Equidem non uideo quomodo alijs hominũ
uice futuri sint, qui nec quæ sentiunt, explicare, nec quod
recte dicitur, adsequi queunt. Quare ut nulla sit elo-
quentiæ dignitas, nulla gratia, tamen ea uis est, ut non
igni, non aere, ut aiunt, non aqua pluribus in locis utamur.
Quomodo enim consistent res humanæ, si legum
sacratum & prophanarum patrocinium eloquentia de-
ferat, si nec publicis, nec priuatis consilijs oratio quæ in-
telligi possit, adhibeatur, si res gestæ nullis literis ad po-
steros transmitti queant? Ecquod uestigium humanita-
tis in tali Republica reliquũ fuerit? Porro ab hac quan-
tulum distabat ætas superior: quum sacrorum librorũ
sermonem prope nemo iam intelligeret, quotidieq; stul-
torum Sophistarũ arbitrio fingerentur, ac refingerentur
sacræ leges. Res gestæ illorum temporum æternis obrutæ
tenebris iacent, nemo enim erat, qui eis literarũ lumen
adhibere posset. Disciplinæ omnes dicendi genere sic
obscuratæ sunt, ut ne Doctores quidem ipsi, quid profite-
rentur satis compertum haberent. Digladiabantur in-
ter se de figuris sermonis Philosophi, tanquam in tene-
bris Andabatæ, nec quisquam à domesticis suis plane in-
telligebatur. Recte ille ἀνάχαρσις παρ' ἀθηναίοις σολο-
κίστις, ἀθυναίως, πρὸς σκύνθαις. At isti domi suæ ἐσολοίκι-
ζον, suamq; singuli dialecton mira libertate cōminisce-
bantur

bantur. Iures eis uoluptati fuisse, non aliter atq; Heraclito illi, cæteris mortalibus tenebras offundere. Iam cū minime obscurū sit, quanti nobis eloquentiæ contemptus constiterit, cur barbariem non abominamur tanq; nocentissimam pestem? cur nō magno consensu è scholis exhibamus? cur ipsi nobis tantisper inuidemus eloquentiam, qua nihil melius, nihil amplius in terris hic sol uidit? Hactenus docuimus, quæ cogat necessitas certam dicendi rationem sectari ac tueri, quæ si quem parū mouet, ei uero multo iustius asini auriculas Dī addiderint, q̃ Midæ. Accedit huc non contemnendus studiorum eloquentiæ fructus, q̃ earū artium usu, quibus eloquentia continetur, excitantur, erudiunturq; ingenia, ut res humanas omnes prudentius dispiciāt, neq; propius umbra corpus adsectatur, quā eloquentiam comitatur prudentia. Derebus humanis adhuc loquor, de sacris postea. Videbant inter se maiores nostri hæc duo: bene dicendi scientiam, & animi iudicium natura coherere: quare & non inepti quidam orationem esse dixerunt, explicatam animi rationem. Et Homerus Poeta iisdem eloquentiam ac prudentiam tribuit. Mitto iam alios, Vlyssi, cuius orationem hybernis niuib; comparat, utrunq; uno uersiculo adscribit, cum inquit:

σοί δ' ἐνὶ μὲν μορφῇ ἐπέων, ἐνὶ δὲ φρένις ἐδλαί.

Nec tempero mihi, quo minus recenseam & Latine ab erudito quodam expressum:

Mente uales, iuncta est facundis gratia dictis.

O diuinam sententiam, multoq; digniorē, quæ iuuenilibus pectoribus solícite inseratur, q̃ Delphica aliquot scita. Quid enim spectabat aliud optimus senex, quā sic inter se copulatas esse prudentiam ac eloquentiam,

O iij ut diuelli

Argumen
tum à fru
ctu.

ut diuelli nulla ratione possint. Atque utinam sibi omnes adulescentes hunc uersiculum propositum putent, quorum sum tanquam ad scopum omnia studia sua, rationesque dirigant, sentiantque sibi omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in his artibus parandis figendam esse: quarum Homerus haud dubie ob eam causam mentionem fecit, quod uideri omnium rerum humanarum, ut sunt, & pulcherrimas & maxime utiles uoluit. Quid in consilio fuisse censeatis ueteribus Latinis, cur dicendi artes humanitatem adpellauerint? Iudicabant illi nimirum harum disciplinarum studio non linguam tantum expoliri, sed & feritatem, barbariemque ingeniorum corrigi. Nam cultu perinde ac plerique syluestrem indolem exuunt, mansuescunt ingenia, cicuranturque.

Lectio.

Duæ sunt autem causæ, cur recte dicendi studio animi iudicium acuatur. Prior est, quod qui ijs artibus operam dant, ad eiusmodi scriptorum exempla se comparant, necesse est, qui in maximis rebus gerendis, ac tractandis uersati, summam prudentiam usu consecuti sunt, quorum commercio fit, ut non nihil iudicii contrahant lectores, & tanquam qui in sole ambulant, colorantur. Solet enim iuuenilibus ingenijs exemplar aliquod recte dicendi, sentiendique proponi, unde & uerborum uim, & orationis structuram, & explicandi figuras discant. Nam & dicendi rationem, perinde ac ceteras artes imitatio adiuuat. Neque enim uetis simile est pingendi arti tantum ab Apelle uenustatis, gratiaque adijci potuisse, nisi fingendorum lineamentorum rationem multo ante ostendissent ij, qui primum, *μονογράμματα*, deinde *κατάγραφα* pinxerunt. Sic & ex optimis scriptoribus

ribus concipienda est certa quædam & dicendi & iudicandi ratio *ἡγεῖα ἰσότης*, quam sequaris, quacumq; de re differendum fuerit. Proinde qui disertos scriptores in manibus habent, secum expendant, quid in quouis potissimum mirari, laudare, imitariq; deceat. Primi omnium sunt, ad quos cognoscendos inuitatur iuuentus, Poetæ ac Historici: quos qui uoluptatis tantum causa, perinde atq; in conuiujs Cytharistrias, accersunt, ne illi summorum hominum æstimationem grauitè ledunt. Nam & prodesse illi uoluere, & bonas mentes optima potissimū delectant. Est ita ab illis & dicendi forma petenda, & obseruandum quid de cōmunibus rebus ferè iudicauerint. Sæpe ridere soleo Græcorū Grammaticorum uulgus, qui ad Physiologian totum Homeri carmē referunt, mireq; sibi placent, cum noua metamorphosi belli nugatores ex Ioue æthera, ex Iunone aerem faciūt, quæ ne per febrim quidem, unquam somniaturus erat Homerus. Quanto satius fuerat ea ostendi, quæ ille lectoribus proprie admirationi esse uoluit: proprietatem ac lucem in explicando, carminis *δικονομία*, cū uaria consilia, uarios casus miro ordine recenser, cū aptas occasiones nouis euentibus accōmodat, quanta decori seruādi cura, quāta sit item uerborū ac figurarū copia, uarietasq; ijs locis, in quibus detineri lectore uolebat. Vides q̄ minime frigida sit aut ieiuna seditionis descriptio, in secundo Iliados. Nā & motus eius occasionē, & ipsam uulgi furorē, seditiosas quorundā conciones, qui multitudini frigidam, quod aiunt, suffundebant, & Therstiq; mores, morumq; argumentū, formā, duas itē grauissimas eorū orationes, qui multitudinis animos sedabant, in quibus uehemētior est Vlyssæa, lenior Nestorea. Bone Deus, q̄ perspicue

De Ho
mero.

perspicue, quàm grauitertactat: nec recte dicendi archetypum facile usquam reperias hoc loco absolutiorem, cuius elegantiam uirtutesq; omnes is demum propius cernet, qui imitari & exprimere stylo conabitur. Caue enim putes Homerum temere à M. Cicerone planè Oratorem uocari, aut inconsulte scripsisse Fabium, excellere hunc Poetam Oratorijs omnibus uirtutibus. Iam quæ scena res humanas uerius repræsentauit, quàm Homeri carmen, ut fieri nequeat, quin obiter & rerum admiratione tangamur, quū dictionem consideramus. Offertunt sese ultro spectanda morum exempla, Principum uulgiq; adfectus, uaria rerum gestarum consilia: quibus nisi erudiri animos Arcesilaus sensisset, nunquam amasium suum Homerum uocasset. Mihi quidem omnium quæ hominum ingenia peperere, nullum prudentius Homérico scriptum extare uidetur. Nec dubitari adfirmare, quod Horatius censuit, Homerum, quid rectum, quid utile sit, melius Chrysippo & Crantore docere. Quæso qui potuit Regum temeritas festiuus notari, quæcum fingit somnio commotum Agamemnonem, uniuersum exercitum Græcum in discrimen adducere: Constat enim quàm ob friuolas causas nonnunquā omnia misceant Principes. Quid in Achillis clypeo: nonne rerum elementa, & clarissima sydera, præterea horum positus etiā ac meatus graphice descripsit, unde postea & Philosophi dimetiendi cœli rationē accepere: Nam & eodem loco circumagi Arcton inquit, nec unquam occidere, & eregione illi oppositum esse Orionem: qua sententia bonam Astronomiæ partem complexus est. Quid, quod ibidem & pacis cōmoda & belli ærumnas inter se confert, cum duas urbes, alteram pace florentē, alteram

Syderum
nomenclatura
apud
Homerum

alteram bello uastatam depingit : quo magis inuisum, opinor, bellum rem perniciosissimam, optimo cuiq; fa- ceret. In pacata urbe nuptijs locus est, exercentur iudi- cia, aguntur causę, admirationi sunt Oratores. In altera iugulantur liberi, silent leges, mutum est forum, postre- mo miseranda est omnium ciuiliū rerū uastitas. Quid cedo potuit hoc cōmento excogitari prudentius? Neq; enim plures Homeri locos hic attingere uisum est. Tan- tum hos indicaui, ut studiosis adulescentibus fidem fa- cerem, bonorum scriptorum cognitione nō os tantum ac linguam, sed pectus etiam formari. Id opinor in con- silio quondam Græcis fuit, cur Homerum familiaris. notum esse suis hominibus uoluerint. Solon enim & Pisistratus lege constituerunt, ut illius carmen ordine di- gereretur. Nam aureo illo seculo adhuc suarū partium Principes esse sentiebant, præstare, ne quod utile scri- ptum intercideret. Nunc regium nihil est, nisi idem sit *ἄμσσορ*. Mox institutum est, ut à Rhapsodis seu Home- rists, publice in theatris decantaretur Homericum poe- ma, ut diuino carmine iuuenum aures assiduo persona- rent, essetq; semper in promptu recte dicendi, iudican- diq; regula. Fœlicissime cum Homero certauit ex Lati- nis Vergilius, planeq; par, nisi fallor, utriq; laus, siue di- ctionem spectes, siue sententiarum grauitatem, debe- tur. Quid Tragici, quàm multis exemplis tyrannorum mores & fata proposuere? Quid comœdia, nisi priuatę uitę speculum? In uniuersum quid præstare studiosis poetica possit, indicaui Fabius. Ego figurarum copiam præcipue nostrę orationi suppeditare uideo, uarietateq; rerum animos tum erudire, tum delectare.

Historia iudicium formari, dicendiq; facultatem au- De Historia,
P geri

geri Demosthenes censuit, cū Thucydidem adeo familiarem sibi fecit, ut octies etiam descripserit. Amauit & Xenophontem Cicero. Et cū uniuersa historia πολιτεία quaedam sit, uarias constituendarū rerum publicarū formas adumbrat. Nam ut hic nihil aliud dicam, quid admirabilius est τῶν πολιτευῶν collatione apud Herodotum, ubi Persarum Satrapę alij δυναστῆς, alij ὀλιγαρχίας, alij μοναρχίας probant? Quo loco uides grauissimum scriptorem morbos omnes, uitiaq; ciuitatum, uelut in tabula depinxisse. Verum nemo tam imprudens est, qui nō hoc consilio animaduertit conscriptas esse historias, ut omnium humanarum officiorum exempla tanquam in illustri posita loco cernerentur. Quæ si nihil ad erudiendos excitandosq; mortalium animos conducunt, quid fuit, cur Scipio senserit se clarorum uirorum imagines intuentem, ad uirtutem accendi? Oratores cum Respublicas administrarint, & in iudicijs uersati, de iure, æquo ac bono tam multa differuerint, consentaneum est, pleraq; utiliter monere. Quis enim Philosophię moralis locus est, quē nō attigerint Demosthenes ac Cicero? Optimā πολιτείαν, nemo Philosophorum sic ἐξωγράφησε, ac illi in actionibus suis, cum in improbos ac seditiosos ciues, tanquā ferrum, stylum stringunt, cum aduersus hostilem uim Respublicas consilio muniunt. Quid de pace popularius ueriusq; excogitari potuit, quā quod in ea oratione qua legem agrariam dissuadet, Cicero dixit? Quid ciuilius ea legum predicatione, quā ex Demosthenica oratione κατὰ ἀριστογένητον? Jurisconsulti in suos commentarios transtulere? Sed quorsum attinet hic prolixius scriptorum ἐγκώμιον texere? Quin ipsi periculū facite, quid ex classicis quisq; præster

præstet, quanta perspicuitate gratiaque omnia explicet,
 que prudenter omnia colligat, que ad institutum pertinent.
 Nisi enim ad horum imitationem te componas, pro-
 fus desperanda est recte dicendi iudicandi-
 que facultas. Superest, ut iudicemus & alteram causam, cur eloquen-
 tiæ studiis iudicium acui statuerimus. Id uero fit, quod
 bene dicendi cura per se uegetiorem animum reddit,
 ut quid in quaque re maxime conueniat, aut prosit, rectius
 perspiciat. Nam ut corporum robur exercitio confirma-
 ri uidemus, ita fieri nequit, quin hebescant eorum animi,
 qui nullo ingenioso labore excitantur. Nemini dubium
 est, quin multum conducatur bonorum scriptorum lectio:
 Verum nisi ad illam scribendi dicendi-
 que consuetudo ac-
 cesserit, neque perspicere satis acute poteris illorum senten-
 tias ac uirtutes, neque animo certam iudicandi commen-
 tandi-
 que regulam concipere. Propterea ad comparandam
 tum loquendi, tum iudicandi facultatem, nihil perius
 de necessarium est, atque styli exercitium. Quid enim aliud
 uolebat Afranius, cum fingeret usu patre sapientiam pro-
 gnatam esse, quam assiduo dicendi commentandi-
 que stu-
 dio animum expergefieri ac erudiri? Reliquit in eam sen-
 tentiam, dignam memoriam posteritatis uocem Ana-
 xagoras, τὴν χεῖρα, σοφίας αἰτίαν εἶναι, quod uidebat ar-
 tes omnes usu comparari, ocioque ingenia ferè sterile-
 re. Nam ut mechanicas artes experiundo discimus, neque
 quisquam tam demens est, qui se mox Apellen fore con-
 fidat, ubi penicillum primum in manus acceperit, ita mul-
 to usu assuefacienda mens est, ut sese acius in omnia in-
 tendat. Itaque tantum stylo tribuit Marcus Cicero, ut opti-
 mum & præstantissimum dicendi effectorem ac magis-
 trum esse scripserit, solitusque sit per ocium, alias è Græcis

Exercitia
 styli.

Stylus opti-
 mus dicendi
 effector.

P ij Latina

Obiurgatio.

Latina facere, aliàs noua cudere, aliàs declamare, qua industria & ingenij uim ac uigorem tuebatur & locupletabat facundiam. Sic enim de se ipse in Bruto, ne quid temere comminisci uidear: Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud quod erat, augere quantumcūq; erat. Demosthenes aliquandiu meditandæ orationis causa se in specum quendam abdidit, feruntq; pertinacissime fraudato genio lucubrare solitum. Estq; Plutarchus auctor, lucernis noctu usum esse adsiduis, donec quinquagesimum annum attigit. Didicerunt enim usu prudentissimi homines, quàm non uulgaris artificis sit, dilucide apteq; dicere. At ex nostris iuuenibus quotusquisq; uel perpetuo decennio unum aliquem uersiculum scribere instituit: Pleriq; compendiariam uiam ad consequendam eruditionem esse censent, si q; plurima audierint aut legerint. Itaq; alij totos dies sursum ac deorsum currunt, scholas omnes perreptant, præceptores passim audiunt, miranturq; non intellectos, dictata excipiunt, uncialibus literis elenchos commentatorum notant, minio illustant. In precio sunt interpretes, qui q; plurima dictando tempus extrahunt, nec quisquam semisse præceptorem emerit, qui ab hac consuetudine uel transuersum unguem discesserit. Rursum alij domo nusquã pedem proferunt, librisq; se tanquam pistrino cuidam addicunt, chartas uoluunt ac reuoluunt, beatos se putant, ubi quotidie magnum numerum chartarum percurrerint. An non utriq; miseri uidentur, cum tanto labore, tantaq; ualetudinis iactura desipere tantũ discant. Primum enim nisi stylo excitetur animus, per sese hebescit: deinde cum immodica se uel auscultatione, uel lectione

atione obruunt, ingeniorum aciem, si qua contigit, obtundunt. Iam & iudicii inopia fit, ut ferè pessima quæq; cupidissime audiant, ac legant, ne non multa peruagentur. Quos si quis ceu domû reuocatos interroget, quid hac discendi ratione sequantur, quis finis, quæ meta animo proposita sit, intelliger non aliter ac mente captos, quid agant nescire. Nec enim uel sententias, uel sermonem scriptorum obseruant, cum imitandi cura uacent. Tantum oculis auribusq; negotium faciunt, animus interim Epimenideum quendam somnû dormit: & cû nullum certum exemplar exprimere studeant, fit, ut & dicendi & iudicandi ratio deprauetur. Gratulatur sibi Demosthenes apud Athenienses dicturus, q̃ ipsi per se se quæ optima sint cernant. At nos styli exercitium prædicamus his, qui nunquam periculum rei fecerunt, nec commodorum, quæ secum hæc exercitatio adfert, uim amplitudinemq; uel per transennam uiderunt, quo magis metuo, ne parum fidei habeat oratio nostra, cum stylo tantum tribuimus. Verû si quis est nō plane iniquus Musis, is apud se expendat, quæ ueteribus docēdi, discendiq; ratio fuerit, qua disciplinæ omnes nō tantû illustrat, sed etiā auctæ sunt. Pauci in ludis literarijs authores, sed hi optimi proponebātur, quos imitaretur iuuentus. Et quemadmodum de re rustica præceptû est, ne maior fundus sit, q̃ qui coli probe possit, ait enim Vergilius:

Laudato ingentia rura,

Exiguam colito. sic illi cum uiderent nec perdisci, nec exprimi posse multos sceleriter, turbæq; scriptorum confundi potius, q̃ erudiri iuuenilia ingenia, pauciores admittebāt, quos sibi studiosi q̃ familiarissimos facerent. Declamabatur item adsiduo, scribebant alijs

P iij uersus,

uersus, alij solutam orationem. Et quia inter se bene dicendi studio certabant, cura sollicitudoq; iudicium acuebat. Quo instituto, cum nullum iucundius erat spectaculum, tum nihil priuatim aut publice utilius fieri potuit. Nam ex huiusmodi ludis prodire clarissimi superioribus seculis homines, Græci ac Latini, pleriq; etiam Christiani: quos si imitari studerent nostri, bone Deus, quanto res humanæ magis florent, & sacræ literæ feliciter tractarentur. Porro cum ueteres tantum operæ in exercendo stylo posuerint, cū nec eruditio, nec eloquentia mediocris citra hoc studium parari queat, cum intelligi non possint, quæ ab alijs prudenter scripta sunt, nisi ipsi styli usu ingenia excitemus: Sinite quæso à uobis impetrari, ut stylo nonnunquam uestras uires experiamini. Rem postulo non perinde difficilem, atq; salutarē, neq; enim aliunde studijs uestris amplior accessio fiet. Ludes autem & uersiculos, & solutam orationem: uideo enim putidiuscule dicere, quotquot poetice nō attigerunt, planeq; humi repere, nec uerborū pondus, aut ullam figurarum uim tenere. Iam cum asperas confragosasq; compositiones multo sit facillimum in uersibus deprehendere, sit, ut qui carmen condunt, de solute orationis numeris rectius iudicent. Et haud scio an deliteris omnibus actum sit, ubi poetice fastidiri cœperit. Fit enim ut ornatus splendorq; uerborum nullo in precio sit, minore cura scribatur, oscitantius legantur omnia, rerum inquirendarum studium frigeat. Quare & Romanis temporibus poeticæ contemptum incredibilis inscitia rerum omnium, infantiaq; secuta est. Et nuper adeo cum nostri homines uersiculos facere cœpissent, cum literis melioribus in gratiam rediere. Nec uideo ego conseruari

seruari posse quicquid illud est elegantiae, quod hoc seculo refluuit, nisi exercendo stylo carmen iuuentus mediteretur. Sensit & M. Cicero facundiam uersibus scribendis ali, eamque ob causam & saepe scripsisse carmen, & Poetarum perstudiosum fuisse constat. Vidit posteritas pleraque eius epigrammata, extantque hodie loci aliquot illustrium Poetarum ab ipso Latinis uersibus luculentissime expositi. Plinius Orator æditis etiam poematis testatur hoc studio, dicendi uim adiuuari. Proinde qui discendo bonas horas bene collocare uolent, ueterum exemplum imitentur, styloque, ut Quintilianus ait, fideli & facundia parent, & iudicium acuant. Vehementer enim falluntur, si quid sine hac exercitatione promoturos se in literis sperant. Mare uitem citius ferat, quam eruditionem, aut dicendi facultatem consequatur is, qui tanquam Mandragora sopitus, nunquam incalescit ut ingenium commentando expergefariat. Exposui quæ merationes ad artium dicendi studium inuitent, nempe, quod & certa dicendi ratio obseruanda sit, & harum artium usu studiosis non nihil iudicij accedat. Quæ si quis ad se nihil pertinere sentit, is haud dubie ab omni humanitate longissime abest. Contra boni, ubi commodorum uim, quæ ad nos à sermone redeunt, cõtemplati fuerint, animaduertentque & certa ratione dicendi opus esse, & his artibus ingenia cultiora reddi, uelis, ut aiunt, ac remis ad hæc studia properabunt. Verum sunt non parum multi præsertim hoc tempore, qui bonorum cursum morantur, hi ad Theologicarum literarum tractationem negant dicendi artium scientiam conducere: cepitque hic error, ceu contagione quadam late uagatus, plurimos, qui ne non ualde theologicari uideantur, humaniores disciplinas omnes cõtemnunt.

Ego

Epilogus.

Confutatio.

Ego uero serio illos theologicari optarim, eaq; prestare, quæ Christianam mentem decent. Nunc uideo Theologicum nomen ignauia tantum prætexi, cæterum nihil minus esse, quàm quod profitentur. Nam dum piget elegantiam discere, seq; difficilimis scriptoribus euoluendis, exercendoq; stylo macerare, neq; enim ullarum literarum cognitio line acri studio contingit, si quando domum bene poti rediere, conciunculam aliquam legunt, inde ubi decerpserint, quæ ad stomachum faciunt, passim in conuiujs, nam ibi potissimum sapiunt, declamant: & quia uulgius adplaudit, iam uero sibi tantum non absolute Theologi uidentur, cum de grauissimis rebus obscæni homines, impuro ore, nulla religione disputent. Et cum uetet Paulus καπηλεύει λόγον θεῶ, nemo impudentius cauponatur uerbū Dei, quàm hi, qui cum nec moribus, nec eruditione bonis se probare possint, uulgi fauorem, impia sacrarum literarum tractatione emerentur. Quid multa & uideas eos adspernari literas nostras, quibus res bonæ honestæq; omnes, quibus pietas, quibus mores publici, imò quibus Christus ipse fabula est. In quos, si bene constitutā haberemus Rempublicam, nō nos oratione, sed ui Magistratus animaduerneret. Quam enim crucem non merentur hi, qui ut præterea nihil peccent, exemplo suo iuuentutem à literis auocant: Quæ nisi discantur, posteritatem sumus habituri nihilo saniores superioribus seculis, cum literarū imperitia res omnes humanas ac diuinas labefactasset. Quin igitur sic cogitamus, olim cum grauissime succenseret Ecclesiæ Deus, ereptas esse literas, secuta est & sacrarum inscitia. Nam cum nostris uerbis loqui Deus uoluerit, de sermone diuino inepte iudicauerint imperiti artium

giam dicendi. Porro quæ illis temporibus cæcitas men-
tes hominum tenebat: Christum quotusquisq; norat?
Imò chartæ iam obsoleuerant, quibus continebantur sac-
ra. Articulus Parisij condebant, quos interim mun-
dus, tanquam diuinas leges adorabat: piū nihil erat,
nisi quod illi somniaffent. Et belli homines, cum literas
nullas tenerent unde sapere discerent, fatuam illam so-
phisticen pepererunt, cœperuntq; rixari de commentis
cuius uerborum compositionibus, ne non rhetoricaten-
tur, quid intersit inter hæc, Papam uidi, & uidi Papam.
Extatq; hodie articulus Parisiensis, Ego currit, male La-
tine dici, hæreticum esse, quisquis dissenserit. Satin' ui-
dentur ultæ contumeliam literæ neglectæ: Quis enim
tredat cerebrum fuisse talium nugarum auctoribus?
Hæc uero calamitas magna ex parte literarum inscitie
imputanda est, non enim patebant sacra, tanquam in-
terclusa uirgultis ac frondibus, unde mentis recte eru-
diendæ ratio peteretur, negligebantur & disertis scripto-
res, qui monerent humana. Quanto tolerabilius fuerat
pestilente aut annonæ caritate plecti Ecclesiam, q̃ tanta
amentia: Planeq; mihi persuadeo, certum esse diuinæ
itæ exemplum, si quando mundo literæ eripiuntur.
Nam reliquis pœnis p̃ij quoq; non raro mulctantur. At
literarum inscitiam publica comitatur impietas. Nuper
uero cum respicere afflictos iterum cœpisset optimus
Pater, essetq; redditurus nobis Euangelium, pro sua li-
beralitate & literas restituit, quibus Euangelij tractatio
adiuaretur. Nec magis nouum uideri debet donum
linguarum Apostolis collatum, quàm quod hæ à tanto
squalore receptæ, ex tenebris plus quàm tartareis in lu-
cem reuocatæ sunt. Nec in obscuro est, bonis quibusdam

Q uiris

viris auxilio fuisse literarum scientiam, in Theologia re-
 stituenda. Primum itaq; ingratitude fuerit, cœleste do-
 num adspernati, deinde cum beneficio literarum resti-
 tuta sint sacra, impij simus, si nullam harum rationē ha-
 beamus, sine quibus stare res Theologica non potest.
 Et ut paucis exponam, quid iudicem ad sacrarum lite-
 rarum tractationem conferre linguarum scientiam, nō
 sum in eo errore, ut humani ingenij industria sacra pe-
 nerrati statuam. Sunt in sacris, quę nisi monstrante Deo
 nemo unquam cernat: nec innotescit nobis Christus,
 nisi doceat Spiritus sanctus. Sic enim Christus ipse in-
 quit, à spiritu se *ῥωσφωδῆναι*. Verum præter prophetiam,
 vis uerborum cognoscenda est, in quibus tanquam in
 sacratio quodam, diuina mysteria recōdita sunt. Quid
 enim si non intellecta uerba magico more pronūcies?
 nonne surdo fabulam? At de sermone iudicare nemo
 recte poterit, nisi qui recte discendi rationem perdidi-
 cerit. Quid enim magis procliue est, quā uerbo ali-
 quo aut schemate falli? Nuper quidam ex Magistris no-
 stris, cū enarraret ea quę de Melchisedec in Genesi pro-
 dita sunt: Rex Salem panem ac uinum obtulit. non
 animaduertens, Salem loci nomen esse, multa de con-
 dimenti ui ac natura differuit: Imposuit enim bono ui-
 ro uocum affinitas. Nam oscitantius omnia legunt, qui
 ingenium dicendi artibus non exercuere. Deceperunt
 & etuditos figure, adeo nulla exercitatio dicendi ac scri-
 bendi satis cautos facit. Interrogabat me pridem do-
 ctus quispiam homo, ecquid sibi uellet Paulus cum in-
 quit in Epistola ad Timotheum: Saluatur mulier per fi-
 liorum generationem, si in fide permanserint. (nam
 Græci plurali numero uerbum extulere) Ego cum non
 habetum

haberem quod apte responderi uideretur, commentarios consulo. Ecce uobis Chrysostomum quàm belle nugatur cum uerbum *μὲν* ad sobolem refert. Quod quàm non conueniat sententiæ Paulinæ, facile est iudicare. Nec uidet senex ille Synthesin esse Grammaticam, cum uniuersum sexum plurali uerbo complectitur. Similia horum exempla non rara suppeditabit quotidianus scriptorum usus. Postremo quàm aliam ob causam Sophistæ sacris libris ablegatis, nouum Theologiæ genus reperere, quàm quod illorum sermonem, & differendi rationem non adsequebantur? Quorum exemplum, si quem à barbarie non deterret, is sustuario, non oratione castigandus est: nam si perrexerit inuentus bonas literas continere, haud dubie futurum est, optimis neglectis, ut rursus sacræ bonæq; res omnes pessum eant. Fallitur enim quisquis uerbis tantum, non etiam mente barbaros fuisse Theologastros istos censeret. Iam si quando Ecclesiasticum dogma tuendum fuerit, quid quæso præstabit is, qui quid sentiat, explicare non potest? An confusaneam aliquam ac Stoicam orationem adferet, in qua de uerborum interpunctione rixetur? Ab hoc auditor cum expectarit perspicuam sacri dogmatis tractationem, perinde ac hians coruus discedet, diu frustra molestis distinctionibus fatigatus. Itaq; quos pietas tenet studium, ij uel Christo, uel publicæ necessitati Ecclesiæ hoc præstent officij, ut recte loqui discant. Vocat huc etiam Paulus, cum in Corinthijs linguarum studium probat, cuius autoritas merito apud uos ualere debet, quibus in ore tam multus est. Indicaui paucis quid ad literarum prophanarum ac sacrarum tractationem conducat recte dicendi scientia. Nunc uestrum est cum

Peroratio.

Q ij elegans

elegantiore literatura in gratiam redire, eamq; cupide amplecti. Video plerosq; intempestive properare ad grauiore, ut uocant, disciplinas, quosdā ad lura discenda, ad Medicinam spes quæstus rapit, alij ad Theologiam contendunt, priusquam robur aliquod fecerint in studio artium dicendi. Qui si suo quæq; ordine adgrederentur, bone Deus, quanto rem fœlicius gererent? Nunc male tentato compendio ipsi sese morantur.

Fuit apud nos Morio quispiam, qui in heri culinam ex more lingua ferebat: Is solitus est ex infima strue, ea reuellere, quæ moueri sine magno negotio non poterant. Interrogatusq; cur id fieret, respondit, se difficilissimam laboris partem primum confecturum, summa illa facilius moueri: nec uidit quantum referret, singula ordine tollere. Huius mihi persimiles uidentur, qui fastiditis his artibus ad sublimia prouolant. Nam & augeatur discendi labor, & incommodius omnia tractantur, cum nondum sint perpolitum primis rudimentis. Deum immortalem, quā infœliciter cessit maioribus nostris hæc præcipitantia. Nullum genus artium superioribus seculis non fœde conspurcatum est ab his, qui cum elegantiores literas non attigissent, in optimas quasque & grauissimas disciplinas tanquā in rosas porci irruerunt. Theologia stultis & impijs quæstionibus prorsus obruta est. Qui Philosophiam professi sunt, ne nomen quidem artis satis intellexerunt. De iure, æquo ac bono fieri non potuit, ut quidquam sani comminiscerentur hi, qui elegantioris literaturæ rudes erant: quod & ipsum disciplinæ genus ex medijs humanitatis artibus derivatum sit, & ueterum Iurisperitorum literæ plene sint priscae, ueræq; eruditionis. Neque nunc ego sermonis spurciciem

spurcitiem tantum in artium professoribus accuso, sed imprudentiam, à quo se vitio adserere nō possunt, quorum ingenia dicendi artibus non sunt excultra. Quare non cesso vos adhortari, ad elegantia earumq; artium studium, sine quibus disciplinae reliquae non possunt non infelicitissime tractari, quod à vobis par est, ut vel publica necessitas impetret. Nam ubi disciplinas grauioribus vitariis barbaries, periclitari solent & hominum mores. Est enim multo uerius hoc, comparari mores ex doctrina, quàm quod Plato scripsit, ex Musico- rum cantibus.

Dixi.

ORATIO CASPARIS CRVCIGERI,
de ordine discendi, habita in promotione
Magistrorum, Anno

1531.

Um ex hoc loco saepe dictum sit de uniuersa Philosophia, deq; harum artium omnium dignitate, quae in scholis ideo traduntur, quia ad bene beateq; uiuendum iudicantur esse necessariae, Ego pro ingenij mei mediocritate, omisis illis preconijis superiorum disciplinarum, quas arbitror propter manifestam utilitatem commendatissimas esse omnibus, pauca quaedam dicere institui de hoc genere disciplinarum, quod nos profite-

Q. iij. mur

mur, & quo prima ætas ad percipiendas maiores artes preparatur. Quanquam enim & harum utilitates quotidie uobis in scholis decantant præceptores, tamen hic aliquid de ea re dicendum est, ut publico mori seruiamus.

Et quia à me publico nomine habetur oratio, tantum ei tribuetis authoritatis, Adolescentes, quantum existimatis esse in hoc collegio uirorum optimorum & doctissimorum, præceptorum uestrorum, qui mihi hanc personam imposuerunt. Nam horum omnium sententia, mea uoce ad uos perfertur: qui cū uobis optime consultum uelint, non desinunt uos hoc in loco adhortari ad hæc studia colenda, quæ tum uobis priuatim honesta atq; utilia, tum Reipub. retinendæ necessaria esse iudicant. Si quis autem huius ordinis authoritatem aspernatur, & iudicia contemnit hominum, non solum peritorum, sed etiam toti Reipublicæ optime cupientium, in hoc iure desideranda erit humanitas.

Duxi autē uos adhortandos esse, ne studia inferiorū artium negligatis, quæ etsi ad populū parū habent ostentationis, tamē ad cognoscendas superiores artes, quæ continent administrationē Reipub. uiam sternūt. Itaq; etiā de ordine discendi pauca addemus, qui in omnibus rebus ualet plurimum, ut suauissime dixit Xenophon:

ὁυδὲμ οὕτως εὐχεσθαι οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὥς ἡ τάξις.

Et ut inde sumam initium, societatem quandam artium inter se esse scitis. Quare etiam si quædam in uitā excellere atq; eminere uidentur, tamen aliarum ope indigent. Quare imprudenter faciunt, qui dū ambitione, aut spe quæstus incitati, properant ad illas superiores, quarū fructus uersantur ob oculos etiā imperitis, reliquas disciplinas negligūt & cōtemnunt, quasi ad uitā inutiles.

Ac mihi

Ac mihi cogitanti interdum uidetur huius societatis quædam in ipsis elementis literarum similitudo esse, ubi & si dignitate præstant uocales, tamen sine consonantibus sermo nequit existere. Et quoniam ex literis omnes artes procreantur, uestigia quædam in ipsis elementis animaduerrere possumus, ut in seminibus, artium dissimilitudinis. Longe antecellunt omnibus uocales, quæ per se uitam & spiritum habent, quia perfectum sonum ædunt, non adiutæ ab alijs. Reliquæ quasi tibiæ ab his inflatæ sonum accipiunt.

Significat igitur uocales principem omnium artium, doctrinam religionis, quæ longe supra alias artes collocata, gubernat omnia uitæ consilia, negocia, & studia. Nec uero ciuilis disciplina sine religione retineri potest: Et iuris scientia plurimum à doctrina religionis mutuatur. Ideo sicut feminocales & si habent obscuram quandam uocem, tamen suum munus tueri non possunt sine uocalibus, Ita in disciplina politica, religio ciuilibus institutis uocem addit, tuetur authoritate sua ius humanum, & emendat cum opus est.

Mutæ literæ quasi priuatam uitam significant, quæ uere muta est, hoc est agrestis, & fera, sine religione & ciuili consuetudine. Ut igitur sermo ex dissimilibus literis contexitur, ita diuersa genera artium atque actionum in uita necessaria sunt.

Quamquam autem iam dudum uereor, ut uiri docti in hoc confesso has ineptias æquo animo ferant, tamen quoniam habetur oratio ad iuuentutem, spero eos boni consulturos esse hunc ludum, in quo & societatem & gradus artium pingere uoluimus. Et uilum est in ipsis elementis literarum pingere, ut quoniam hæc quotidie ob oculos uersantur, sæpe ueniant ista in mentem scholasticis, quorum cogitatione nobis

nobis quidem uidetur acui & formari iudicium de utilitate artium. Et ego in hac schola professor Grammaticus, libenter sumpsi orationem ex hoc artificio, quod exerceo.

Cogitate autem, Adolescentes, quid futurum sit, si quis consonantibus omissis, tantum uocalibus uti uelit in loquendo: Is profecto cum tota rerum natura pugnet. Ideo enim literæ uocantur elementa, quod sicut in natura necessaria sunt elementa, ex quibus corpora constant, ita literæ necessarię sunt ad sermonem componendum. Quare sicut illa diuina series in uniuersitate rerum perturbaretur exempto uno elemento, ita abiectis consonantibus, nulla articulata uox existere posset. Itaque sicut dissimilium literarum naturalis inter se societas est, ita dissimiles artes inter se copulatæ atq; deiunctæ sunt. At hunc chorum artium perturbant isti, qui sentiunt inferiores disciplinas ad uitam inutiles esse, quia earum fructus imperitis non ita in conspectu est.

Si quis admirator cœli ac stellarum (quid enim his corporibus pulchrius cogitari potest?) uelit aquâ ex rerum natura tolli, q̃ impar sit stellarum claritati, nonne hunc insanire diceremus? Si quis propter admirationē doctrinæ religionis, iubeat è uita tollere omnia iura atq; instituta ciuitatū, omnia uincula domesticæ uitę, nonne hunc omnes sani homines ui atq; armis coercendum esse iudicarent?

Et uidimus his annis quosdam ἀνοσίως θεολογούντας dementatos huiusmodi fanaticis opinionibus, erroris sui pœnas dare. Meministis enim Monetarium & Anabaptistas, & hoc genus alia portenta. Ad hunc modum iudicate insanire eos, qui chorum & concentum
artium

artium perturbant, neglectis et contemptis inferioribus artibus. Quare sicut de literarum elementis cogitantes, totum *αλφα και βητα* necessarium esse ad sermonem ducitis, ita disciplinas omnes quæ in scholis traduntur, existimabitis ad uitam esse necessarias.

Nam is demum recte sentiet de artibus, qui cum gradus earum animaduertit, intelliget singulas certæ utilitatis causa repertas esse.

Hec dixi ad commonefaciendos adolescentes, quorum multos uidemus magno non tantum suo, sed Reipub. incommodo, intempestiue properare ad superiores disciplinas. Nam studia uestra non tantum ad uos, sed ad Rempub. pertinent.

Et hunc finem studiorum uestrorum uobis proponere debebatis, ut ea ad dandum consilium Reipub. & ad docendas Ecclesias, & retinendam doctrinam religionis conferenda esse statueretis, quorum nihil præstare poteritis sine perfecta doctrina. At perfecta doctrina nulli continget sine disciplinis inferioribus.

Cum hac cogitatione animus conformatus est, proxima de ordine discendi deliberatio esse debet. Neque ego hoc loco dicā, quanta sit uis ordinis in genere, quæ res & nota est, & latius patet, quæ ut hic explicari possit. Si agricola prius serere uelit, postea arare, aut si uelit sub Canicula sementem facere, sub bruma arare, labor atque impensa perierit: Ita si in percipiendis disciplinis non seruetur iustus ordo, profectus omnis desperandus erit.

Bonum malum fit, aiunt, non datum in tempore: Proinde etiam optimarum & maximarum rerum studia nocent, si nō apto tempore suscipiantur. Quare maiores nostri, ut ordinem discendi constituerent, certos

R gradus

gradus quasi classes excogitauerunt, per quos ordine ab inferioribus artibus traduceretur iuuentus ad superiores. Nunc quasi perfractis illis repagulis, nullo ordine res geritur. Subito sicut fungi nascuntur nobis Theologi, Iurisperiti, & Medici, sine Grammatica sine Dialectica, sine ratione dicendi, sine incunabulis Philosophiæ naturalis ac moralis. Quorū cognitio, non solum quia perliberalis est, olim tradebatur cōmuniter omnibus, priusquam admitteretur ad superiores disciplinas, Sed etiam quia iudicium acuit, & præparat ad res maiores percipiendas. Modo autem satis est afferre ad illas disciplinas grauissimas, magnum pileum, & insignem contemptum omnis doctrinæ humanioris.

Hanc temeritatem nisi leges ac Magistratus cohercebunt, breui nullæ erunt in Repub. literæ, nulla doctrina ullius rei. Nam isti Theologi, Iurisperiti, ac Medici, subito nascentes, nulla præditi liberali doctrina, non solum alias artes interire sinent, sed nec suas professiones tueri poterunt. Nec nihil pertinet hæc cura conseruandarum literarum ad Magistratus: Ideo enim appellantur Dii à Spiritu sancto, ut diuina dona in terris, religionem, ciuilem statum, & omnes honestas artes tueantur ac retineant. Propter hanc procuracionem diuinarum rerū gerunt augustum titulum, quo nullum habet Magistratus ornamentum maius aut uenerabilius.

Quare conuenit eos prospicere, ne perturbato discendi ordine, honestæ disciplinæ intercitant. Plato inquit, Respub. mutari, si contingat Musicam mutari. Neq̃ id abs re dictum est. Sed hoc multo uerius est, Mutatione studiorum mutari Respub. Omnes autem mutationes Rerumpub. ad Magistratum curam pertinent. Et per
uersa

versata ratio discendi, maximarum atq; optimarum rerum ruinam trahit. Inprimis igitur in hac re uigilantes esse Magistratus oportet. Neq; dubito quin olim de his rebus novas leges condituri sint, cum præsentes turbæ atq; motus Rerumpub. consulescent. Quibus utinam contingat Dei beneficio, facilis & mollis κατὰ σοφίαν.

Interim tamen quantum nos autoritate, studio, ac diligentia consequi possumus, dabimus operam, ut ordine discat iuuentus.

Sed hoc magna ex parte in uobis quoq; positum est: Nos enim & diligenter hac de re adhortamur uos, & lectiones optimas in omnibus disciplinis proponimus. Summa fide traduntur artes, quæ continent rationem dicendi: Elementa Philosophiæ & Mathematicarum planissime proponuntur. In qua schola secundus liber Plinij tam perspicue enarratus est, ut hic enarratur: Reliquum igitur est, ne uobis ipsi deesse uelitis, sed præsentibus commodis fruamini.

Quod quidem ut faciatis, adducere nos debet cum ipsa cognitionis suauitas, tum etiam utilitas. Nam incredibilem uoluptatē parit eloquentia: Mire delectat homines historia rerum gestarum, quæ & ipsa traditur, cū dicendi exempla proponuntur. Et nihil dulcius est, q̄ intueri animo eas res, quæ in Philosophia nobis traduntur, de magnitudine cœlestium corporum ac terræ, de uarijs motibus syderum, quomodo lumina cœlestia uarie mixta inter se ac temperata, diuersos effectus pariunt in hac inferiori natura, sicut aliter atq; aliter mixtę uoces diuersas cantiones efficiunt. Iuvat etiam uidere causas officiorum ciuiliū in natura diuinitus scriptas, & mirabili prudentia à doctis hominibus animaduersas.

R ij Iam

Iam utilitas maxime percipitur ex his studijs: sunt enim, ut Græci dicunt, πρὸ ὁδῶν in superioribus artibus, quæ certe dicendi scientiâ requirunt. Quid enim promoueret aliquis, si sermonis genus nō queat iudicare? Et multa ubiq; sumunt ex Philosophia naturali ac morali: quorū qui nō uident fontes, turpiter interdū hallucinantur.

Et quoniam Reipub. interest, bonas artes conseruare, omnes sentiatis hoc à uobis Rempub. petere, ut detis operam, ne uestra negligentia artes intercitant. Cum autem maiora beneficia omnes à Repub. quàm à priuatis ullis, siue parentibus, siue amicis accipiamus, equum est nos uicissim hanc illi gratiam reddere, & nostro labore artes retinere ac defendere.

Quare uos adhortor, Adolescentes, ut ita inducatis animum, prius uobis cognoscenda esse elementa Philosophiæ, quæ ad superiores disciplinas accedatis, & in ea diligenter collocetis studium atq; operam.

ἀρχὴν, inquit, ἡμῶν παντός, Dimidium facti, qui bene cœpit, habet. Faciliora igitur omnia erunt istis in alijs disciplinis, qui recte cœperunt, qui ad alias afferunt earum artium scientiam, sine quibus illæ neq; percipi, neq; tractari, neq; intelligi possunt.

Et hanc orationem existimate me publica autoritate habuisse, quam si quis contemnit, is sciat Deum ultorem huius contumeliæ fore. Ac Respub. ornauit etiam priuilegijs hæc nostra studia & honoribus, quos nunc his iuuenibus libenter decernemus, quia singularem laudem hoc tempore in tanta peruersitate iudiciorum merentur isti, qui hæc communia Philosophiæ studia attigerant.

Dixi.

De utro

DE UTILITATE STUDIORVM ELO-
quentiæ, Oratio Georgij Sabini, habita
in Gymnasio Francofort
diensi, Anno
1538.

CLARISSIMO VIRO, CVM GENERIS
nobilitate, tum uirtute præstanti, D. Eustachio
à Schlieben, patrono suo, Geor-
gius Sabinus
S. D.

Agis studijs quorundam amicorū, quàm
meo iudicio factum est, ut ederetur oratio,
quam de eloquentiæ exercitijs ac laudibus
more scholastico habui. Videbam enim
multo esse tenuiorem, quàm ut responde-
ret argumenti magnitudini. Quæ enim ars alia tantas
ad uitam utilitates adfert, quæ res maiores gubernat, quàm
eloquentia: Explicat religiones, regit uniuersam togæ
tam administrationem, dominatur in iudicijs, in curia,
in Principum consilijs, & infinita negotiorū uarietate.
Sepe etiam bella, & stantes in procinctu acies dirimit.
Itaq; præclare Ouidius cum ad Mercurium inquit: Pacis
& armorum Deus arbiter. significat eloquentiam, & in
pace res maximas regere, & sæpe bella ac populorum
tumultus sedare. Tantam facultatem pro dignitate lau-
dare, non est mediocriam uitium. Ego autem de me
illud multo uerius prædicare possum, quod de seipso
inquit Ouidius:

R iij Inuida

Inuīda me spacijs natura coercuit arāis,
Ingenij uites exiguasq; dedit.

Quare mihi ueniam dari peto, quod suscepto grauissimo argumento, tam tenuem Oratiunculam sine motibus, sine splendore aliquo composui. Nam si qua est in ædificatione culpa, amicorum est, quibus tamen eo minus repugnaui, quia arbitror omnes in hoc genere exhortationes prodesse iuuenibus, præsertim hoc tempore, cum languescant hæc studia, non solum fatalibus causis, sed etiam hominum ignauia. Et ut Homerus inquit, ὅππερ μοῖρα. Quare omnes boni uiri, maximeq; illi, qui tenent Respub. & qui studijs iuuentutis præstant, excitare debent adolescentiam ad has artes colendas atq; amandas, quibus carere Respub. nullo modo potest. Quales tenebræ in religione, qualis barbaries in iudicijs & negocijs civilibus futura est, amisso literarum elegantiorum & eloquentiæ lumine: Facile igitur patior extare hanc meam qualemcunq; exhortationem. Cum autem usitato more patronum aliquem huic scripto quærerem, multæ concurrebant iustæ causæ, ut tui nominis auspicio ederem, quem scio maxime & studijs & laudibus eloquentiæ fauere. Et si enim abundas ingenij & fortunæ ornamentis, tamen his ingens decus addit eloquentia tua, & cetera illustriora efficit. Nam cum natura te ad hanc artē omnium reginam finxerit, cumq; doctrina excultus sis, magnam tibi laudem, magnam admirationem, dicendi facultas parit, non solum in patria lingua, sed etiam Latina. Eaq; in re illud in primis gloriosum est, quod tua eloquentia patriæ præsidio est. Deinde hanc nostrā Academiam auctoritate tua apud Illustrissimum & Clementissimū Principem Marchionem

nem

nem Electorem precipue tueri soles: Me quoque singulari comitate adiuuas. Quare hanc ad te Epistolam publice scripsi, primum ut omnes intelligerent te à nobis, & propter admirationem tuarum uirtutum, & propter egregiam erga literas uoluntatem, diligere, coli, & obseruari: Deinde, ut hæc ipsa studia nostra tibi commendarem. Itaque si officio meo delectaberis, præclare me hoc munus collocasse arbitrabor. Peto igitur, ut pro tua excellenti humanitate, & hoc meum officium specimen esse grati erga te animi statuas, & me tuo fauore atque auctoritate, in hac publica functione defendas. Est enim iustissimum, eloquentiæ studia ac professores ab ijs defendi atque ornari, quibus eloquentia summam dignitatem atque auctoritatem in Republica parit.

Bene ac feliciter uale. Francofordiæ

ad Oderam, Calendis

Nonemb. Anno

1538.

Non

On ignoro quantum onus suscipiat is, qui eloquentium scriptorum enarrationem instituit. Etenim non solum genus sermonis ei notum esse oportet, sed etiam exponenda sunt authorum consilia, multa ex historijs omnium temporum reperenda. denique ut accommodet ad usum, interpret non rudis esse debet Reipub. Hæc cum per sese ardua sint, mihi nouitas ipsa & negocij & loci, multo reddit ea difficiliora. Nam antea nunquam in publico cœtu docui, & fieri nequit, quin recens hospes huius Academię, magis metum iudicia uestra. Omnium oculi in nouos hospites intenti sunt, multoq; iudicant de eis morosius, q̃ de notis & familiaribus. Itaq; magna in sollicitudine esse cœpi, postquam hæc prouincia mihi ab Illustrissimo Principe nostro Electore mandata est, uosq; magnopere oro, ne fiducia ingenij aut doctrinæ singularis à me expetitam esse existimetis: sed quodam amore patrię hic potissimum uiuere malui, & si quid contigit ingenij aut industrię, conferre potissimum ad patrię utilitatem. Quare non arrogantia, sed quodam probabili consilio, seu studio potius à me expeditum esse hunc locum putetis. Vobisq; initio polliceor, mihi non defuturam esse diligentiam in ullo officio, quod à modesto & tranquillo hospite requiri potest. Academię authoritatem maximi faciam, professorum beneuolentiam, quibus potero officijs, tuebor, perficiam etiam, ne ciues in me humanitatem desiderent. Hanc meam uoluntatem si probabitis, spero uos de ingenio meo, & de his operis scholasticis minus acerbe iudicaturos esse. Ac uero in primis decet uiros doctos candor, in prouehendis & iuuandis tyronibus, qui

qui Reipub. operam nauare student. Quare rogo, ut his auspicijs meis faueatis, mihiq̃, ut ille ait, crescendi copiam detis: quod si facietis, melius de publicis studijs mereri potero.

Cum autem hæc prælectio instituta sit præcipue, ut ad eloquentiæ seu recte dicendi studium iuuentus assue fiat, dicam aliquid de eloquentiæ laudibus ac utilitate. Et quoniam iuuentutis excitandę causa, hæc oratio habetur, dicam de ijs utilitatibus, quæ nunc in hac forma Reipub. bonis ingenijs expetenda sunt. Eximia quędã uirtus est eloquentia, quæ est facultas sapienter & ornate dicendi, de religione, de Republica, deq̃ alijs artibus, regens Imperia, summorum Principum consilia, uoluntates inclinans populorum ac gentium, & uel incendens languentes, uel reuocans ac sedans incitatas, qualem describit Vergilius eloquentiam cum ait:

Ac ueluti magno in populo cum sepe coorta est
Seditio, sæuitq̃ animis ignobile uulgus,
Iamq̃ faces & saxa uolant, furor arma ministrat:
Tum pietate grauem ac meritis si forte uirũ quem
Conspexere, silent, arrectisq̃ auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Porro de hac excellenti ui, & perfecta eloquentia, nõ sum dicturus, sed de his nostris studijs, hoc est, de diligentia recte dicendi, seu componendæ Latinæ orationis, quæ tamen pars aliqua est eloquentiæ, & uelut introductio. Hæc quantum sit ornamentum, q̃ multiplices utilitates afferat, exponam. Primum enim commemorabo, quid conducatur studium recte dicendi ad cæteras artes uel intelligendas, uel tractandas. Magna est dignitas scientiæ iuris, magnus usus. Cum autem leges sint

S erudi-

eruditissime scripte, & multa in eis compareant uestigia ueteris Reipub. non dubium est, quin multum lucis eis accedat, recte intellecto genere sermonis, & cognitis historijs. Iudicium autem de genere sermonis, confirmat hæc exercitatio dicendi. Sed non tantum in foro, in iudicijs inter illiteratos uersabitur is, qui Iuris scientiam proficetur, uerum adhibebitur ad maiora negocia, ac uere oratoria, ubi magnæ ac difficiles causæ Latinam orationem flagitabunt. Hoc loco quis nō uidet, quantum detus sit homini docto, posse diserte, perspicue, non sordide, res magnas explicare?

Memini in conuentu Augustano, Liburnos ad Principum concilium uenire, petita auxilia cōtra Turcas, & deplorare calamitates patriæ suæ graui oratione: ibi cæteri Principes omnes detulerunt munus respondendi ad Illustrissimū Principem Electorem Marchionem Ioachimum I. Non erat nouum, Germanicas ei causas committi, sciebant enim à nemine splendidius ac ornatius agi: Sed cū laudem eloquentiæ præcipuam uni Marchioni tribuerent, & aliàs Latine dicentē audissent, hanc causam etiam ei commendabant. Hoc iudicium cæterorum Principum, nostro q̃ fuerit honorificum, omnes intelligitis. Itaq; cum audiretur cum summa attentione, honestissimis laudibus ornauit Liburnos, propter fidem & fortitudinem, quam in sustinendis & depellendis Turcarum irruptionibus, tot iam annos præstitit, ac bene sperare eos de uoluntate Imperatoris iussit, cuius omnes cogitationes iam in parando bello aduersus Turcas consumerentur. Hanc eius orationem prudentes omnes, propter consilium & sententiarum grauitatē, eruditi etiam propter genas uerborū, magnacum

enim admiratione audiebant: Tantum laudis Principi pariebat Latine dicendi facultas. Quare & reliqui nobilitati, & cæteris qui ad Rempub. accessuri sunt, omni studio eloquentia expetenda est, præsertim hac ætate. Videtis enim quantæ res in hac natione motæ sint, quantum sit negocij nostris Principibus, cum omnibus Regibus Christiani nominis, ubi pleraq; omnia Latine agenda sunt. Qua in re & illud considerandum est, nunquã cæteros Reges adeo studiosos fuisse eloquentiæ, ut nunc sunt. Etenim non modo Itali & Galli, sed etiam Poloni & Pannonæ, explosa ueteri barbarie, nunc cum scribunt ad externos, elegans, nitidum, ac uere Latinum orationis genus adhibent. Nec alia ars apud pleraq; nationes plus habet dignitatis, quàm Latine dicendi facultas. Iam cogitate quàm multa incommoda sint expectanda, si mittantur ad externos legati infantes: Primum ridetur gentis ignauia, detrahitur authoritas nostris, non intersunt consilijs, accipiunt dictata ab alijs, nec raro turpiter falluntur, & tanquam naribus trahuntur, ut non intellecta probent. Cum igitur sit perspicua utilitas, cum inuident maximorum Regum & Principum exterorum exempla, cur soli Germani huic studio iam luxum, apparatus conuiuiorum, & nescio quas uoluptates anteferimus, qui quidem paulo ante etiam hac laude cæteris nationibus antecellebamus: Sed breui mira est facta huius nationis mutatio, negligitur res militaris, literæ non solum spernuntur, sed etiam sunt in odio. Et honestissimis studijs successerunt multa uitia, luxus, ambitio, perfidia, & pleraq; aliæ pestes, quæ intestinas discordias & alias calamitates pariunt. Quare & Principes, & reliqui qui auctoritate cæteros præcedunt, omni contentione iuuen-

S ij tutem

tutem reuocare ad recta studia debeant, ac præcipue ad eloquentiam, quæ in Repub. maximum habet usum.

Porro si quis hoc studium eo minus curat, quia putat tantum prodesse ad genus sermonis, is longe errat. Etsi enim nō est exigua utilitas, instructum esse copia sermonis, tamen exercitatio dicendi etiam de multis rebus format iudicia, & certe animos ad diligentiam assuefacit. Legendi sunt de optimis rebus sapientissimi scriptores, qui non intelliguntur, nisi consilia ac uoluntates eorum ita consideremus, quasi unā cū illis uiuentes, ipsidem intersimus deliberationibus ac negocijs, in quibus ipsi uersabantur. Tota Respub. uetus animo intuenda, & ad præsentem formam conferenda est. Hæ cogitationes aliquid ad prudentiam cōducunt, ac de multis magnis rebus nos admonent, de moribus, de iure, de actionum ac iudiciorum uarietate, de natura rerum. Demosthenes dicitur octies descripsisse Thucydiden, ut sibi authorem eloquentem q̄ familiarissimum faceret. Nec uero aucupatus est præcipue uerba aut genus sermonis. Nam Thucydidis oratio admodū dissimilis est forensi. Sed uarias Reipub. mutationes ac momenta considerabat in historia, excerpebat Principū consilia, quorum cognitio ipsi quoque in publicis deliberationibus proderat. Aliquid etiam grauitatis addidit Demosthenis orationibus, imitatio Thucydidis: Multas enim refert Demosthenes sententias Thucydidis. Citant leges multis in locis Homerum, citant Ciceronem, non uerborum causa, sed tanquam sententias in foro dictas, quarum auctoritatem in iudicijs ualere uolunt. Quoties Medici citant Poetas in natura rerum describenda? Quis enim non uidet Poetas uel præcipue hoc studuisse, ut plerasq;
naturæ

naturæ partes illustrarent: Itaq; complexi sunt summa cum uenustate ortus & occasus syderum, ac totam doctrinam quæ in uulgaribus libellis de Sphæra traditur, descriptiones fulminum, iridis, & reliqua meteora, herbarum plurimarum & multorum remediorum naturas. Cicero uero & moralem Philosophiam totam complexus est, & quosdam locos qui ad Philosophiam naturalem pertinent, quorum lectio non modo copiam sermonis, sed etiam rerum scientiam alere potest. Quid est enim illa disputatione, de immortalitate animæ, in prima Thusculana eruditius ac iucundius? Multo etiam eruditior est libellus de natura Deorum: Ac in utroque multa sumuntur argumenta ex ea doctrina, quam profitentur hi, qui proprie dicuntur Physici. Fateamur ergo eloquentium scriptorum lectionem, non modo ad copiam sermonis, & phrasin comparandam prodesse, sed etiam ad augendam rerum cognitionem, & iudicia formanda de multis maximis rebus. Deinde diligentia in exercitio styli, illa uero in primis acuit ingenia. Nam in inueniendis res quæ ad causam pertinent, prudenter omnes inuestigandæ & cogitandæ sunt. Ad hæc deliberandum de rerum ordine & œconomia. Nec minor est cura perspicere quid deceat, quid locis ac temporibus congruat. Postremo compositio & cura elocutionis non leuiter exercet scribentem. Huius exercitij consuetudo parit immensas utilitates, prohibet præcipitantiam, & quasi frenum ingenij inijcit, ne temere sine delectu, sine ordine, sine cura effundant omnia, quæ sese offerunt, adfert diligentiam, ut ea quæ gignimus, formemus etiã, & arte meliora efficiamus. Id si facerent scriptores uel sacrarum rerum, uel alij, quanto fœlicior esset status res

rum humanarum. Quorum plerique si ad curam in dicendo assuefacti essent, multo essent in deligendis utilibus argumentis, & in cauendis publicis periculis, diligentiores.

Pericles ascensurus in concionem, ac præmetiens animo, quantum periculi inconsiderate dicta afferrent, solitus est precari à Dijs, ne quod sibi uerbum excideret, quod offenderet Reipub. Et Demosthenes, cum ei obijceretur, quod meditatus ad dicendum ueniret, respondit, sibi nō modo impudentem, sed etiam improbum ciuem uideri illum, qui de rebus summis, uniuersæ ciuitati consilium daturus, auderet dicere, re non ante diu multumq; cogitata: Quare si possit, non solum scripta, sed sculpta se dicturum affirmauit. Adfert ergo inter cæteras utilitates consuetudo exercendi styli, multiplicem diligentiam, causa tota maiore cura expendenda & cogitanda, cum ipsi nobiscum deliberamus, quomodo eam dicturi aut acturi simus: prospicitur etiam quid in actione periculi sit, deliberatur, quomodo pericula in agendo cauenda sint. Denique si nihil est futili garrulitate turpius & perniciosius, plurimū ad uirtutem in uno quoq; & ad publicam tranquillitatē prodest hæc assuefactio, ad exercendum stylum, ad formandam & componendam orationē, ne omnia sine delectu effundantur. Multa etiam ingenij uitia corrigit stylus, & cohibet affectus, ne contra decorum concitatus ferantur.

Dixi hætenus, q̃ sit utile hoc studium recte scribendi his, qui ad Rempub. accessuri sunt. Togata administratio præcipue gubernatur eloquentia, & multa Latine agenda erunt. Quare ad hanc tantam rem, ut se iuuentus præparet, ad hortanda atq; incitanda est acriter.

Iam

Iam in controuersijs religionis explicandis, quis non uideat magna doctrina, & magna ubertate sermonis, & dicendi facultate opus esse? Sunt enim res obscuræ, & scriptorum dissimilibus disputationibus inuolutæ. Ut igitur ex tanta caligine euoluantur, ut uere, proprie, dilucide explicentur, ea uero res requirit non mediocres artifices. Est autem bonæ & piæ mentis, etiam ob hanc causam expetere eloquentiam, ut ornare gloriam Dei, ut conferre aliquid ad utilitatem Ecclesiæ possit. Ad hunc finem præcipue refertur nostra studia debebant, quod & Plato uidit, qui ait eam eloquentiam expetendam esse, quæ non futilia dicat, sed Deo grata. Vetus Ecclesiæ quæ habuit eloquentes scriptores, Basilium et alios, qui cum haberent studium recte dicendi, curabant: Primum, ut res ipsas recte intelligerent, postea ut proprie & perspicue alijs traderent. Ideo sincerior apud eos doctrina est, quæ in posterioribus, qui nullam in dicendo curam adhibuerunt. Quid quod ipse sermo in sacris literis intelligi & iudicari non satis potest, nisi ratio dicendi & figurarum intelligatur. Dicam aliquid etiâ de meo artificio, uidelicet, de Poëtica. Psalmi magna ex parte prorsus Poëticiis picturis ornati sunt, quæ profecto non possunt agnosci ab his, qui sunt ignari Poëtices. Nec difficile est plurima exempla monstrare. In Psalmo de concordia: Ecce quàm bonum. comparat concordiam balsamo, quo Pontifex ungitur: significans suauissimam esse, quia in Repub. in omnibus periculis utilissima est. Vide autem quàm uenuste pingat in Pontifice balsamum, in barbam & in totam pallam defluens. Cur hac utitur pictura? non solum quia illud Pontificium balsamum erat præstantissimum, sed etiam ut significet in Repub. præcipuum

puum concordie autorē esse debere Pontificem. Huius munus est, efficere actuari doctrinæ consensum. Sed nolo esse prolixior in re manifesta, nam Theologis opus esse hac cultura, & his literis, quæ rationem dicendi tradunt, minime obscurum est. Nescio quæ res magis inflammare generosas mentes possit, quàm publica utilitas, seu necessitas potius. Ostendi autem Reipub. magno opere opus esse, præsertim hoc tempore, eloquentiæ studio: quod si cogitabunt adolescentes præditi bonis & rectis ingenijs, accendet eos, ut spero, ad hoc studium Reipub. amor. Hæc causa in bonis præcipue ualere debet.

Dicerem de præmijs etiam, nam his quoque mouentur homines, sed in uita sæpe accidit, ut maiora sint præmia malis artibus. Menandri uersiculi citantur, quos hoc modo, ut potui, Latinos feci:

Hæc uita gaudet improbis potissimum,
Sed assentator omnium primas tenet,
Viuatque longe iucundissime omnium.
Deinde sycophantæ proximus est honos,
Audire enim calumnias dulce admodum.
At tertius conceditur locus inuido,
Artes nocendi qui scit astutissime.

Fruantur ergo maioribus commodis assentatores, sycophantæ, & alij instructi malis artibus. Sed tamen ea quæ uere dicitur dignitas, non potest nisi illis competere, qui bene merentur de Republica, uidelicet, bonorum iudicij probari. Hæc est uera gloria, qua semper in Reipub. in ciuitatibus, in Imperio maxime floruerunt boni uiri, eloquentia instructi, quales Romæ fuerunt Lelius, Crassus, Cicero, & cæteri Oratores, qui, ut Cornelius Tacitus uenustissime dicit, ne priuati quidem sine dignitate erant,
cum &

eum & populum Romanum, & Senatum consilio atq; autoritate regerent. Videtis & hodie in Germania magnam esse dignitatem Oratorum in aulis & ciuitatibus. Quare si huius fastigij splendore mouetur aliqui, ut decet, cogitet non exigua premia huic studio proposita esse. Sed de hac Latine dicendi facultate iam loquor. Etsi sunt alie artes questuosiores, tamen hec quoq; parit non mediocria comoda. Est autem moderati animi etiam, mediocrem fortunam boni consulere. Et Deo curę est, ne egeant boni, qui de Repub. benemereri studet, ut significauit Theocritus in fabula Comate, quam Adolescentibus recitabo:

Fuit quispiam locuples & avarus pastor, apud quem seruauit Comata, qui fuit Musarum cultor, qui & propter pietatem, & ut grex seruaretur diuinitus, singulis mensibus ouem Musis sacrificabat. Hac pietate impetrabat, ut grex aduersus morbos & lupos tutus esset, & multo fieret fecundior. Sed dominus avarus resciscens singulis mensibus ouem mactari, seruum furti accusat. Ille excusans religionem, commemorat etiam beneficia diuina, gregis incolumitatem, & fecunditatem. Sed hec oratio non flexit animum impium domini. Ridens igitur celeste numen: Experiat, inquit, an Musę, quibus te curę esse affirmas, sint tibi famem depulsurę, si te in hanc cauam arborē incluse ro, nec dederō tibi cibum. Statim igitur inclusit miserum in arborē, ibi fame eum necaturus. Quid accidit? Post paucos dies grex scabie & pestilentia moritur. Hic coepit pastorem sanitię suę pœnitere, cum agnosceret se diuinitus puniri. Rediens igitur ad arborē, seruū inuenit adhuc uiuum, incolumem, & bene ualentem. Cumq; interrogaret, unde interim alitus esset, respondet seruus, Musas in eam arborem examen apum misisse, quę mella ibi conficerent, hoc

T melle

melle se interea sustentatū esse. Petit ergo herus ueniam sceleris, & agnoscit pios Deo curæ esse, eisq; si non magnas opes, at mediocria cōmoda suppeditari. Hac nos spe confirmemus, & recta ac utilia studia amplectamur. Fortassis etiam Ecclesia erit aliquando tranquillior, cū ad iudicandū adhibebuntur uiri boni & docti, qui controuersias planè & simpliciter explicare poterunt, & cū mitiora studia homines colere cœperint.

Quare inuitent adolescentes, magnitudo publicę utilitatis, dignitas eloquentię, deniq; etiā cetera præmia, ut se dedant his literis atq; artibus, quę ad eloquentiā conducunt, seq; in hoc genere exerceant, & ad res maximas præparent, præsertim cū hic labor homini ingenioso uoluptates etiā dulcissimas pariat. Primū enim lectio grauissimorū autorū de maximis in Repub. moribus iucundissima est quęrentibus exēpla uirtutis, & honesta consilia uitę priuatę aut publicę. Deinde delectat & ipsa orationis harmonia, ceu Musica quędā: nulla est enim cantilena dulcior, q̃ oratio de rebus bonis cōcinna & bene cōposita. Postremo ut canenti, sic scribenti, hęc ipsa exercitatio uoluptati est. Iuuat enim inuenire & quasi gignere honesta argumēta, eaq; distribuere, disponere, ornare, cū alijs cōferre, & inquirere meliora. Hęc naturaliter delectāt sana ingenia, & quędā ad uirtutē uia est, assuefacere animū ad has honestas uoluptates intelligēdas et expetēdas. Est & illa magna cōmoditas, q̃ hęc elegātiores literę in omni fortuna usui sunt. Ad minicula sunt in negotijs, in ocio ornāt nos, & sunt uoluptati. In rebus aduersis leuāt mœsticiā, leniunt curas ac dolores. Adiuuāt etiā bonos, ut religionis doctrinā melius intelligere possint, quę utilitas magno existimari à bonis debet. Dixi.

Oratio

ORATIO VITI THEODORI NORI
 bergensis, de Studio Linguarum, habita in pro-
 motione Magistrorum, Anno

1533.

Rincipio uobis gratias ago, Doctissimi Vi-
 ri, quod huc & honoris nostri causa, & ut
 hæc primarum artium studia ornaretis, con-
 uenistis. Cum autem existimem id uestrum
 officium ad studiorum honorem pertine-
 re, spero uos ita induxisse animum, hoc etiam benefi-
 cium nobis dandum esse, ut nos non grauatim audiat.
 Neque enim huc prodimus, ut dignum aliquid uestra sa-
 pientia atque auctoritate afferamus, quod in huius nostre
 ætatis imbecillitate ne quidem requirendum est. Tota
 hæc fabula agitur adolescentium causa, ad quam uos
 acceditis spectatores, ut intelligat iuuentus, uobis hæc
 prima studia probari. Quanquam igitur in omni gene-
 re humanitas uestra nobis cognita & perspecta est, ta-
 men id quoque nostri est officij, uerecundè petere, ut nos
 æquo animo audiat. Quare rogo, & ut hanc meam iu-
 uenilem orationem boni consulatis, & ut uestra mihi
 autoritas adsit in hac causa quam agendam suscepi, quã
 spero uobis esse probatissimam.

Institui enim de studio linguarum, ut uocant, dicere.
 Et si enim plerumque hic de Philosophia dici solet, tamen
 neque hic locus de linguis, si quis rectè æstimer, à Philoso-
 phia ualde alienus est. Mihi quidem ea Philosophiæ
 pars, quæ est suauissima, præcipue ex cognitione lingua-
 rum pendere uidetur. Neque uero hoc argumentum stu-
 dio nouitatis delegi: Neque enim statui me nouo argu-

T ij mento

mento in hac infantia satisfacere posse. Sed publica necessitas hortatur, non solum me, uerum omnes bonos uiros quantū pro se quisq; potest, adolescentiam ad studia linguarum exuscitare atq; accendere. Maxime uero conueniebat ad linguarum causam agendam adhiberi non elinguem, sed eloquentem patronum, qui ornare eas pro dignitate, & magnitudinem utilitatū, quas parit earum cognitio, illustrare posset. Quod & si intelligebam à me non posse fieri, tamen arbitrabar me non debere publicæ causæ deesse, præsertim in hoc loco, quo cum mihi dicendi necessitatem scholasticus Magistratus imponeret, sperabam tantum autoritatis in hac oratione futurum esse, quantum tribuitis uniuerso collegio doctissimorum hominum, qui & has mihi partes mandarunt, & suam sententiam mea qualicunq; oratione uobis exponi uoluerunt. Qui cum doctrina, iudicio, rerum usu excellant, deniq; cum fide summa & uestris studijs & uniuersæ Reipub. consultum uelint, honestissimū uobis est, monitis eorum libenter & studiose parere.

Sed uenio ad causam, de qua quia etiā propter temporis angustiam non satis dici potest, breuiter utilitates præcipuas colligam, quæ nos omnes ad linguarum studium hortantur: loquor autem de Latina, Græca & Hebraica.

Cum autem aliud alijs propositū in studijs habeant, nec idem doctrine genus sequantur omnes, de singulis, ut uocant, professionibus ordine dicendum est. Ac primum nō opinor longa mihi disputatione opus esse de Theologia: Constat enim fontes Theologiæ Ebraicis & Græcis literis contineri. Nec possunt ita transfundi linguæ, ut nihil opus sit fontibus, si uelimus iudicare de
locis

locis obscuris, quod in multis grauissimis controuersijs fieri necesse est. Toties commendat nobis ipsa scriptura ministerium uerbi, admonet nusquam uoluntatem Dei cerni, nisi in his scriptis: Facile igitur intelligi potest, quantum referat perfecte intelligere naturam sermonis, quod sine linguarum cognitione, & sine eloquentiæ exercitationibus, nemo consequi potest.

Itaque cum suæ quisque salutis causa, tum etiam propter publicam Ecclesiæ necessitatem perfectam sacri sermonis cognitionem expetere debet. Primū enim priuatim quoque experimur mirifice confirmare animos, cū in tanta uarietate opinionum quasi in rem presentem deducimur, inspicientes genuinum scripturæ sermonem. Deinde de magnis ac difficilibus controuersijs publice in Ecclesia pronunciare bona conscientia uix possunt Doctores, si genus sermonis in testimonijs, ex quibus tota res iudicanda est, non intelligant. Multas hæreses peperit inscitia linguarum & figurarum orationis, id quod facile potest ostendi in ipsis historijs contentionum Ecclesiasticarum. Et quamuis non sunt in hoc omnia, tamen in interpretatione sacrarum literarum hoc primum est, ut sermonis genus intelligatur, quo intellecto, multa iudicari possunt, quorum pleraque etiam hoc tempore controuentur. Quare non dubium est, quin ad Theologiam necessaria sit linguarum cognitio.

Neque nos ab hac scientia deterreant indocti homines, qui ut soli sapere uideantur, non solum hæc linguarum studia damnant, sed omnes bonas artes insensissimè oderunt. Ac si res testibus iudicanda est, opponite illis Hieronymi, Augustini, & multorum tum exempla, tum sententias, qui censuerunt ad enarrandas sacras li-

T iij teras,

teras, necessariam esse linguarum cognitionem. Quid quod ita Deus ipse iudicat, qui cum Euangelio linguarum donum largiens, testatur Ecclesiae linguarum cognitionem necessariam esse. Profecto enim contumeliose de diuino munere sentit, si quis existimat nullum eius in Ecclesia usum esse. Et si istos nihil hæc testimonia mouent, Canones saltem audiant, quorum autoritas eis sacrosancta est. Extant decreta de linguis, extant & constitutiones in Synodis factæ, quæ celeberrimis Academicis de docendis linguis præcipiunt. Cur hæc magna autoritate constituit Synodus, si id studium Ecclesiae non est utile?

Audiui Gregorium Tifernaten ante annos sexaginta uenisse Parisios, & à Senatu Academiae stipendium postulasse, quod ibi Græcas literas docere constituisset. Cuius nonnullis inciuiliter facere uideretur, quod stipendium flagitare ausus esset, cum Senatus Academiae neque accersisset eum, neque significasset se ipsius usum opera, neque omnino lectorem Græcum haberet ullum: Erant enim adhuc in Gallia, ut apud nos, Græcæ literæ ignorissimæ. Quare cum interrogaretur, quod hoc regnum esset, Senatui Academiae quasi imperare stipendium, hic homo paratus citauit constitutionem de linguarum studiis, in qua nominatim mentio fit scholæ Parisiensis. Senatum adeo non offendit hæc libertas, ut etiam magnopere collaudauerint hominis consiliū & studium: stipendium magno consensu decretum est. Neque uero id facturus erat Senatus Parisiensis, si constitutionem illam Pontificiam non probasset, aut hoc studium iudicasset Ecclesiae inutile esse. Sed desino hac de re longius disputare, cū Erasmus iustis uoluminibus ostendat

ostendat, linguarum cognitionem ad sacrarum literarum interpretationem necessariam esse. Et meminitis, hoc ipso in loco non solum hortari uos, sed etiam saeuere castigare inertiam atq; ignauiam nostram D. Doctorem Martinum. Si tantum huius iudicio tribueretis, quantum ipsius & excellens doctrina & usus postulat, profecto multo auidius & peregrinas linguas disceretis, & multo plus operæ collocaretis in hæc eloquentiæ studia. Sed quia Theologia nunc in odio est, inuentus ubique cum sacris literis abiicit linguarum & eloquentiæ studium, & eas artes amplectitur, quæ uulgo uendibiliores & magis quæstuosæ sunt.

Neq; uero uitupero alias artes: Nam Respub. habet opus magna uarietate artium, quemadmodum uere dictum est. Nō sit ciuitas ex Medico & Medico, sed ex Medico & Agricola. Sed illi reprehendendi sunt, qui aut abducunt omnes à sacris literis, aut cum se dediderunt alijs artibus, nullam studij partem in sacris literis collocandam esse censent, & ut uideo, nos irrident omnes, atq; etiam insanire putant, qui nō in totum abstinemus à sacris literis.

Sed de his nihil hoc loco dicemus, qui cum aduersus Deum impij sunt, tum in Ecclesiam crudeles, qui quantum in ipsis est, uniuersam religionem abolent: Cum alijs moderationibus disputabo.

Primum ita cogitare uelim bonos adolescentes, religionis doctrinam ad omnes pertinere. Et quemadmodum ille dixit, Homines nō solum sibi, sed etiam patriæ nasci. ita ego multo uerius dicere possim, omnes bonos ita sentire oportere, præcipue natos se esse Ecclesiæ. Itaq; etiā si quæ rationes probabiles uocant nos ad alias artes, non

non enim vituperare eas, tamen doctrina Christiana non est negligenda. Aliquid temporis ac studij huic quoque tribui oportet, tum ad animos nostros confirmandos, tum vero ut præparemus nos ad publicam Ecclesiæ utilitatem. Fuit in foro, in iudicijs Ambrosius, interim tamen & sacras literas legebat, & Græcos Theologos cum Latinis coniungebat.

Deinde linguarum cognitio non tantum Theologis prodest, habet egregias utilitates etiam in alijs artibus, quod quomodo uelim intelligi, quæso attendite, ne quis putet me detrahere aliquid de aliarum professionum dignitate. Sic enim statuo, hos, qui ad Medicinam aut Iuris doctrinam accessuri sunt, præformandos esse quadam liberali doctrina, quæ & Philosophiam, & antiquitatis noticiam continet. Adhibenda est etiam discendi exercitatio, quibus rebus ingenia & ad suauitatem atque humanitatem formantur, & acuntur, atque instruuntur, ut percipere & tractare artes alias facilius possint.

Si quis autem existimat Philosophiam perfecte cognosci posse sine Græcis literis, hunc sanè patiar sua opinione beatum esse. Sed res loquitur ipsa, quantum intererit inter Aristotelis interpretes Græce doctos, & illos ineptos, qui cum res grauissimas ab ipsis autoribus traditas explicare non possent, nouum quoddam doctrinæ genus pepererunt, plenè prodigiosis somnijs, quod nullum in uita aut communibus negocijs usum habet. Deinde iniuriam Philosophiæ facit, quisquis eam tam angustis finibus circumscribit, ut nihil ei tribuat, nisi illa uulgaria præcepta, quæ in scholis ex Aristotele traduntur. Ego uero ut iam non dicam de Mathematicis

ticis

ticis disciplinis, cognitionem antiquitatis, poematum, & historicarum, uel præcipuam partem Philosophiæ esse statuo. Hæc enim continet humanitatis doctrinam, cum proponat omnium officiorum præcepta atq; exempla.

Nihil accidere potest in uita priuata, aut in Repub. cuius non extet imago aliqua in historijs sapientissime scriptis. Plurimum autem, meo iudicio, prodest accessu ro ad res magnas gerendas, intueri in illas imagines uelut in speculum, & uidere consilia, ac bonorum & malorum consiliorum euentus. Præterea multa sunt in ipsis negocijs tum prophanis, tum Ecclesiasticis, quæ sine antiquitatis cognitione neque intelligi, neque iudicari possunt. Quoties de Imperiorum mutationibus dicendum est: quoties in Ecclesia requirendæ sunt ueterum contentiones de rebus maximis: Hæc sine Græcis & Latinis literis nullo modo cognosci possunt. Et quidem Ecclesiasticæ res tantum Græce scriptæ sunt. Cæterum uarietate & copia rerum atq; exemplorum longe uincunt Latinos tum Poetæ, tum Historici Græci. Nam Romani domesticas res tantum ornate studuerunt: at Græci omnium gentium atque Imperiorum historias complexi sunt, easq; ita descripserunt, ut uerius philosophentur in ipsorum negociorum atq; consiliorum expositione, quàm illi qui in scholis nuda præcepta tradunt, ac uere Philosophiam ex umbra in solem ac puluerem educunt, hoc est, usum eius in uita atq; negocijs ostendunt.

Hæc doctrina etiamsi tantum propter suauitatem expectenda esset, tamen satis magna causa esset, cur Græce disceremus. Quæ enim potest esse uoluptas magis digna
V præstan-

præstantibus ingenijs, quàm ea quæ percipitur ex illa ipsa cognitione maximarum rerum: Et quoniam uoluptates ipsæ aliquo modo ad mores pertinent, traduci ad humanitatem & suauitatem hac delectatione animos arbitror.

At uero nos non tantum de uoluptate disputamus, de fructu ac necessitate loquimur, quia sine hac liberali doctrina, quæ præcipue Græcis literis continetur, nemo satis idoneus est uel ad cæteras artes tractandas, uel ad res magnas gerendas. Non sunt in hoc omnia. Sed tamen si quid omnino doctrina uel ad excitanda ad uirtutem, uel ad conformanda ingenia proficit, non dubito affirmare, eam ad rem plurimum conducere hoc doctrinæ genus, de quo loquor. Illud certe negari non potest, ad cæteras artes tractandas requiri hanc doctrinā. Nam & Medicina magna ex parte Græca est, & sine Philosophia percipi non potest. Et si hi qui se dediderunt Iurisconsultis, non tantum illam forensensem Rhetoricam auferre student, ut eam ad quæstum conferant, sed doctrinam expetunt futuram usui Reipub. & ut ipsi loquuntur, non simulatam Philosophiam: His ut possint cum decore tueri personam suam, profecto etiam alia quædam doctrina opus erit, uidelicet, religionum scientia, noticia antiquitatis, eloquentia, & illis literis, quæ cum fontes legum contineant, non minus in consilium adhiberi solent de communibus officijs, quàm ipsæ leges.

Sed sunt quidam iuuenes, qui cum propter ignauiam fugiant discendi laborē, subito irrumpunt ad summas professiones, quarum titulos prætexunt suæ ignauie. Hi ut iudicio uideantur has artes aspernari, hæc nostra studia uirtu

dia vituperant. Qui siquidē ita libet, fiant sane Solones meri sine Grammatica, sine Dialectica, sine cognitione religionum, sine eloquentia, sine Philosophia, denique sine humanitate ulla. Verum hoc miror, quo isti ore aspicere legum libros audeant, quarum autores appareret praeclare instructos fuisse his ipsis artibus, de quibus dicimus. Quam multa ex Græcis & Latinis historijs reperunt. Quam reuerenter assurgunt Homero, quoties eius sententias uelut oracula citant. Alicubi pronunciant ex uerbis Demosthenis, alicubi ad uerbū transcribunt Platonis dicta. Et quidem recentiores Doctores disputant, ualere in causis Philosophorum ac Poetarum autoritatem, quia maiorum instituta, moresq̃, & grauissimas rationes honestorum officiorum, denique uim omnem iuris naturalis sapientissime describunt. Quæ tandem impudentia est, eas literas contemnere, de quibus ipsi legum conditores honorificentissime sentiunt.

Proinde modesta & bona ingenia adhortor, ut cum professionis magnitudinem, ad quam se contulerunt, considerabunt, exemplo suorum autorum cogitent aliquid studiij his nostris artibus ac literis impertiendum esse. Cum cæteris nolo pugnare, qui non solum nostra iudicia, sed etiam suorum autorum exempla aspernantur. Alia enim alij bona ducunt, ut uere inquit ille: Ἀνὰ χάρις πρὸς Ἀθηναίους σολοικίζει, Ἀθηναῖοι δὲ πρὸς σκυθais. Nihil isti afficiuntur suauitate earū artiū, quas nos miramur, nec nos ab optimarum rerum studijs istorum iudicia abstrahent.

Atq̃ ita cogitate Adolēscētes, cum in studijs uersimini, constantiam ac fortitudinem uobis etiam adhi-

V ij bendam

bendam esse. Neq; enim sine fortitudine coli aut retine-
ri uirtus ulla potest. Quare non patiamini uobis harum
nostrarum artium & linguarum studia præposteris uul-
gi atque indoctorum iudicijs excuti: Durate, & uos met
rebus seruate secundis: Cur enim non utat fortissimi ui-
ri uerbis apud Poetam, præsertim in causa multo maio-
re? Nam ille sedes sibi ac socijs quærebat. Vestra studia
ad uniuersam Ecclesiam, & ad omnem posteritatē per-
tinent. Quæ autem causa existere maior ulla potest, q̃
quæ salutem Ecclesiæ continet?

Sæpe audiui Capnionem, cū Romam à Principe Pa-
latino certi negocij causa missus esset, uenisse in Argyro-
pyli auditorium, qui tunc Romæ magna cum laude
Græce docebat. Cūq; Capnio reuerenter salutato Ar-
gyropylo in confesso multorum doctissimorum homi-
num exposuisset ei, se hominem Germanum incensum
studio Græcarum literarum, gratulari sibi eam fortunā,
quod occasio audiendi ipsius contigisset, quo illis qui-
dem temporibus nemo in Philosophia & Græca lingua
doctior prædicaretur, orassetq; ut sibi audiendi potesta-
tem faceret: delectatus Argyropylus oratione Capnio-
nis, cum operam suam benigne pollicitus esset, interro-
gat, an attigerit antea Græcas literas. Capnio ait, se Basī-
lē in Germania audisse lingue elementa. Enarrabat au-
tem forte Argyropylus Thycididem, hunc exhibet illi,
aciubet legere, deinde etiam interpretari. Cum autem
& suauiter pronunciaret Capnio (audio enim perstu-
diosum fuisse recte pronunciationis) & sententiam sic
fatis Latine redderet, ibi uero Græcus ille admirans, con-
uertit se ad auditores, & exclamans: Ecce, inquit, Græ-
cia nostro exilio transuolauit alpes. Quod quanq̃ ille
uere

nere dixit, nam exules Græci accenderunt hæc studia apud Latinos, Tamen uos ita existimare debetis, diuinitus accidisse, ne infusis in Græciam Turcis, ac deleta natione Græcorum, lingua etiam intercideret Ecclesiæ imprimis necessaria: Itaq; in has nationes singulari Dei beneficio propagata est. Neque uero negari potest, plurimum lucis eam attulisse, cum alijs artibus omnibus, tum etiam sacris literis. Eloquentiæ studia mirifice adiuit: Nam sine Græcis autoribus intelligi Latini scriptores non poterant. Aditum fecit ad Germanam Philosophiam. Neq; tantum ad Aristotelem & Græcos Medicos, sed etiã ad optimos autores Mathematices. Quantum enim debemus his qui Eucliden & Ptolemeum Latine uerterunt? In his expoliendis, & hoc toto genere artium illustrando, uidemus postea Ioannem Regiomontanum ciuem meum, Græcis literis ualde adiutum esse. Et nonnulli nunc quoque in Germania, qui excellunt Græcæ linguæ cognitione, studium conferunt ad ornandos eius generis autores. Boni uiri sacras literas & amare magis & tractare purius cœperunt, patefactis fontibus.

Has artes, quas recensui, obruere ac delere tristius fuerit, quàm solem è mundo tollere. Neq; uero sine cognitione peregrinarum linguarum retineri earum possessio potest. Qua ex re facile iudicari potest, linguarum noticiam non esse leue aut uulgare Dei donum. Quæ autem impietas, quod scelus est, tale donum, cuius usus tam late pater, aspernari, & diuinitus illatum in has nationes rursus explodere atq; eijcere? Leges publice atrociter puniunt sacrilegia: At maius sacrilegium est, Ecclesiam spoliare linguarum cognitione, quàm aurea aut

V in argentea

argentea supellestile. Hæc enim cœlestia dona Euangelio lucem afferūt, & uerius sunt Ecclesię supellex, quàm ulla ornamenta aurea. Neq; enim dubium est, quin ad hanc utilitatem Deus Euangelio addiderit donum linguarum, ut uocant, ut ad sacras literas explicandas conducant. Itaq; sacrilegos istos linguarum contemptores putate in ipsas aras ac templa impetū tanti furoris olim facere, & uastitatem atq; exitium religioni & omnibus honestis artibus minari, nec dubitate quin Deo pœnas daturi sint. Nos uero si & Deo grati, & erga Ecclesiam pijs esse studemus, agnoscamus Dei beneficium, & propter Ecclesię utilitatem tueamur & conseruemus. Si quem ab his studijs hoc deterret, quod non uidentur labori respondere premia, is nō satis religiose de Deo sentit. Cum enim pietati toties ingentia prœmia Deus polliceatur, non est de eius fide dubitandum. Alicubi promittit amplissimos frugum prouentus, si populus liberaliter conferat ad usus necessarios templi. Quare nec nobis prœmia defutura sunt, si studia nostra ad Ecclesię utilitatem conferemus. Et est pietas, expectantem hæc promissa, Ecclesię utilitatibus consulere.

Dixi.

ORATIO DE CONCORDIA ET COMMUNICATIONE studiorum atq; operatum, in promotione
Magistorum dicta à Decano Magistro Ambrosio Interbocensi, Anno

1537.

Vm Agesilauum Regem Spartarum, domi suæ cum paruis liberis in baculo equitantem deprehendisset quidam ex Ducibus, casu interueniens, atq; admirans, Regem, & quidem talem, quo illa ætate nullus uir præstantior in tota Græcia esse iudicabatur, hoc modo cum pueris colludere, petit Agesilaus ueniam ab isto, si quidem hic ludus uideretur alienus Regia grauitate. De inde addit, se non tantum oneris ipsi imponere, ut perpetuo hanc rem taceri postulet, sed rogat, ut tantisper taceret, donec ipse liberos haberet: significans eum qui liberos non haberet, non intelligere, quid habeant hi ludi nō dico uoluptatis, sed utilitatis. Quamuis enim per se ridiculæ res sunt, tamen ad disciplinam, ad mores formandos pertinēt. Et prudens pater intelligit, magnam uim assuefactionis esse in tenera ætate, etiā in his leuissimis exercitijs. Vt autem ille Spartanus miratur patrem colludentem cum paruis filijs, ita multi nunc quadam inusitatæ sapientiæ persuasionem derident, cum alios multos ueteres & honestos mores, tum etiam hos scholasticos gradus, & spectacula promotionum: Quos uelim hanc Agesilai responsionem considerare, nec prius uituperare uetera instituta, quàm ipsi habeant liberos: hoc est, non prius quàm perspexerint quanta sit infirmitas in tenera ætate, quas ob causas, hi ludi, gradus, tituli propositi

positi sint, quantum referat puerilia ingenia his ritibus certo quodā ordine assuefacere, ac prouehere in discendo, quantum conducat exemplum, ut assuefiant ad publicos mores amandos. Incredibilis infirmitas est animorum puerilium, quare ad eos excitandos, regendos, aut deprauandos, parua res saepe magnum adferunt momentum. Hanc infirmitatem quo magis perspicimus nos, quos iam usus, ætas, mutationes Reipub. graues erudierunt, eo magis amamus hos scholasticos mores institutos, ut studijs prosit ordo, ut discant adolescentes ordinum discrimina intelligere. Itaque non recusamus quanquā senescentes, in hanc scenam prodire, & amanter petimus à prudentioribus, ut & ipsi faueant his spectaculis, propter iuuentutis utilitatem. Neque enim tantum ad hunc cœtum, qui in hoc theatrum confluit, sed ad nostros liberos, & ad posteritatem pertinent. Non fastidiamus hos ludos, tanquam res indignas nobis, sed exemplum nostrum prodesse adolescentibus ad honestos mores amandos & conseruandos existimemus. Hec præfatus sum, ut imperiti intelligant nos bono consilio hos scholasticos ritus conseruare. Quod cum ita sit, æquum est, uos orationem meam patienter audire, quam hoc loco habere me cogit officij ratio. Etsi autem quedam erant causæ, cur de artium studijs & utilitate, hoc tempore dicendum uidebatur, tamen cum alij sepe uobis commonstrent usum, in multis uitæ partibus, & uituperatoribus grauius respondeant, relinquam modo id argumentum, & dicam de concordia, de qua communicatione studiorum atque operatum, sine qua retineri & consistere Respub. non potest. Extat autem apud Græcos uenustum Epigrāma, in quo pingitur optimus

Reipub.

Reipub. status. Ac eo libentius argumentum Epigram-
matis illius recitabo, ut exemplum illustre adolescentes
infigant animis, quod eos & in schola, & deinceps in
omni uita admoneat, qua arte retinenda sit publica tran-
quillitas. Ea uero magna est ars, seu sapientia potius, pre-
cipue requirenda in ijs, qui uiri boni perhiberi uolunt,
quæ cuiusmodi sit, in hac imagine conspici potest:

Fortè in uia conueniunt cæcus & claudus, ubi cum si-
ne duce progredi cæcus non posset, claudus etiam uehi-
culo opus esset, retinebatur uterque suo malo. Vidit autè
claudus cæcum ualidos lacertos, firmos pedes, denique
robur integrum corporis habere, nec quicquam morbi
in eo herere, nisi quod oculis captus erat. Quare pruden-
ter iniit rationem, ut inter se communicarent operas, &
alter sarciret id, quod deerat alteri, ut cæcus tolleret in
humeros claudum, claudus isti monstrator uiaæ esset. Ex-
ponit suum consilium cæco, & suam operam pollicetur.
Etsi sarcina imponebatur non leuis cæco, tamen cum
humanitate socij caperetur, non detrectat hanc condi-
tionem, ac sublato in humeros claudus, pergit, & guberna-
nat eum claudus. Ita amanter cõmunicatis operis iter
susceptum conficiunt. Hæc est imago optimi status in
Repub. Primum enim in tanta mole ac uarietate nego-
ciorum, nemo unus par esse omnibus rebus administran-
dis potest. Deinde tanta est infirmitas ingeniorum, ut
etiam qui unum aliquod munus sustinent, tamen in-
terdum non satis sint intenti, interdum fallantur. De-
nique nihil est in rebus humanis ab omni parte perfectum.
Itaque opus est primum in Repub. ea inter ciues bene-
uolentia, ut non grauatim, quod quisque potest, ad usum
communiem conferat, deinde quædam ut uitia in alijs

X diffimus

dissimulemus, postremo ut nostra diligentia, dextertate,
 & uirtute sanemus, ut sicubi cessatum est ab alijs, arte
 ab alijs sarciatur iactura. Talis status optandus est ex
 animo, & decet bonos omnes, consilia omnia sua, &
 omnes actiones ad hunc statum efficiendum dirigere.
 Sic in schola liberaliter conferant singuli suas artes ad
 communem usum. Nemo alterius generis artifices pre-
 mere conetur, quædam etiam incommoda in alijs re-
 genda sunt, & uel comiter emendanda, uel arte quas-
 dam sarcienda. At nos quidem in scholis præcipue ame-
 mus hunc statum, quia Aristoteles, quem sequimur Ma-
 gistrum in Philosophia, Aristocratiam maxime probat,
 & hanc antefert omnibus formis politiarum. Sequamur
 igitur Aristotelem, & in scholis, quantum fieri potest,
 Aristocratiam efficiamus. Hæc autem non sunt Aristo-
 cratica, sed partim Timonica, partim ὀλιγαρχικὰ, graua-
 tim operas in commune conferre, uel impedire aliorum
 cursum, qui & ipsi bene merentur de Repub. aliorum
 aucupari errata, aut etiam calumniari studia, seu odio,
 seu ambitione, seu aliqua alia cupiditate. Quanta inter
 se modestia certarunt septem illi summi uiri, qui Sapien-
 tes nominantur, qui eodem tempore floruerunt in di-
 uersis ciuitatibus. Nam cum Mileti, inuentam auream
 mēsam Apollo iussisset sapientissimo dari, ciuitas Tha-
 leti dandam esse decreuit: is magnitudinem huius lau-
 dis non agnoscens, & libenter alteri, uel impertiens, uel
 cedens, misit Soloni, Solon ad eundem modum Bian-
 ti. Cum per omnes septem uagata mensa ad Thaletem
 rediisset, ait Thales, nunc demum se oraculi sententiam
 intelligere: iussitq; mensam offerri Apollini, quod Deus
 significasset hoc inuolucto, neminem mortalium, sed
 solum

solum Deum sapientem esse. O uere Aristocraticos uir-
 ros, quorum nemo de alterius laude quidquam decer-
 pserit: deinde qui uiderint, nihil esse furiosius, quàm ho-
 mines sibi sapientiæ laudem arrogare. Itaque comiter in-
 ter se uixerunt. Et quidem Solonem accipimus à Thale-
 te didicisse motus astrotum. Nunc uero quoties illud
 fit, quod ait Martialis:

Qui uelit ingenio cedere, rarus erit.

Et uidimus aliquoties hoc accidere, ut ortu dissentiancu-
 læ ex leuissimis initijs excitarent ingentes tumultus, quo-
 rum exitus ne nunc quidem prospici potest. Cur hic nõ
 uenit in mentem cæci & claudi, ut mutuis officijs cogi-
 taremus iuuandam esse Rempub. non acerbitate ani-
 morum dilacerandam? Romæ Scipionem optime me-
 ritum de patria, inuidi ciues aliqui allatarunt, quibus
 ille ex urbe cedere maluit, quàm excitare maiores tumul-
 tus uehementius concertando. Ita cum non abduceret
 eum ambitio à moderatione, communi saluti ac trans-
 quillitati optime consuluit. Contra flagitiose Marius,
 qui cum uireretur gloria Syllæ, conatus est eum ui spolia-
 re exercitu & prouincia, patriam implicuit crudelissimo
 luctuosissimoq; bello. Sed omnium seculorum atque
 ætatum historiæ plenæ sunt exemplorum, in quibus
 conspici potest, sæpe certamina accensa, seu quadam
 morositate ingeniorum, seu odijs aut inuidia, magnis
 Imperijs ac ciuitatibus exitio fuisse: Rursus etiam com-
 moditate moderatorum ciuium, qui impetus aliorum,
 ratione lenierunt, seruatas esse Respublicas. Hæc exem-
 pla cum legimus atque audimus, nos quoque ad mode-
 rationem, & regendos animorum impetus hortentur.
 Decet enim præcipue literatos homines doctrinam uir-

X ij tutis,

tutis, ad mores atque usum transferre. Deinde nequaquam committendum est, ut quemadmodum nauis, excusso gubernatore, sine uelo, sine gubernaculo uentis iactatur, ita nos extincta ratione, rapiamur affectibus, nec consideremus quid expediat Ecclesie, quid Reipublice exempla noceant iuuentuti, quid publicis studiis prosit aut obsit, sed qua impellant turbidi affectus, cæco impetu ruamus. Tale uitæ genus nec Philosopho, nec Christiano conuenit: Nam uel maxime Christianus omnia sua consilia, ad gloriam Dei, ad Ecclesie ædificationem, & ad iuuentutis salutem referre debet. Nec uero fieri potest in tanta infirmitate hominum, quin incendant errores atque offensiones: Et diabolus sæpe igneis telis, ut uocat Paulus, sauciat animos, & inflamat odijs, ut Ecclesiam aut Rempub. dissipet. Has dissidiorum causas intelligere Christianos decet, ut singulari diligentia, & muniant pectora aduersas illa tela, & affectibus frenum iniiciant. Si quid in alio desideras, cogita qua ratione mederi possis, nō ut exulceres. Plutarchus *πρὸς φιλαδέλφους* scribit morem fuisse Græcæ gentis, cum duo fratres unā incedebant, & ad lapidem aliquē excitatum ueniebant, ne seiuncti cederent medium locum cum lapidi, sed ut ambo simul ad idem latus circuitent lapidem. Huiusmodi ritus uarios singule gentes habet, qui & recepti & conseruati sunt, quia aliquid de moribus significabant. Accommodat igitur Plutarchus hunc ritum ad fratrum concordiam, ac moneri eos hoc exemplo ait, ut caueant, ne quis lapis, hoc est, ne ulla offensio diuellat eorum animos: Et si qua inciderit offensio, ut illam coniuncti circumeant, hoc est, dissimulent, deleant ex animo & extinguant. Hæc uirtus non solum priuatis familijs

familijs, sed Reipub. & Ecclesiæ necessaria est. Itaque extant in scriptis sapientissimorum hominum grauissimæ conciones, quæ hortantur, ut concordiam tueamur, ut placari nos sinamus, ut redeamus in gratiam cum ijs, quorum animi sunt sanabiles. Cum autem de his rebus, loci scripturatum vobis noti sint, nolui esse prolixior. Tantum illud moneo, quod apud Homerum est, qui fingit Aten ualidissimo corpore discurrere, & diffidia excitare, sequi uero Litas diuinitus missas, quæ hortantur, ut redeant homines in mutuam gratiam. Et addit Poeta, Litas magna beneficia impertire obtemperantibus, & uicissim eos exaudiri, si quid à Deo petant: Alijs uero qui non obtemperant, imprecari, ut Ate de eis poenasumat. Nec uero putate hanc Homeri concionem fabulosam esse. Sententiam haud dubie à uetustissimis illis parentibus, quibus uera religio nota fuit, acceptam recensuit, & Poeticam addidit picturam. Quid enim uult aliud, quàm quod toties præcipiunt sacræ literæ, ut simus placabiles, ut obliuiscamur iniurias: hoc officio ita delectari Deum, ut uicissim nobis rogantibus det errorum ueniam, & multa largiatur beneficia: Rursus autem implacabilibus placari nolle, & eorū pertinaciam asperitatemque animorum punire. Hæc sententia nequaquam prophana est, manauitque haud dubie à pijs maioribus ad posteros. Scitis enim à Christo nobis sauerissime commendatum esse hoc officij genus: Remittite, et remittetur uobis. Hæc præcepta, si magnificimus Deū autorem, si amamus publicam Ecclesiæ tranquillitatē, si Reipub. salus nobis curæ est, toto pectore accipiamus, & communem concordiam tueamur. Si qua sunt in amicis incōmoda, aut prudenter sanemus, aut comitate

X iij nostra

nostra regamus, cogitemusq̃, sepe in uita locum habere
 illud quod ait Plinius: Qui uicia odit, homines odit.
 Certe in schola sic uiuere, ut uiuūt in arena gladiatores,
 turpe ac miserum est. Ferarum enim est talis congressus,
 nisi quod hę cognatarum morſu abſtinent, gladiatores
 uero mutuis cędibus in ſeſe ruunt. Itaq; & hortor & oro
 omnes ſtudioſos, ut omni genere officiij iuuare Remp.
 & ueri communem concordiam annitantur, Id dignū
 eſt bonis uiris & Deo gratum, & ut Pſalmus inquit, hoc
 agentibus Deus dabit benedictionem. Poſtremo quia
 non tam mea oratione, quā autoritate & ſententia
 optimorum, & pręſtantiffimorum autorum uos ad
 hortor, libuit in fine adiungere memorabile dictum Sene
 cę, qui ſic in poſtremo libro de ira ait: Dum inter homi
 nes ſumus, colamus humanitatem, non timori cuiquā,
 non periculo ſimus, detrimenta, iniurias, conuitia, uel
 ligationes contemnamus, & magno animo, bre
 uia ſeramus incommoda, dum reſpici
 mus, quod aiunt, uerſamusq̃
 nos, immortalis
 tas aderit.

Dixi.

Oratio

ORATIO DE INGRATITVDINE CV
culi, habita in promotione Magistrorum, à Des
cano Magistro Ambrosio Iuter
bocensi, Anno

1537.

Citis Adolescentes, hos cœtus, disciplinæ
causa institutos esse, ut conueniant huc illi
qui præsunt Academiæ, ad inspicienda iu
uentutis studia, & reliqua multitudo suo
officio declarat, se delectari his congressi
bus, in quibus & doctissimi homines conueniunt, et ha
bentur orationes, sumptis materijs, ex magna quadam
optimarum artium uarietate, quæ sunt utiles uitæ ac mo
ribus. Ac uero iuuenes eo decet libentius interesse his
pomps, quia bonæ menti nullum est iucundius specta
culum, quàm uidere tales cœtus uirorum, excellentium in
genijs, doctrina, uirtute. Nam & ipsa uirtutis pulchritu
do in præstantibus uiris, oculos atque animos hominum
mirifice capit. Et iuuat eos uiros intueri, qui sunt præci
pua ornamenta Reipub. An existimatis exercitum Græ
cum ad Troiam quidquam spectasse libentius, quàm unâ
incedentes heroas, Achillem & Aiace? Intelligebant
enim horum uirtutem præsidio esse uniuerso exercitui.
Quare & his, qui præsunt Academiæ, gratias ago, quod
ut uerem honestissimumque morem conseruarent, nō
grauatim huc accesserunt: Et reliquorum laudo officium,
qui sua frequentia, uoluntatem & studium suum erga
præceptores ostendunt. Et quoniam nihil magis decet
in congressu eruditorum, quàm commentari aut disse
rere de rebus bonis, & hæc dicendi partes mihi datæ sunt,
magno

magnopere optarim, me posse adferre orationem dignam hoc honestissimo cœtu. Sed est humanitatis uestra, fauere etiam mediocribus ingenijs, præsertim cum exercitationis causa hæc consuetudo dicendi instituta sit. Vt autem alij hoc loco interdum de artium dignitate, interdum de uirtute aliqua dicunt, ita sumam & ipse aliquid ex Philosophia. Ac uero pars est Physices non infima, cognitio naturæ animantium. Nam inquisitio naturæ eorum multa monstrauit remedia, deinde morum uarietas indita animantibus, monet nos, hunc mundum non temere aut casu extitisse, sed à mente aliqua æterna ortum esse, quæ impressit imagines morum etiam brutis animantibus, ut exemplis illis admoniti homines, discerent amare recte facta, & odisse uicia. Quàm uenusta imago est Ecclesiæ, halcyonum parrus, quæ cū in scopulis in mari nidificent, solent incubare ouis, & excludere pullos in media bruma, cum quidem mare tanquam inferuiens illis incubantibus per illud tempus mitescit & placidum est. Me quidem hæc imago sæpe admonet Ecclesiæ, quæ perinde ut halcyones in mari, hoc est, in summis periculis uersatur. Deinde parit eo tempore, cum tempestates solent esse squissimæ. Fortasse autem hoc sunt fœliciores halcyones, illis mitescit mare: Ecclesiæ non tantam rationem habent Tyranni, ut placati aliquantisper concedant ocium parienti. Sed tamen, id quoque fit, diuinitus aliquantisper regit Deus Doctores, dum propagata doctrina soboles adolefcit. Conueniunt Ecclesiæ & mores halcyonum, nesciunt adulteria, & extincto coniuge, alter manet cœlebs, & paulo post luctu moritur. Mulier etiam senem maritum Cerylum, ut apud Græcos legitur, gestat humeris suis aquatum.

Itaque

Itaq̃ ueteres scripserunt honesti coniugij exempla esse, quod quidem nō displicet, sed tamē ad Ecclesiam non male quadrat exemplū, quē gestare & fouere omnibus officijs benemeritos doctores debet. Possem alia multa exempla cōmemorare, in quibus apparet, diuinitus has imagines propositas esse, ut de multis magnis rebus in uita nos admoneant. Ac prācipue eo me delectat istarū rerum cogitatio, quod uideor mihi uidere testimonia diuinitus impressa naturæ, quę ostendunt mundum nō extitisse casu, quę quidē ita sunt illustria, ut ueteres etiā Philosophos mouerint. Ideo enim prædare inquit Aristoteles, in primo de partibus animalū, Cū in omnibus partibus naturę insit admirandū quiddam, satis appare re, naturam nō extitisse casu. Stoici etiam hoc consilio naturam definiunt, uim arte progredientē ad generandum: & profitētur se in definitione addere artē, ut significant naturā mente quadā regi in omnibus actionibus, quę uelut artifex est omniū generationū & motuum in natura. Libenter igitur ex huiusmodi materijs sumpsi hoc loco argumentum, ut iuuenes admoniti, & ipsi hæc uestigia Dei in natura cōsiderent. Sed uideo me in exordio longius euagatū esse q̃ uolebam, & si arbitror uobis quidē, qui & Philosophiæ & religionis amantiſſimi estis, nō fuisse ingratam hanc commemorationem. Nunc uenio ad argumentū, quod huc afferre præcipue constitui. De ingratitudine, impietate, & scelere Cuculi dicturus sum: qui quale hominum genus representet, postea explicabo, prius enim narranda est historia. Aristoteles in nono libro de natura animalium, scribit cuculum propter timiditatem, quam in ipso insignem esse cōpertum est, non facere propriū nidū, nec suos pullos

Y excludere

excludere, sed deponere ouum in alieno nido, ac plerumque currucę. Hęc cū reperit ouum inter sua, simul huic etiam incubat. Deinde pullis exclusis, quia cuculus magnitudine & uiribus superat reliquos, quidquid sedula mater cibi adfert, suppositicius iste pręripit. Ita fit, ut cęteri pulli fame moriantur: Putant etiam matrę eo maiore cura hunc fouere, quia magis eum miratur & amat propter magnitudinem corporis. Interdum ipse cuculus factus robustior, cęteros pullos deuorat, interdum senior cuculus exorbet oua currucę: Adeo multiplex est in hoc genere crudelitas. Postremo ubi adoleuit sceleratus & impius pullus, addit nefariam & plusquam tragicam catastrophę: Nam currucam, qua incubante natus est, a qua magna assiduitate nutritus est, crudeliter laceratam deuorat. Hanc pro maternis beneficijs, & pro nutritione uicem, iste *ἀσος* & rependit, dignus qui perpetua scabie notatus sit, & quem oderint ac fugiant reliquę aues ceu dirum portentum. Ita enim natura fertur illum damnaſſe impietatis, ut uere erret sicut polluti, sine nido, & sine ulla societate, sicut apud Homerum de pœna impiorum dicitur *ἀνὲς ἰος ἤδη ἀφ' ἑντὸς*. Solus enim sine ulla societate sui generis aut aliarum auium uagatur. Non igitur obscura est significatio: imago proposita est in tetra uoluce, ut uideamus, turpissimę naturę similitudinem habere ingratos. Sicut in alijs fœdis animalibus aliorum uitiorum similitudo proposita est, ut cognita turpitudine bestię, homines magis abhorreant a similibus uitijs: ut in lupo inest rapacitas & crudelitas, in polypo tanta libido, ut extinguatur in concubitu. Noctua piscis tam uorax est, ut non desinat se onerare cibo, donec rumpatur.

Sed

Sed longum esset exempla persequi. Ad institutum argumentum redeo. Adfectat cuculus etiam Musicæ laudem, quare ubi lusciniam audiuit, eò aduolat, & excitatus cantu illius, cum ea certare studet. Hinc intelligi magis potest, in quo genere hominum, ingratos significet, nempe inter eos, qui obstrepunt melioribus in dicenda sententia, in studijs Ecclesiasticis, aut alijs, quæ uitæ conducunt. Hic quanta cuculorum agmina numerari possunt, non modo si ueteres historias repetamus, sed etiam si præsentia negocia consideremus. Homero obtreftabat Zoilus, ceu luscinie cuculus, Ciceroni Clodius, & alij multi. Habuerunt suos cuculos & heroiçi uiri: Scipioni obtreftabat Carbo, Alcibiadi Hyperbolus. Quanquam quid opus est exempla colligere? plena est horum, quotidiana uita, sed maxime in Ecclesia: Et ad hanc, totum hoc symbolum maxime conuenit. Curuca Græcis est Hypolais, quæ nomen inde habet, quod humi ad saxa nidificet, talis est uera Ecclesia, spreta & abiecta in mundo. Hæc dum omnes fouere, & iuuare conatur, etiam suppositicios foetus nutrit, qui cum propter hypocrisin ueniant in admirationem, facile beneficio Ecclesiæ, auctoritatem & potentiam consequuntur. Hanc adepti, deinde grassantur in ipsam matrem, eamq; dilacerant, & crudeli tyrannide opprimunt. Deinde illum feralem & infaustum sonum ædunt in Ecclesia, sonant impia & perniciosa dogmata. Arium euexit ad honores Ecclesia Alexandrina, qui cum esset suppositicius foetus, postea Ecclesiam orbis terrarum horribiliter dissipauit. Quid in scholis accidit, quæ cum sunt bene constitutæ, pars sunt Ecclesiæ uel præcipua. Primum enim ingentia certamina,

Y ij pericula

pericula, difficultates, publice sustinent boni Doctores, propagandæ rectæ doctrinæ causa: deinde priuatim, ut nutrices fouent infantulos, ita summa cura, diligentia, sedulitate, prouehunt ingenia discentium. Et tamen sæpe fit, ut educatus atq; institutus magna fide, postea oblitus omnium beneficiorum, & incitatus ambitione, aut naturæ maleuolentia, aut inuidia, impetum faciat in preceptores, nec nocere tantum ipsis, sed odio ipsorum bonas artes opprimere & delere conetur. An hoc cuculorum genus non uidetur odio dignum? Non enim iam uitupero homines hebetes, aut tardos, sed ingratos, & nocendi cupidos. Tales cuculos odisse, omnes à natura bene instituti debent. Et tales hic pingere uolui, ut admoniti adolescentes, procul eos fugiant & execrentur. Student enim hi cuculi alijs affricare suam scabiem, & inueniunt, uel stolidos, uel malos, qui illo horrido cantu teneantur. Magnum per sese scelus est ingratitudo in qualibet re, sed tum est uere cuculi scelus, & parricidium, quando ad eam accedit odium piæ doctrinæ, aut aliarum artium, quando ingrati, hominum odio, & animi morbo, postea rebus bonis bellum inferunt, labefaciunt dogmata, detrahunt de artium dignitate. Nec rara sunt exempla. Et sæpe accidit, ut cum semel in præceptores incurrerint, postea rabies augeatur, & crescat discordia, uelut incendium: Deinde Respub. propter horum scelus & ingratitudinem plectitur. Quidam Atheniensis Orator, cum significare uellet, quibus modis factiosa & Tyrannica ingenia potentiam consequantur, inquit: Serpens nisi deuoret serpentes, non fit draco. Ita ingrati illi incensi odio, aut ambitione, persuadent sibi, hanc esse uiam ad gloriam, formidabilem fieri alijs, opprimere
dissen

diffidentes, ut aut arte. Quanquam minus flagitium est, in pares, quam in bene meritos sœuire, ut facit cuniculus. Cum igitur ingratitudo non solum priuatim sit turpis & indigna homine, sed etiam sæpe Reipub. noceat, adhortor uos Adolēscētes, ut animos uestros ad gratitudinem assuefaciatis, ad quam uos non modo inuitant natura, & homines doctissimi, qui quasi explicantes naturæ iudicium, de gratitudine copiosissime præcipiunt, sed etiam cœlestia oracula uocant, quæ quidem horrendas etiam pœnas minantur ingratis. Sic enim scriptura inquit: Non recedet malum à domo ingrati. Hoc dictum quæso affigite animis, & expēdite, quàm graues, quàm durabiles pœnas minetur Deus, cum ait, semper hæsurā mala in domo, in liberis ingratorum. Quid dici tristius poterat? Iam cogitate, quale sit genus beneficiorum, quod in schola bene constituta accipitis. Nihil homini cōtingere melius potest, quam recta doctrina, primum de religione, deinde de honestis uitæ officijs, de rerum natura, deniq; de omnibus artibus, quæ sunt uitæ utiles. Traditur autem uobis, Dei beneficio, doctrina Christiana, pure & simpliciter. Proponuntur & ceteræ honestæ discipline, nec ulla pars Philosophiæ negligitur. Enarrantur optimi autores Greci & Latini, qui aut fontes philosophiæ continent, aut prosunt ad formandam orationem. De præceptoribus ipsis non dicam, sed tamen dexteritas & prudentia in doctore duplicat beneficium. Nam qui in docendo nō adhibet rerum delectum aut nō uidet, quid cui libet ætati conueniat, is sæpe ita distribuit ea quæ tradit, ut si cani paleas, asino daret ossa, ut in prouerbio dicitur. Spero autem uobis cognitam esse fidē & prudētiam in ijs qui

X iij docent

docent. Cum igitur tanta sit magnitudo beneficiorum, non est obscurum quod sit uestrum officium. Certe Deo gratiam debetis, qui his pulcherrimis muneribus uitam humanam ornauit. Is uult dona sua intelligi, uult ea magni pendere à nobis, uult gratiam reddi his, per quos impertit ea humano generi. Quare cogitate quid Deo debeatis, et memoretur ingratos poenas Deo daturus esse. Philippus Macedo habebat militem qui ei propter fortitudinem in primis charus erat, hic naufragus ad uillam cuiusdam agricolæ ægre enatauit. Agricola cum audisset militis clamorem, accurrit, eumque rigentem frigore & penè exanimem ducit in uillam, & quibus potest officiis recreat, post triduum cupientem abire etiam uaticino instruit. Discedens miles prolixè pollicetur se gratiam relaturum esse. Vide quid acciderit. Nam & hic miles cuculi scelus imitatus est. Narrat Philippo naufragium, beneficium hospitis tacet, & petit sibi donari illud prædium, facile impetrat à Rege liberali, præsertim cum Rex bene meritum esse iudicaret: iubet igitur induci eum in bona quæ petierat miles. Non tulit iniuriam agricola expulsus bonis, ab eo quem seruauerat, sed uenit ad Philippum & commemorat suum beneficium erga militem. Hic adeo exarsit ira Philippus, ut Pausaniæ mandaret, ut priori domino prædium restitueret, militi uero exautorato, stigmata inureret, inscriberetque fronti, hæc uerba: Hospes ingratus. Tanta naturæ uis est, ut nemo tam ferreo animo sit, qui audiens hanc historiam, non ualde prober iustissimam Philippi sententiam. Quantum autem prodesset Reipublice, hoc modo notatos esse scholasticos ingratos, eos uidelicet, qui ad ingratitudinem etiam addunt impietatem, qui nocere præcepto

reptoribus, & ipsis studijs cupiunt. Hos oportuit stig-
matis notatos esse, quia si agnoscerentur, minus nocere
possent. Ego uero optatim illis etiam insculpi cucu-
lum in fronte, deuorantem suam nutricem. Sed quan-
quam hic cessant leges, tamen Deus tandem eis stigma
ta inurit, quæ testantur quales fuerint. Cogitate igitur
quantum Deo displiceat ingratitude, quàm sit indigna
homine, quam inimica toti naturæ, quam turpis, quod
diuinitus etiam puniatur: denique quod Reipublice no-
ceat, cum ingrati, odio hominum, artes etiam odisse &
premere incipiunt. Hæc si uobis sæpe subiicietis, excita-
bitis animos ad gratitudinem, & ad colendam com-
munem tranquillitatem. Ad hæc officia assuefaciendi
sunt animi. Ideo in scholis, & in his optimis studijs uer-
samini, ut mores uestri fiant meliores, ut artes profuturas
ad illustrandam gloriam Dei, & ad tuendam communem
societatem uobis pareatis, non ut discatis sycophanticam
nocituram bonis uiris & Reipub. Quam tetra imago est ci-
uis apud Demosthenem, cum pingit Aristogitonem, cir-
cumeuntem in foro & uibrantem spiculum seu exertam
caudam, ceu scorpium insidiari ciuibus, & circumspectare
quem feriat, quem aliqua calumnia opprimat, dein-
de qui cum nullo ciue ullius officij societatem habeat,
sed cum illis uiuat, quos apud inferos aiunt assidere im-
pijs, uidelicet cum inuidia, furis, et alijs pestibus. Ita des-
cribit Demosthenes Aristogitonem. Quid autem alienius
esse debet præsertim ab homine docto, instituto ad hu-
manitatem, & cuius mores & eruditio debet prodesse
Reipub. cuius tota uita debet esse καὶ ἀπορίκη & plena offi-
cij, quàm isto Aristogitonis more uiuere: qui quidem proprius
est sycophantatum, qui irruunt in bene meritos.

Cum

Cum autem mihi quidem impossibile sit, magnitudinem huius causæ æquare dicendo, non uolui esse prolixior. Et tamen hæc præcepta interdū inculcanda sunt adolescentibus, & ostendendum, quanta sit uitiorum turpitudine. Ideo hæc pauca de Ingratitudine, hoc tempore collegi, quæ ut boni cōsulatis oro. Est enim etiam grati animi, qualem cunq; operam honestam, publicæ utilitatis causa susceptam, probare.

Dixi.

ORATIO DE GRATITVDINE, M.
Alexandri Alesij Scoti, Decani, in promotione
Magistrorum, Anno

1534.

Ipsi aliorum consilium qui hoc loco de uniuersa Philosophia deq; omni ratione studiorum grauissime dicere solent magnopere probo, tamen quoniam in hac ingenij mei infirmitate intelligebam, me non posse tantarum rerum uarietatem oratione illustrare, constitui de una quadam uirtute dicere, digna cum bonis uitis omnibus, tum uero præcipue harum nostrarum artium ac literarum studiosis, uidelicet de gratitudine: quam ut deligerem, non solum publica causa adductus sum, etsi magnopere opto eam, cum uere sit maximam

marum uirtutum nutritrix, ab omnibus summo studio coli, uetum etiam quædam me priuati ratio commouit. Etenim cum per iniuriã me patria pulsum, uenientem huc ex alio orbe summa humanitate hospitio exceperitis, & annos iam aliquot amanter regatis, ualde laborandum mihi putauit, ut extaret aliqua gratitudinis meæ significatio. Caius Cæsar insignem hospitalitatis laudem tribuit Germanis, hanc ego in his meis erroribus & exilio meo comperi, uos et uereri instituto retinere, & in hac urbe præcipue exerceri pio quodam Christianæ religionis studio, quæ inter cæteras uirtutes hospitalitatem coli præcipit, & amplissime laudibus ornat. Quare gratiam hoc nomine habeo huic publicæ dicendi consuetudini, quod aditum mihi ad uniuersos uos patefacit, & occasionem præbet diu optatam, uicissim me uoluntatis declarandæ. Aptissimum igitur hoc argumentum meæ personæ esse iudicaui. Deinde non solum orationem meam, sed etiam exemplum arbitrabar profuturum esse, exuscitandi aliquos ad gratitudinẽ maiori diligentia præstandam. Agnosco autem me neque de uirtute ipsa, neque de uestris meritis pro dignitate dicere posse, sed spero uos pro candore uestro officium hac in re meum probaturos esse, etiam si eloquentia desideretur. Quare uos etiam atque etiam oro, ut hominis peregrini orationem bona cum uenia audiatis, id beneficium etiã inter cætera quæ mihi à uobis liberalissime tribuntur, grato animo recensebo. Scitis autem Adolescentes, nullum officium iustius ac magis necessariũ esse, quàm habere gratiam benemeritis. Hæc enim una uox est nõ solum eruditorũ omnium, sed ipsius etiam nature, quæ mutuis officijs homines inter se deuinctos esse uoluit.

Z Quare

Quare ingrati cum hæc naturalia vincula societatis humanæ dissoluant, ipsi naturæ bellum inferre iudicandi sunt. Etsi autem hæc ipsa naturæ lex diuina quædam vox est mentibus hominum inscripta, tamen & in sacris literis extant clara præcepta, quæ nos ad colendam gratitudinem hortantur, et quidem gratis præmia, ingratis uero pœnas diuinitus proponi docent. Sic enim scriptum est: Non recedet malum à domo ingrati. Quare non solum natura ingratos tanquam immania monstra odit & execratur, sed etiâ urget eos Deus iustissimis pœnis. Proinde si naturam aspiciemus, & quasi euoluemus animos ipsi nostros, si sacras literas consulemus, nō solum uidebimus quantū habeat ingratitude sceleris, sed etiâ constituemus, non esse dubitandum, quin Deo pœnas ingrati daturi sint. Hæc si considerabitis, ut uos præsertim decet, qui ad studia uirtutum adhibiti estis, statueris uos, & ut Deo & naturæ pareatis, cum erga alios, tum maxime erga præceptores uestros, & hanc Academiam gratos esse debere. Etenim cum nullum sit maius beneficium in terris, q̃ ueritatis, & rectę doctrine communicatio, profecto nullis plus debemus quàm his, quorum labore, fide, ac liberalitate res tantę tanquam in uita necessarię nobis contingunt. Neq; enim ignoratis, uitam sine literis, sine religionis scientia, sine antiquitatis noticia, sine aliqua naturæ atq; honestorū officiorum cognitione non solum incultam, sed planè miserimā fuisse. Deniq; etiam pecudum uita optabilior fuerit quàm hominum, quamlibet affluentium omnium rerum copia, si cum illis tenebris coniuncta est impijssimis illis erroribus & uitijs ageret. Itaq; facile iudicari potest, plurimum nos debere illis uitæ ducibus, qui nos in lucem ex obscu-

obscurissima caligine educunt, & bene beateq; uiuendi rationem monstrantes maximis erroribus animos nostros liberant. Verustas diuinos honores decreuit illis, qui fruges & meliorem uictum hominibus ostenderunt. Sed si recte aestimamus uera bona, multo melius de nobis merentur, qui optimarum rerum doctrinam nobis patefaciunt ac tradunt. Et si ego quidem ueterum historias ita interpretor, non uictum, sed uiuendi leges & disciplinam à summis quibusdā uiris traditā esse, qui postea frugum inuentores uocati sunt, ut significaretur, non minus ad tuendam uitam necessarias esse literas atq; artes, quā fruges ipsas. Nec fieri potest, si uim ac dignitatem literarum intelligimus, quin pariter & artes et Doctores artium amemus, per quos hæc cœlestia munera diuinitus ad homines propagantur. Nam illud etiam nobis considerandum est, non solum debere nos præstantibus Doctoribus propter assiduitatem, diligentiam, fidem, & cæteras uirtutes quæ in Doctore fideli requiruntur, sed quoniam nulli fiunt artifices, nisi diuino quodam afflatu, bonos Doctores, uelut numina cœlo demissa, & ut Plato uocat, tanquam Dei interpretes uenerari debeamus. Erratis enim, si artes repertas esse, nisi Deo monstrante, aut conseruari posse creditis, nisi Deus artificum ingenia exuscitet. Quod si in paruis artibus, in Musicis ac Poetis opus est diuino motu, ut Poeta inquit:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.
 quanto magis opus est diuino afflatu in illis summis artibus, in explicatione religionum, in eruendis causis naturalibus, in inquisitione motuum cœlestium, in legibus & uitæ officijs tradendis, in formanda oratione. Itaq; ut cæteræ sacre res, ita & boni doctores singulari ho-

Z ij nore

nore afficiendi sunt. Et si in his ad industriam accedunt cæteræ uirtutes, dexteritas in docendo, fides, assiduitas, qualis debet esse nutritionis, his uero par gratia reddi nulla potest. Nam si qui tales sunt, uitam discipulis impendunt, propterea quod non sine maximis curis ac laboribus assiduitas illa præstari potest. Quid quod interim negligenda est rei familiaris procuratio, perpetienda odia improborum, qui literas, qui religionis doctrinam, qui cæteras artes hostiliter oderunt? Videmus enim quæ sit uulgi natura, quod fastigium sapientiæ in eo collocat uno, quod ait Horatius:

Virtus, fama, decus, diuina humanaque pulchris

Diuitijs parent.

Præterea Tyranni natura Philosophos oderunt. Neque uero tot difficultates, tot labores, tantaque pericula boni uiri, qui possessionem literarum in scholis tuentur susciperent, nisi eos ut id facerent, quædam uis amoris & erga uos, & erga Rempub. hortaretur. Neceffe est autem plus quam ferreis animis prædictos esse eos, qui & beneficijs affecti summis, & amore uere patrio inuitati, non redamant præceptores. Cum igitur uobis hoc quidem tempore, adolescentes, magna fide ac dexteritate tradantur in hac schola diuinæ atque humanæ literæ, primum dabitur operam, ut beneficij magnitudinem intelligatis, deinde ut præceptoribus grati sitis. Dei beneficio hæc schola multis doctrinæ Christianæ locis magnam lucem attulit, ac uix alibi usquam purius ac simplicius explicatur doctrina Christiana. Ad hæc omnes Philosophiæ partes proponuntur, & cum Physicæ, quæ sic uocant, haberis, tum etiâ ostenduntur causæ cælestium motuum, quæ est omnium partium Philosophiæ longe præstantissima, & ut Aristoteles inquit, maxime

maxime cognata diuinitati. Atq; hæ Philosophiæ partes eo magis amandæ sunt, quod plurima monstrant & clarissima uestigia diuinitatis in natura, quorum animaduersio maximam profecto uim habet ad excitandos animos ad religionem, & ad omnia uirtutis officia. Nec desunt artes, quæ formant iudicium de ratione discendi: & ad has adhibentur optimi authores Græci & Latini, non solum, ut genus sermonis illorū imitemur, sed etiam ut inde rerum cognitionem, philosophiam, antiquitatem, historias petamus. Nec uero uideo quid adolescentiæ proponi melius atq; utilius ad solidā eruditionem comparandam & ad formanda iudicia possit. Satius est enim profecto uersari in Mathematis, in Aristotele, Plinio, Alberto, Pontano, Demosthene, Homero, Sophocle, Vergilio, Liuiο & similibus authoribus, quam in Tartareto & huius formæ ceteris, qui & præstantissimæ Philosophiæ partem non attigerunt, et illam quam profitentur, ut nihil aliud dicam, inutilibus disputationibus obruunt. Habetis & disputationes, in quibus iam annis aliquot uidimus explicatas res ad uitam utilissimas. Non enim proponuntur inanes *λογομαχίαι*, in quibus tantum de uocibus rixandum sit, sicut inter se corui contendunt, libet enim uti Galeni uerbis, sed agitantur controuersiæ, quæ forment iudicium de religione, de Philosophorum sectis, de fato, de finibus bonorum, de causis cœlestibus & similibus locis. Vix nam uero diligentiae præceptorum in disputationibus uestra sedulitas responderet. Nam in hac parte præcipue deesse uobis adolescentes ipsi uidemini, eaq; causa est, ut & præceptorum studia fiant ad disputandum languidiora. Magna uirtus, egregia doctrina atq; huma-

nitas est, & in aliarum professionum Doctoribus, Iureconsultis & Medicis. Deinde non solum doctrina præceptorum fruimur, sed multis etiam alijs officijs singuli utimur. Quare, ut aliquando finiam, adhortor uos ut, quod est iustissimum & humanissimum, detis operam, ut præceptorum erga uos beneuolentiæ, meritis, laboribus, assiduitati gratitudo uestra respondeat. Aristoteles scribit Græcos templa gratiarum in medijs urbibus condere solitos, ut ciues mutuæ beneficentiæ atq; gratitudinis admoneretur. Ita & uos in medijs scholis collocata gratiarum templa existimate, cum de gratitudine auditis concionantes & sacros libros & auctores qui uobis enarrantur. Scholas enim decet esse officinas, ut cæterarum uirtutum, ita maxime gratitudinis. Nullum enim uicium magis pugnat cum natura & societate humani generis quam ingratitude. Nec de nihilo est, quod dixerunt ueteres: Dixeris maledicta cuncta cum ingratum dixeris. Quid quod etiam immanissimis beluis indita sunt gratitudinis simulachra: Meministis leonem in circo reddidisse gratiâ fugitiuo, à quo uulnus ipsius curatum fuerat: Turpissimum autem est nobis uinci iustitia & pietate à beluis. Laudantur & ciconiæ in quibus pulli adultis, quæ per ætatem nequeunt pabulum exire, cibos afferunt. Ita uos quoq; memineritis ἀντιπαλαγγυρίου hoc est mutua pietate colendos atq; fouendos esse præceptores benemeritos. Postremo gratitudine impetrabitis, ut Deus magis faueat studijs uestris, ea quæ ad salutem uestram & totius Reipub. gubernaturus sit. Ut enim ingratos haud dubie puniet, ita gratos amat ac tuetur. Videtis quam ingens præmium addiderit quarto præcepto: Honora patrem & matrem, ut sis longæ,

longeuus super terrā. hoc est, ut totius uite cursus faustus ac foelix sit. Idē locus concionatur de officio erga præceptores, qui cū succedāt in parentū munus & curas, loco parentū habendi sunt. Et si recte estimamus, maiora beneficia à bonis doctoribus, quàm ab ipsis parentibus accipimus. Nā doctrina religionis & aliarū honestarū rerum longe præferēda est ipsi uite. Recte igitur Iuuenalis:

Dij maiorū umbris tenuem & sine puluere terram,
Spirantesq; crocos & in urna perpetuum uer,
Qui præceptorem sancti uoluere parentis
Esse loco &c. Quare nō minus crudeles sunt

ingrati aduersus præceptores, q̃ qui parentibus ingrati sunt. Hęc autē impietas præcipue à Christianis abesse debet, in quibus uel maxime eminere gratitudinē oportet, ut intelligātur etiam Christo grati esse pro ijs beneficijs, quæ ab eo infinita quotidie accipimus. Hęc sepe multumq; uobis cogitanda sunt adolescentes, ut animum ad gratitudinem excitetis, quod si feceritis, simul illud assequemini, ut literarum atq; artium uim magis intelligatis. Cum uidelicet expenditis beneficiorum magnitudinē. Deinde gratitudo flectet animos etiam ad cæteras uirtutes: Est enim fons iusticiæ. Libentius etiam ac facilius parebitis præceptoribus, si & uos ab ipsis amari intelligetis & uicissim eos redamabitis. Talem autem Academiam qualem uos habetis, ubi tanta discendi facultas est studiosis, ubi uere sunt fores, ut dicitur, *αφ' ουρα* musarum, non amare, animi est & à literis & ab humanitate ahhorrentis: Vos autem parentum auctoritate, hoc est, diuina auctoritate huc missi estis, ut & literas percipiat, & animos ad uirtutem & humanitatis officia assuefaciat. Ea q; in re non solum uestræ saluti con-
suletis,

suletis, sed etiam à Repub. uos in hac statione collocatos putate, ut olim ex studijs uestris aliqua redeat utilitas. Et ad Ecclesiam & cæteras Reipub. partes otium putatis esse scholam, sed mihi credite, ingens negotium sustine- tis, & quod ad uniuersam Rempub. attinet. Quare uos horror, ut propter gloriam Dei & salutem uestram, offi- cium uestrum studiose diligenterq; faciatis. Inuitabit ue- stra gratitudo præceptorum studia, ut & instructiores ad docendum accedant, & magis sint assidui. Reliquū est ut & ego gratias agam amplissimis & doctissimis uiris pro beneficijs in me priuatim collatis. Quamq; au- tem hæc commemoratio leue officium uideretur, tamen quoniam significationem aliquam habet gratæ mentis, præsertim cum fiat in loco publico, non duxi eam esse prætermittendam. Cogor autē uerecundius de uestris meritis dicere propter modestiam uestram. Tantum il- lud dicam, me libenter profiteri, non minus me uobis debere, quam meis parentibus. Itaq; uobis & habeo gra- tiam et polliceor me, sicubi potero re ipsa declarare ani- mi gratitudinem, summa fide daturum operam, ut in- telligatis me officio meo non defuisse. Scitis Deo grata esse hæc officia quæ in hospites conferuntur. Nam cum in mundo uniuersa ipsius Ecclesia exulet, postulat, ut communes exilij ærumnas mutuis officijs, mutua bene- uolentia leuemus ac mitigemus. Orabo itaq;

Christum, ut uos quoq; defendat ac
gubernet in his commu-
bus periculis.

Dixi.

De le

DE LEGIBVS ORATIO

Phil. Mel.

Esiderant in me plusculum fortasse pudoris aliqui, cum assiduus declamationibus, & infantiam meam uulgo traduco, & humanissimis in hac schola, patientissimisq; auditoribus toties odiose obstrepo. Ego uero agnosco meorum uirium imbecillitatem, meoq; me pede metior: & cum de me ipso censuram ago, sentio q̄ non satisfaciam politissimis quorundā auribus. Verum cū prouehendę rei literarię causa, hoc, quicquid est operæ, à me sumatur, studium meum quæso boni consulite. Nam cum pars quædam publici muneris in hac schola mihi delegata sit, parum meminisse uideret, quam sustineam personam, nisi de adolescentium officio nonnunquam dicerem. Quod cum pro uirili faciam, easq; disciplinas iuuentuti commendem, quibus neglectis, cum religionem, tum res bonas alias labefieri necesse est, facile, ut spero, impetrabo, ne mea mihi sedulitas fraudi sit. Sunt enim fauore, studijsq; omnium, iuuandi eorum conatus, qui literis non pessime consultum uolunt. Neq; aliam ob causam modo dicere institui, q̄ ut ijs qui hic ex more declamare solent, si qui forsan imbecilliores sunt, meo exemplo non nihil animi addam, & tanquam classicum canam: Deinde, ut eruditos omnes publica uoce rogitem, ut in hac arenam & ipsi aliquando descendant, cum pueris colusuri. Socratem nihil puduit natu grandem, cū paruis filiis equitare, ut ille ait, in arundine longa: quanto minus uobis uitio poterit uerti honestissimus conatus,

a si cum

si cum hoc grege de literis nonnunquam committentemini, quarum causa quicquid susceperis, quando mortalia nihil diuinius habent, laudem meretur. Quæso itaque, ut scholæ operâ suam ea in re candide impertiantur, quicunque literis bene cupiunt. Sic enim statuo, præclare de rebus humanis mereri, qui puerilia studia honestis exemplis accendunt. Iam & meam facilitatem ita demum probari uobis iudicabo, si imitari cœperitis, quæ si silentio uestro damnata fuerit, bone Deus, quàm ipsi nobis displicebimus.

Sumus autem de legibus dicturi, de quibus eo iure, quod in scholis hoc tempore, & in iudicijs, in bona Europæ parte regnat. Nam eæ literæ non nuper male audire cœperunt, cum alijs prophanarum legum parum pia professio, indignaque Christianis uideretur, alij satius ducunt, ut iudicia nō improbent prorsus: nam id nec Scythæ solent, res ex æquo & bono sine scriptis legibus iudicare. Horum calumnias pro nostri ingenij mediocritate, refellere conabimur, ut eos qui ad gerendam Rempub. olim accessuri sunt, ad huius disciplinæ studium inuitemus. Prægrauant autem hanc causam mirifice hoc tempore Doctoreculi quidam, qui cum ferè sint ætiosi, tamen Euangelij prætextu tyrannidem gerunt, & pro libidine cum humanas, tum diuinas leges figunt ac refigunt. A quibus si impetrari poterit, ut nobis dicendi potestatem faciant, sunt enim perquam morosi, docebo breuiter, sacris literis, non modo non improbari ciuiles leges, sed præcipi etiam, ut religiose sancteque colantur, qua laude nulla potest amplior legibus tribui. Vbi fidem fecero, ciuilem urbium statum nihil pugnare cum religione, exponam quàm prudenter à maioribus factum sit, quod

quod Romanas leges potissimum delegerunt, quas in constituendis ciuitatibus tanquam filum sequerentur, easq; summa cura à nobis studioq; conseruandas esse ostendam.

Quæ malum dementia tandem est, quis futor, falso Christiani nominis prætextu, ciuiliū rerum statum labefacere & conuellere? Quæ barbaries, qui Scythæ iudicia, equi & iniqui discrimen è medio tollunt? Et audent hoc Christo quidam, si superis placet, Christiani Doctores tribuere? Quid est, si hæc non est contumelia? Qui ex Gentilibus Philosophis in Christum stylo debacchati sunt? Vnum hoc ferè causificantur, quod quædam leges parum uideantur aptæ ad ciuilem consuetudinem, societatemq; hominum tuendam: Neque censent ullo probro Christi dignitatem grauius lædi posse. Horum uincunt amentiam nostri, qui in ipso contemptu publicorum morum, & in euertendo uniuerso ciuili statu, pietatem collocant. Adeo de Christi nomine superstitio, peius, quàm qui ex professo insectantur, meretur. Nam cum uim pietatis ignoret, & pro suo arbitrio sibi Deos somniet, non modo nihilo rectius de Christo sentit, quàm Ethnici, sed pietatis etiam titulum ferè priuatis uitijs prætexit, quo sacrilegio nihil abominabilius fingi potest. Et quia uetuit Deus humano artificio imaginē sui fingi, seq; è suo sermone cognosci uoluit, ubi se nobis uelut in tabula deliniauit, petemus & nos è sacris literis, quid de ciuilibus legibus diuinus spiritus decreuerit: quas cum cœlesti uoce probari audietis, par fuerit, & cognoscere diligentius, & obseruare sanctius. Sese enim contemni Deus iudicabit, si ciuiles leges tantopere nobis cōmendatas uiolauerimus. Sed recensco locos qui

a ij legibus

legibus patrocinantur, docentq; in rebus publicis iudicia esse constituenda, legesq; rationi consentaneas de rebus herciscondis, de fontium poenis, & alijs hoc genus fieri posse.

Primum ius faciunt nobis sacrae literae, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus in prophanis rebus iudicandis uti. Et cum iudicia amplissimo testimonio ornant, tum *πρό-
μαρτυρίας* Mosaicam, & Gentilem iuxta probant. Cum Baptistam milites, haud dubie de genere uitae consulturi, rogarent, quid à se fieri uellet, nihil hic exegit, nisi ut suis contenti stipendijs, neminem calumniarentur, aut concuterent. Porro cum stipendijs iubet esse cōtētos, publicum munus, quod illis mandatum erat, planè adprobat. Quis nescit autem Magistratum arma, leges et iudicia esse, quæ domi uim ac iniuriam à ciuibz prohibent? Quare non dubium est, quin tanti leges faciendæ sint, quanti Magistratum Baptista facit. Paulus Magistratum auctoritatem prædicat, cum gladij usum ordinationem Dei uocat, & Magistratum Dei ministrum. A quo oraculo ex diametro dissident hi, qui leges impietatis accusant: Est enim hostis Dei, non minister, qui quis ea suscipit, quæ diuinæ leges uetant. Qui alterius uxori uirginitatem offert, qui res aliorum fraude interuertit, qui periuurio fallit, qui bellum cum superis gerit, non minister est, deniq; hostis est, cuiuscunq; functio proprie impia est. Quare cū Paulus Magistratum, Dei ministrū uocat, non hostem, negat eius provinciam cum religione pugnare. Contra, qui Magistratus damnant, semel uno nomine omnes latrones & Dei hostes esse pronunciant: quod q̄ non quadret ad Paulinā sententiam, perspicuum est. Quid enim tam dissimile uoluit ille esse latrocinio, q̄
Magi

Magistratum : Hunc tranquillitatis publicæ custodem, nuncupat Paulus, cum gerere gladium scribit, ut bonos honores adficiat. Quod si latrocinium Magistratus est, custodem bonorum qui cedo adpellabit : Iubet item Paulus piorum uotis Magistratus Deo commendari, ut salui publicam tranquillitatem tueantur. Idemq; exulaturis Iudæis Hieremias præcipit. At incolumitatem latrocinio precari, nihilo magis fas est, quàm bene precari lupanaribus. Tam clare discernit à latrocinio Magistratum scriptura : inter quæ si nihil interest, sceleratus erat Ioseph, cum in Aegypto imperaret, scelerati Cornelius & Centurio, cuius fidem Christus unice prædicat, pleriq; item alij qui Respublicas & Gentilium legibus administrarunt. De Iudaicis Regibus nondû dico, quos putant minus posse ad nostra comparari, sed hos quos recensui, quæso patiamini melioris notæ Christianos fuisse, quàm hi sunt, de quorum moribus posteaquàm publicas leges contemnere cœperunt, passim male audit Euangelium. Sed unde tandem honorifica appellatio : Ecquid præcepit Deus de gladio : Primum minister Dei is est, qui eius iussum facit, quiq; ex eius se mandato comparat, cui qui auscultat, is nō modo nihil peccat, sed, quemadmodum sacræ literæ docent, sanctum etiam officium facit. Præcipit autem Deus morte mulctari eum qui hominem occiderit, quæ lex citra controversiam totam πολιτείαν complectitur. Etenim ut publice tranquillitatis causa fas est de capite hominis iudicare, ita & ad rerum diuisionē, ad leuiora negotia transigenda, quando aliter publicæ paci consuli nō potest, constituere iudicia licuit. Extat lex in Genesi ad Noe, uniuerso mortalium generi lata, estq; confirmata Mosaicis

a iij edictis

edictis, quæ tamen si solis Hebræis proposita sunt, tamen arguunt Deum probare morem, cum iudicandi res, tum plectendorum fontium. Nota enim Pauli vox est, Legem iniustis latam esse, quæ monet, ut qui spiritu Christi non frenantur, cum Hebræi, tum reliqui mortales, legibus coherceantur, & tanquam carcere septi teneantur, ne quæ lædant, ne cuius rebus damnum dent. Eodem impiis omnes numero cum Gentes, tum Iudæos habet, gladioque seu legi ad unum omnes subdit. Suum autem quoddam Christi regnum est, qui cum non in hoc se nobis ostenderit, ut humanam πολιτείαν concederet, mundi regnum non labefacit, immò in id extrudit eos, quos à turpitudine non dehottatur pietas, ut vis remoretur. Prodiit Christus, ut cœlestibus muneribus, ut immortalitate pauculos quosdam, tanquam in aliumeductos mundum, donaret, non ut ciuitates constitueret. Regibus hanc prouinciam reliquit, tenendam conseruandamque oculi tuendi causa. Ipse in piorum pectora spiritum suum transfundit, ut diuinitatem cum ijs communice. Ipse uerbo renouat piorum mentes καὶ μεταχρηματίζει. Nihil hæc ad mundi regnum, quod in componendis tantum moribus, in arcenda uolentia uersatur. Id quod non facile tantum fert Christus, sed probat etiam, cum & suos parere iubet, et ministerium Dei esse fatetur. Quare qui ad Respub. accessuri sunt, hos nō modo non retrahit religio, sed monet etiam piū officium facturos, si publica munera recte gesserint, si ius candide dixerint. Qui secus docent, cum de prophanis legibus, tum de Christi nomine male merentur.

At litigare uetat Christus. Quis negat? Iudicare uero non uetat. Quantum autem intersit inter iudicare et litigare

litigare, nemo non uidet. Nam ut uiatorem pulsare Deus uetat, non uetat obligare uulnus, si quod is fortè acceperit, ita quanquàm odia mortalium inter se excreetur, mederi tamē tam perniciosus morbis patitur. Quare uitia damnari patiar, remedium par est, ut grato animo complectamur. Furit hic uindictæ cupiditate: Ille res alterius fraude occupat. Quos cum in uiam non renocet pietas, iudicum auctoritate furor comprimitur. Nihil Dauid, Moses, Solomo peccarunt, quantumuis improbis nebulonibus alicubi ius dixerint. Proinde Christus, ut litigantem ac uindictæ amore ardentem damnet, tamen suas iudicibus partes reliquit, siue ex Gentilibus legibus, siue ex Mosaicis ius dicat. Gentiū res publicas administrarūt, Ioseph, Daniel, Naaman, Céturio, qui, si flagitium est Rempub. gerere, uel Gentilibus legibus uti, ordine mouendi sunt. Verum nolo hic longius immorari. Nam & aliās accurate hæc excussimus, & pijs mentibus ij loci quos produximus satisfecerint. Tantum reclamant hi, qui nec sacras nec prophanas leges pensi habent. Christus optima fide censum Magistratui numerat, ut exemplum colendarum publicarum legum proderet. Id adeo imitari oportebat eos, qui Christianam libertatem ubiq; fortiter iactant. Et cum diuino suffragio ius publicū comprobatum sit, pietas exigit, ut & diligenter cognoscatur, et religiose colatur et tractetur. Legumlatores ueteres omnes, quo plus auctoritatis suis legibus adderent, Deorū oraculis probatas adsenerabant. Minos fingebatur nouem annorū spacio louis usus familiarī cōsuetudine, ab eo constituendę Reip. rationem didicisse. Lycurgū ferunt et ab Apolline Deū appellatū esse, et sua edicta p̄f̄as uocasse, q̄ oracula uideri uellet. Numam

Numamaiunt simulasse nocturnos cum Egeria cōgressus. Fingebantur hæc, ut cum diuino iudicio ad probatæ leges uiderentur, pluris fierent. Quanto sanctius à nobis ius publicum coli debet, cum id non commenticia oracula, sed certissimæ uoces diuinæ nobis grauiissime commendarint :

Porro cum constet, nihil pugnare cum Ciuilibus legibus religionem, & in rebus prophanis iudicandis fas esse, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus uti, exostulabimus aliquanto liberius cum ijs qui publico iuri præter meritum iniquiores sunt. Non satis, ita me bene ament Musæ, constituere possum, morosi hi mihi uideantur tantum, an prorsus furere : nam ut illiberalem cōuiuiam esse censemus, qui apud amicum præsentem copiam nauseat, ita qui præsentis mores, instituta ac leges temere fastidit, opicus mihi & parum urbanus uidetur. Et cū in omni uita sapientissimi homines præceperint, communibus moribus tanquam scenæ obsecundandum esse, ualde iniusti sunt, qui tanquam cum rebus humanis bellum gesturi, præter sua, nihil probant. Sordidos ac plebeios animos ferè præsentium pœnitet, qui, cum libidine sua, non ratione omnia metiantur, miro quodam nouandi studio tenentur. Neq; ullus Euripus, ullum fretum tam uarios habet æstus, ac fluctus, quàm uarij uulgi motus sunt. Quæcunq; cōmouerit tempestas, subito furit, miscetq; omnia. Contra, generosæ mentes communibus se moribus attemperant, solentq; utcunq; & ubicunq; opus fuerit, obsequi, quemadmodū ille Terentianus pater monet. Iam non simplex rusticitas, sed furor est plane, patrios mores, ac patria instituta odisse. Etenim cum patriæ sanctum quendam amorem omni-
bus